

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Οι Μη Κερδοσκοπικές – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα»

Γκιάτα Άννα
Καραφέρη Μαρία
Παρδάλη Αργυρώ

Πάτρα, Ιούνιος 2014

©2014, Copyright υπό Γκιάτα Άννα, Καραφέρη Μαρία, Παρδάλη Αργυρώ

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Οι Μη Κερδοσκοπικές – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα»

ΟΜΑΔΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:

Γκιάτα Άννα
Καραφέρη Μαρία
Παρδάλη Αργυρώ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

Μαυρουδή Σεφερίνα

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Δυτικής Ελλάδος.

Πάτρα, Ιούνιος 2014

©2014, Copyright υπό Γκιάτα Άννα, Καραφέρη Μαρία, Παρδάλη Αργυρώ
Η διπλωματική εργασία των Γκιάτα Άννα, Καραφέρη Μαρία, Παρδάλη Αργυρώ
εγκρίνεται:

ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ:

1. Μαυρουδή Σεφερίνα (επιβλέπουσα καθηγήτρια)

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

2. Λεμπέση Γεωργία

3. Γριντέλας Ανδρέας

Πίνακας Περιεχομένων

<i>Περίληψη Εργασίας</i>	7
<i>Abstract</i>	8
<i>Εισαγωγή</i>	9

Μέρος 1^ο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Κεφάλαιο 1^ο: Προσεγγίζοντας τον Τρίτο Τομέα	11
1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός του Τρίτου Τομέα	11
1.2 Οι Μη Κερδοσκοπικές – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	13
1.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση των ΜΚΟ	13
1.2.2 Χαρακτηριστικά στοιχεία των ΜΚΟ	17
1.2.3 Ιστορική εξέλιξη των ΜΚΟ.....	19
1.3 Αιτίες ανάπτυξης του Τρίτου Τομέα.....	21
1.3.1 Ο μετασχηματισμός του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους.....	21
1.3.2 Η εμφάνιση νέων κοινωνικών αναγκών και προβλημάτων.....	23
1.3.3 Ο επαναπροσδιορισμός της κοινωνικής και πολιτικής συνοχής	24
1.4 Δράση των ΜΚΟ	25
1.4.1 Πεδία δραστηριοποίησης των ΜΚΟ.....	27
1.5 Οργάνωση του Τρίτου Τομέα	28
1.5.1 Εσωτερική δομή των ΜΚΟ	30
1.5.2 Οικονομικοί πόροι και χρηματοδότηση των ΜΚΟ	31
1.6 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της απαγόρευσης διανομής κέρδους	34
1.7 Η σημασία του κοινωνικού χαρακτήρα των ΜΚΟ.....	36
1.8 Νομικές μορφές των ΜΚΟ	37
1.8.1 Το νομικό πλαίσιο των ΜΚΟ	38
1.9 Οι ΜΚΟ στο πεδίο της κοινωνικής φροντίδας	41
1.10 Λόγοι συνεργασίας Κράτους και ΜΚΟ.....	48
1.11 Σύγκριση Κράτους και Τρίτου Τομέα στο πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών.....	49
Κεφάλαιο 2^ο: Το Κράτος Πρόνοιας και η ανάπτυξη του Προνοιακού Πλουραλισμού	55
2.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Κράτους Πρόνοιας	55
2.2 Πορεία εξέλιξης του Κράτους Πρόνοιας και η ανάπτυξη του Προνοιακού Πλουραλισμού	58
2.3 Προσέγγιση του θεσμού της Κοινωνικής Πρόνοιας	64
2.3.1 Το σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα	66

2.4 Πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών.....	71
2.5 Διάρθρωση των φορέων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών	75
2.5.1 Δημόσιοι Φορείς Πρόνοιας	76
2.5.2 Ιδιωτικοί Φορείς Πρόνοιας	77
2.5.3 Εθελοντικός Μη Κερδοσκοπικός Τομέας	79
2.5.4 Άτυπα Δίκτυα Κοινωνικής Φροντίδας.....	81
2.6 Ορισμοί και στόχοι των κοινωνικών υπηρεσιών	82
Κεφάλαιο 3^ο : Ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της Κοινωνικής Πρόνοιας	85
3.1 Η Κοινωνική Πρόνοια στο πέρασμα των χρόνων.....	85
3.2 Ο θεσμός της Κοινωνικής Πρόνοιας στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος	87
3.2.1 Από την Απελευθέρωση ως τη Μικρασιατική Καταστροφή.....	88
3.2.2 Η Κοινωνική Πρόνοια στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1909 - 1922	92
3.2.3 Από τη Μικρασιατική Καταστροφή ως την κατάρρευση της δικτατορίας	93
3.3 Η Κοινωνική Πρόνοια στη σύγχρονη εποχή μας	99
3.3.1 Η ανάδυση του Τρίτου Τομέα στον προνοιακό χώρο.....	99

Μέρος 2^ο : Παρουσίαση Ελληνικών ΜΚΟ

Κεφάλαιο 4^ο : ΜΚΟ για τα Παιδιά.....	105
4.1 ΜΚΟ: <i>Ηλιαχτίδα</i>	105
4.2 ΜΚΟ: <i>Άγρειο Παιδικό Ίδρυμα</i>	106
4.3 ΜΚΟ: <i>Το Χαμόγελο του Παιδιού</i>	106
4.4 ΜΚΟ: <i>Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος</i>	107
4.5 ΜΚΟ: <i>Unicef</i>	107
4.6 ΜΚΟ: <i>Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας</i>	108
4.7 ΜΚΟ: <i>MakeAWish</i>	109
Κεφάλαιο 5^ο : ΜΚΟ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	109
5.1 ΜΚΟ: <i>Ξενώνας</i>	109
5.2 ΜΚΟ: <i>Ανοιχτοί Ορίζοντες</i>	110
5.3 ΜΚΟ: <i>Ωσμωση</i>	110
5.4 ΜΚΟ: <i>Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη</i>	111
5.5 ΜΚΟ: <i>ΓΟΝ.ΙΣ</i>	112
5.6 ΜΚΟ: <i>Ένωση Γυναικών Ελλάδας</i>	113
5.7 ΜΚΟ: <i>Αντιγόνη</i>	114

Κεφάλαιο 6^ο : ΜΚΟ για την Τρίτη Ηλικία.....	114
6.1 ΜΚΟ: <i>Γραμμή Ζωής</i>	114
6.2 ΜΚΟ: <i>50 Και Ελλάς</i>	115
6.3 ΜΚΟ: <i>Η Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών</i>	115
6.4 ΜΚΟ: <i>Ο Σύλλογος Σκελετικής Υγείας «Πεταλούδα»</i>	117
6.5 ΜΚΟ: <i>Ο Νέστωρ</i>	117
Κεφάλαιο 7^ο : ΜΚΟ για την Ψυχική Υγεία	118
7.1 ΜΚΟ: <i>Κλίμακα</i>	118
7.2 ΜΚΟ: <i>Πορεία (Ελληνικό Κέντρο Προαγωγής Κοινωνικής και Ψυχικής Υγείας</i>	119
7.3 ΜΚΟ: <i>Ε.Π.Α.Ψ.Υ. (Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας</i>	119
7.4 ΜΚΟ: <i>Δ.Ε.Υ.Ψ.Υ. (Διεθνής Εταιρεία Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας</i>	120
7.5 ΜΚΟ: <i>Δράση</i>	121
7.6 ΜΚΟ: <i>Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας</i>	115
Κεφάλαιο 8^ο : ΜΚΟ για τις Εξαρτήσεις	122
8.1 ΜΚΟ: <i>Πυξίδα</i>	123
8.2 ΜΚΟ: <i>Ορφέας</i>	124
8.3 ΜΚΟ: <i>Αθηνά Υγεία</i>	124
8.4 ΜΚΟ: <i>Νηφάλιοι</i>	125
8.5 ΜΚΟ: <i>Κόμβος</i>	126
Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	127
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	129

Περίληψη

Θέμα της παρούσας εργασίας αποτελούν οι Μη Κερδοσκοπικές – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στο πεδίο της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα. Επιχειρείται λοιπόν, η όσο το δυνατόν πιο ουσιαστική ανάλυση του θέματος προκειμένου να κατανοηθεί η φύση, η λειτουργία και το έργο των συγκεκριμένων δομών.

Η αλήθεια είναι ότι ο Τρίτος Τομέας στη χώρα μας για το ευρύ κοινό είναι ένας άγνωστος όρος και η διάκριση των εννοιών του δεν είναι εύκολα σαφής. Βάση αυτής της ιδιαιτερότητας κρίθηκε σκόπιμο στο αρχικό κεφάλαιο του πρώτου μέρους της εργασίας να γίνει μία όσο το δυνατόν εκτενέστερη αναφορά στον Τρίτο Τομέα και τις έννοιες που τον πλαισιώνουν, προκειμένου να αποσαφηνιστούν και να κατανοηθούν επαρκώς. Έτσι, παρουσιάζονται επιμέρους στοιχεία όπως τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, τα αίτια ανάπτυξης, η οργανωσιακή δομή και το νομοθετικό πλαίσιο από το οποίο διέπεται, και τέλος επιχειρείται μία σύγκριση του Τρίτου Τομέα με το Κράτος στο πεδίο της Κοινωνικής Πρόνοιας στη χώρα μας.

Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο, επιχειρείται η θεωρητική προσέγγιση του Κράτους Πρόνοιας, η ερμηνεία του προνοιακού πλουραλισμού, καθώς και οι λόγοι που συντέλεσαν στην εμφάνιση αυτού του μοντέλου. Ακόμη, γίνεται διεξοδική αναφορά στο θεσμό της Κοινωνικής Πρόνοιας, στο χαρακτήρα του ελληνικού συστήματος, στους επιμέρους τομείς του και τέλος στη διάρθρωση των υπηρεσιών του.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα, ξεκινώντας από την περίοδο της σύστασης του ελληνικού κράτους και καταλήγοντας στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, σκιαγραφώντας την υφιστάμενη κατάσταση στο εν λόγω πεδίο.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας, γίνεται η παρουσίαση ορισμένων Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στη χώρα μας στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας.

Τέλος, αναφέρονται τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την εργασία, ενώ γίνεται και η αποτίμηση του ρόλου του Τρίτου Τομέα στην Ελλάδα.

Abstract

The subject of this paperwork is about the Non Profit – Non governmental Organizations in the field of Social Care in Greece. So, a substantial analysis is attempted in order to become understandable the nature, the function and the work of the specific organizations.

The truth is that the Third Sector in our country for a large majority of people is an unknown term and the distinction of its meanings is not easily clear. Taking as granted this specificity, it has been considered intentional, in order to make the Third Sector and the meanings that surround him understandable and clear, to make an extensive reference to them at the initial chapter of the first part of this paperwork. So, sub rudiments such as his characteristic indications, the causes of his development, his organizational structure and the legislation of which he is ruled, and finally a comparison between the State and the Third Sector at the field of Social Care in our country, are presented in this section.

At the second chapter, is attempted a theoretical approach of the Welfare State, an interpretation of the welfare pluralism, and also the causes that conduced to the appearance of this model. Additionally, is attempted an extensive reference to the decree of the Social Welfare, to the character of the Greek system, to its sub sectors and finally to the structure of its services.

At the third chapter, it is presented the historical retrospect of the institution of the Social Welfare in Greece, starting from the period of the constitution of the Greek state and concluding to the contemporary Greek reality, by presenting the existing situation at the specific field.

At the second part of the particular paperwork, are presented Greek Non Profit Organizations that are activated at the field of social care.

Finally, are referenced the conclusions that came out from this paperwork and also is attempted the valuation of the role that the Third Sector has in Greece.

Εισαγωγή

Το αντικείμενο μελέτης στην παρούσα εργασία, η οποία τελείται στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης του κύκλου σπουδών μας στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πάτρας, είναι ο Τρίτος Τομέας στο πεδίο της Κοινωνικής Πρόνοιας. Σκοπό αυτής αποτελεί η, όσο το δυνατόν περισσότερο, συμπυκνωμένη, περιεκτική προσέγγιση και κατανόηση των όρων «Τρίτος Τομέας», «Κράτος Πρόνοιας» καθώς και των συναφών εννοιών που εμπρικλείουν. Η σχέση που υφίσταται μεταξύ αυτών, οι λόγοι και τα αίτια ανάδυσης και εδραίωσης του Τρίτου Τομέα στη σύγχρονη κοινωνική πολιτική, ο ρόλος και η σημαντικότητα της προσφοράς του, αποτελούν τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα από τα οποία συνίσταται το θέμα μελέτης.

Η εξέταση, η έρευνα και η ανάπτυξη του θέματος υλοποιήθηκε με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Το συναγόμενο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει το παρόν μελέτημα είναι ότι, στη σύγχρονη πραγματικότητα και την τεχνοκρατικά προσανατολισμένη κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται, ο Τρίτος Τομέας στοιχειοθετεί μια νέα μορφή του Κράτους Πρόνοιας. Η σταδιακή, σκόπιμη απόσυρση και η σύμπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών τα τελευταία χρόνια, οδήγησε στη δημιουργία βασικών κενών και ελλείψεων που η ίδια η κοινωνία κλήθηκε να καλύψει μέσα από άτυπες, αρχικά, μορφές βοήθειας, οι οποίες, βαθμιαία, μετατράπηκαν σε οργανωμένες, στελεχωμένες προσπάθειες μη κερδοσκοπικού και ωφελιμιστικού χαρακτήρα.

Καταμεσής μιας βάρβαρης, ανηλεούς και αφνίδιας οικονομικής κρίσης, η οποία απειλεί την κοινωνία και με ηθική εξόντωση, ο Τρίτος Τομέας αναδεικνύεται σε πολλές περιπτώσεις ως η μοναδική διέξοδος για τη μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού που πλήττεται αδιάκοπα. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι κύρια αιτία ανάδυσης του αποτέλεσε η κρίση των τελευταίων ετών, καθώς η κρίση και η συρρίκνωση του Κράτους Πρόνοιας είναι στο προσκήνιο εδώ και πολλές δεκαετίες, σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, καλείται να ανακουφίσει πλειάδα πληθυσμιακών ομάδων που βρίσκονται στη δίνη των σκληρών κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων και τη λήψη επαχθών, βίαιων και απάνθρωπων μέτρων διαβίωσης.

Σε μια εποχή που η ανθρώπινη αξιοπρέπεια τοποθετείται σε δεύτερη μοίρα, βασικά δικαιώματα καταστρατηγούνται και η επιβίωση είναι το άμεσο ζητούμενο, ο Τρίτος Τομέας, ισότιμα και ισάξια, με περισσότερο ζήλο, μεγαλύτερη διάθεση, εστιασμένα εξειδικευμένο προσωπικό και δυναμικό, με ευέλικτη οργανωσιακή δομή, ενυπάρχει και συνυπάρχει με το Κράτος Πρόνοιας, συμπράττει και ισοσταθμίζει, με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση εκτεταμένων αλλά και εντοπισμένων κοινωνικών αναγκών.

Μέρος 1^ο : Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Κεφάλαιο 1^ο : Προσεγγίζοντας τον Τρίτο Τομέα

1.1 Εννοιολογικός Προσδιορισμός του Τρίτου Τομέα

Ο όρος «Τρίτος Τομέας» καθώς και πολλοί άλλοι παρόμοιοι όροι που επιλέγονται προκειμένου να χαρακτηρίσουν την ύπαρξη οργανώσεων που δρουν στο πλαίσιο αφίλοκερδούς και ανιδιοτελούς προσφοράς, είναι γενικευμένες έννοιες. Αυτό δυσκολεύει πολύ την κατανόηση τους, με αποτέλεσμα, για πολλούς ανθρώπους, ακόμη και για εκείνους που εργάζονται ή συμμετέχουν σε εθελοντικές οργανώσεις, να παραμένουν ασαφείς και συγκεχυμένοι. Κατ' ουσία δεν υφίσταται ορισμός, κοινώς αποδεκτός, για τον Τρίτο Τομέα και τις περισσότερες φορές περιγράφεται αδιευκρίνιστα ως «κοινωνικός τομέας». Ωστόσο, πολύ συνοπτικά, μπορεί να οριστεί ως το σύνολο των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων οι οποίες αναπτύσσουν έντονη δράση σε ποικίλα πεδία και εμφανίζονται πλέον σε παντός είδους μορφές σε όλα σχεδόν τα κράτη του κόσμου (Ζάννης, 2005).

Οι πλέον συναφείς όροι που συγγέονται περισσότερο με τον Τρίτο Τομέα και είναι δύσκολη η σύλληψη της διάκρισης μεταξύ τους, είναι εκείνοι της «κοινωνίας των πολιτών» και του «εθελοντισμού». Η αποσαφήνιση και διασαφήνιση των μεταξύ τους διαφορών είναι δύσκολη μα απολύτως αναγκαία.

Οι ρίζες του όρου «κοινωνία των πολιτών» αναζητούνται στην Αρχαία Ελλάδα και τον Αριστοτέλη όπου με τον όρο «πολιτική κοινωνία» περιλαμβάνει κάθε κοινωνική και πολιτική ομάδα, σε όλο το κοινωνικό φάσμα. Από την Αρχαία Ελλάδα μέχρι την Ρώμη (*societas civilis*), η πολιτική και η κοινωνία είχε την ίδια σημασία, όροι अपαράλλακτοι, καθώς δεν υπήρχε κανένας αντιληπτός διαχωρισμός ανάμεσα σε πολιτική, κράτος και κοινωνία έως ότου και τις απαρχές του διαφωτισμού (Cohen & Arato, 1992).

Για τον Schechter (1997), οι απαρχές του όρου της κοινωνίας των πολιτών ανιχνεύεται τον 18ο αιώνα, την περίοδο του Διαφωτισμού. Η Κοινωνία των Πολιτών βιώνεται ως "μορφές του συνεταιρίζεσθαι μεταξύ ατόμων που αποτελούν μέρος ενός συνόλου, όπου οι προσδοκίες τέτοιων εθελοντικών οργανώσεων σχετίζονται άμεσα με το μέγεθος και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας τους». Ενώ η σύγχρονη χρήση του όρου επικεντρώνεται σε κείνες τις οργανώσεις του μη αποκλεισμού, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της δημοκρατικής συμμετοχής, συχνά "προσκολλώνται" και άλλες οργανώσεις με διαφορετικές κατευθύνσεις και στόχους (Schechter, 1997: 66-67).

Ο Γιαννής (2002), προτείνει τον εξής ορισμό: «ως Κοινωνία των Πολιτών θεωρείται ο αυτοτελής χώρος μεταξύ της ιδιωτικής οικονομίας και των επίσημων πολιτικών θεσμών, τους οποίους αναπόδραστα συμπληρώνει μέσα στον οποίο διασφαλίζεται το βάθος της συμμετοχικής και αλληλοελεγχόμενης δημοκρατίας και καταξιώνεται ένα κοινωνικά υπεύθυνο και ατομικά ανεξάρτητο άτομο, με συνείδηση της οικουμενικότητας των κοινών προβλημάτων, της τοπικότητας και της συλλογικής δράσης».

Συμπερασματικά, από τις παραπάνω προσεγγίσεις, μπορεί να διαπιστωθεί ότι οι, πάσης φύσεως οργανωμένες ομάδες πολιτών, τυπικά ή άτυπα, οι οποίες δραστηριοποιούνται από κοινού για την επίτευξη ενός στόχου, καταλαμβάνουν αυτοτελή χώρο ανάμεσα στην δημόσια και ιδιωτική σφαίρα και συχνά αποκαλούνται και ως "τρίτος τομέας" ο οποίος διέπεται από έλλειψη κερδοσκοπικού κινήτρου ενώ το αποτέλεσμα της υπεραξίας χρησιμοποιείται κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Ο "τρίτος τομέας" βρίσκεται ανάμεσα από το κράτος (δημόσιες υπηρεσίες), την αγορά (ιδιωτικές υπηρεσίες) και την κοινωνία (νοικοκυριά) (Συρακούλης, Φεφές & Πούλιου, 2009).

Σύμφωνα με τον Hall (1992), ο Τρίτος Τομέας αποτελεί μια «τεχνητή κατασκευή και όχι μια ξεχωριστή θεσμική πραγματικότητα» καθώς σε αυτόν πραγματοποιούνται φιλανθρωπικές ενέργειες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, μεγάλος αριθμός κοινωνικών κινημάτων, ενέργειες με έμμεσα κερδοσκοπικές βλέψεις και ανοιχτές εφαρμογές κρατικών πολιτικών. Πρόκειται δηλαδή για έναν τομέα όπου ταυτίζονται κέρδη και επιδιώξεις που χαρακτηρίζουν τους άλλους τομείς. Σύμφωνα με τον

Evers(1993), ο Τρίτος Τομέας αποτελεί έναν κοινό χώρο στον οποίο συμπύκνουν και συναντώνται ποικίλες λογικές, ή «αποτελεί την συμβολή των άλλων τομέων που τον συνθέτουν και την προβολή των αναγκών επέκτασής τους σε έναν νέο και ελκυστικό θεσμικό χώρο» (Ζάννης, 2002:73-84).

Ο Τρίτος Τομέας λοιπόν, περιλαμβάνει στο σύνολο του ποικίλες οργανώσεις στις οποίες, κατά ένα μεγάλο μέρος τους, δεν εντοπίζεται ανιδιοτελής παροχή υπηρεσιών, αλλά το κύριο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η απαγόρευση διανομής του κέρδους σε οποιοδήποτε μέλος (Hansman, 1986). Συνεπώς η μη κερδοσκοπική οργάνωση δεν είναι εθελοντική, ωστόσο αρκετές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις βασίζονται, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό, στη δωρεάν παροχή εθελοντικής εργασίας.

Ως προς τον όρο «εθελοντισμός», με οποιαδήποτε έννοια και αν χρησιμοποιηθεί, δεν απευθύνεται στο σύνολο των οργάνωσεων του Τρίτου Τομέα, αλλά χαρακτηρίζει απλώς εκδοχές και εκφάνσεις του (Ζάννης, 2013).

1.2 Μη Κερδοσκοπικές – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)

Προσεγγίζοντας τους δυο αυτούς όρους επιστημονικά διαπιστώνεται ότι το περιεχόμενό τους λαμβάνει συγκεκριμένο περιεχόμενο. Οι όροι «μη κερδοσκοπικές» και «μη κυβερνητικές» οργανώσεις, αν και ετυμολογικά διαφέρουν, οδηγούν κατ' ουσία, στις ίδιες μορφές οργάνωσης, με τον πρώτο όρο να προέρχεται από την ορολογία των οικονομικών επιστημών και τον δεύτερο από τον χώρο των πολιτικών επιστημών.

1.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση των ΜΚΟ

Τα χαρακτηριστικά γνώρισμα που διαφοροποιούν τις **μη κερδοσκοπικές** οργανώσεις είναι δύο, *ο κοινωνικός τους προσανατολισμός και ο περιορισμός δικαιωμάτων ιδιοκτησίας*. Ο κοινωνικός χαρακτήρας αποτελεί τον κύριο όρο για την σοβαρή, ουσιαστική αναγνώριση μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης. Πρόκειται για βασική ενδεικτική αναφορά που τις διακρίνει από τον επιχειρηματικό – κερδοσκοπικό τομέα. Η διαφοροποίηση αυτή εντοπίζεται και στην νομοθεσία

επιβάλλοντας τη μη διανομή του κέρδους διαφοροποιώντας τες έτσι νομικά από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις. Αυτό βέβαια δεν αποκλείει το γεγονός ότι μια μη κυβερνητική οργάνωση δεν μπορεί να έχει πλεόνασμα από την λειτουργία της, αλλά αν και εφόσον αυτό προκύψει, δεν επιτρέπεται να διανεμηθεί σε οποιοδήποτε μέλος ή μη μέλος, συμπεριλαμβανομένων και των ιδιοκτητών ή εταίρων. Βάσει αυτής της νομικής δέσμευσης που καθορίζει τη λειτουργία των μη κυβερνητικών οργανώσεων, το ποσό αυτό απαιτείται να διατεθεί είτε για την επίτευξη των κοινωνικών της σκοπών είτε και να παραχωρηθεί ως αφιλοκερδής προσφορά προς άλλους κοινωνικούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Το κριτήριο της απαγόρευσης παροχής του κέρδους σε διαφορετικούς αποδέκτες υφίσταται σε παγκόσμιο επίπεδο προκειμένου μια οργάνωση να θεωρηθεί μη κερδοσκοπική, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απαγορεύεται να αμείβονται τα μέλη της για τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Μια μη κυβερνητική οργάνωση έχει τη δυνατότητα να αμείβει τα μέλη της, ακόμη και με υψηλές αποδοχές που ενσωματώνονται στο κόστος λειτουργίας της οργάνωσης και όχι στη διανομή των κερδών, χωρίς να διαστρεβλώνεται ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας (Ζάννης, 2013).

Η δεύτερη διαφορά, που έγκειται στους περιορισμούς των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, επικεντρώνεται στο ένα και μοναδικό δικαίωμα των ιδιοκτητών ή των εταίρων μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, σε ευρύτερη σύγκριση με κατόχους ιδιωτικής περιουσίας, να διαχειρίζονται δηλαδή τα περιουσιακά στοιχεία, χωρίς να μπορούν να αποκομίσουν το πλεόνασμα και να πουλήσουν τα δύο προηγούμενα δικαιώματα σε έναν νέο ιδιοκτήτη. Στους ιδιοκτήτες δηλαδή ή στους εταίρους αναγνωρίζεται η δυνατότητα να κατευθύνουν και να χρησιμοποιούν τους πόρους, χωρίς όμως να μπορούν να διανείμουν το κέρδος και να πουλήσουν το μερίδιο τους σε τρίτους (Ben-Ner&Jones, 1999; Steinberg, 2006; Steinberg&Powell, 2006).

Ως προς τον δεύτερο όρο, «μη κυβερνητικές» οργανώσεις, η βαθύτερη προσέγγιση και απόδοσή του επικεντρώνεται κυρίως στην τυπική διαφορά με τους υπόλοιπους κρατικούς οργανισμούς, ότι δηλαδή οι **μη κυβερνητικές** εταιρίες αποτελούν Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου και όχι Δημοσίου Δικαίου. Βάσει λοιπόν της ελευθερίας του «συνεταιρίζεσθαι», κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να ιδρύσει μια μη κερδοσκοπική οργάνωση – επιχείρηση. Αυτή είναι και η ουσιαστική διαφορά μεταξύ των μη κυβερνητικών οργανισμών από τους κρατικούς. Ως προς την δεοντολογία, η

διαφορά τους εντοπίζεται στον ανεξάρτητο και αυτοδιοικούμενο χαρακτήρα, τόσο τυπικά, όπως υποδηλώνει και ο όρος «μη κυβερνητική οργάνωση», όσο και ουσιαστικά, καθώς το κράτος δεν μπορεί και δεν πρέπει να επηρεάζει τους σκοπούς και τις αποφάσεις τους (Ζάννης, 2013).

Με την γενικότερη έννοια ο όρος ΜΚΟ μπορεί να αποδοθεί σε κάθε μη-κερδοσκοπικό οργανισμό, που η δράση και η λειτουργία του είναι ανεξάρτητη από την κυβέρνηση. Πρόκειται για τυπικούς οργανισμούς που βασίζονται σε συγκεκριμένες αξίες, και το κύριο γνώρισμα της ύπαρξης και του σκοπού τους, είτε ολοκληρωτικά είτε κατά ένα μέρος, είναι η ανιδιοτελής προσφορά και η εθελοντική υπηρεσία. Παρόλο που ο παράγοντας ΜΚΟ συγκροτείται ολόενα και περισσότερο με στοιχεία επαγγελματισμού τις δύο τελευταίες δεκαετίες, οι αρχές του αλτρουισμού και του εθελοντισμού παραμένουν τα χαρακτηριστικά κλειδιά για τον ορισμό τους.

Σύμφωνα με τον Σκλιά οι ΜΚΟ αποτελούν ένα ιδιωτικό μη κερδοσκοπικό ίδρυμα ή οργάνωση, με αυτόνομη λειτουργία αποκομμένη από κρατικούς ή παρακρατικούς φορείς. Αποτελούν δομημένο οργανισμό έκφρασης συμφερόντων, ανησυχιών και ενδιαφερόντων συγκεκριμένης ομάδας ατόμων με αδιάκοπη συμμετοχή σε διεθνές ή εθνικό επίπεδο (Σκλιάς, 1999: 6-11).

Η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει τις ΜΚΟ ως "ιδιωτικές οργανώσεις" που δραστηριοποιούνται με σκοπό την παροχή ανακούφισης, την προώθηση των συμφερόντων των αδυνάτων, την προστασία του περιβάλλοντος και την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο την προώθηση της ευρύτερης κοινωνικής ανάπτυξης (World Bank, 2005).

Ένας από τους διάφορους ορισμούς ύπαρξης και λειτουργίας των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, ο *δομικός – λειτουργικός* ορισμός, ο οποίος εφαρμόστηκε στο πλαίσιο της συγκριτικής διακρατικής έρευνας του Πανεπιστημίου JohnHopkins για τον Τρίτο Τομέα, δεν διακρίνει τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις βάσει των σκοπών και τις πηγές χρηματοδότησης, αλλά με κριτήριο τη βασική δομή και λειτουργία τους. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία μια μη κερδοσκοπική οργάνωση πρέπει να πληροί τα ακόλουθα κριτήρια:

- Να είναι επίσημη: να είναι νομικό πρόσωπο.
- Ιδιωτική: δηλαδή θεσμικά διαχωρισμένη από το κράτος.
- Να μη διανέμεται το κέρδος σε οποιοδήποτε μέλος ή μη μέλος της οργάνωσης.
- Αυτοδιευθυνόμενη: να έχει εσωτερικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και να μην ελέγχεται από άλλες εξωτερικές οντότητες, και
- Να είναι «εθελοντική» με την εξής έννοια: να περιλαμβάνει σε κάποιο βαθμό την εθελοντική συμμετοχή είτε σε επίπεδο δραστηριοτήτων είτε σε επίπεδο διοίκησης και οργάνωσης (Salamon&Anheir, 1992).

Κύριο προτέρημα του παραπάνω ορισμού είναι ότι στοχεύοντας γενικά στα γνωρίσματα που ορίζουν μια μη κερδοσκοπική οργάνωση, δεν υπάρχει η δυσκολία σύγχυσης που προκαλεί η πλειάδα ορισμών και προσεγγίσεων του όρου που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Στόχος του ανωτέρω ορισμού είναι ο εντοπισμός κοινών στοιχείων προκειμένου να διατυπωθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για τον τρίτο τομέα σε διεθνές επίπεδο. Σύμφωνα με τη Morris (2000) αυτό είχε σαν συνέπεια να παραληφθούν οι όποιες ιστορικές καταβολές συντέλεσαν στη διαμόρφωση του τρίτου τομέα σε κάθε χώρα (Ζάννης, 2002:94).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει συντάξει έναν ορισμό-πλαίσιο με ποιο χαλαρά κριτήρια του προσδιορισμού των σωματείων, ιδρυμάτων, εταιριών ή οποιονδήποτε άλλων επίσημων μορφών μη κερδοσκοπικής οργάνωσης, που να ανταποκρίνεται τόσο στις εμπειρικές όσο και στις θεσμικές πραγματικότητες των χωρών-μελών:

- Την, έστω, υποτυπώδη επίσημη – θεσμικά αναγνωρισμένη οντότητα
- Το μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα
- Την ανεξάρτητη λειτουργία από τις κρατικές αρχές
- Τα μέλη της διοίκησης να μην έχουν σκοπό το προσωπικό κέρδος, και
- Να συμμετέχουν με κάποιο τρόπο στη δημόσια ζωή ενεργώντας σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον http://europa.eu.int/comm/dg23/library/lib-social_economy/opgfd_en.pdf.

Στην πραγματικότητα οι συμπεριφορές και οι ενέργειες των μη κυβερνητικών οργανώσεων δεν παρουσιάζουν διαφορές ανάλογα με την εμβέλεια και την έκταση δυναμικής τους. Είτε δραστηριοποιούνται σε διεθνές επίπεδο, είτε στο πλαίσιο συγκεκριμένων γεωγραφικών συνόρων, το σύστημα λειτουργίας τους παραμένει ίδιο. Σύμφωνα με περιγραφικούς ορισμούς που δίδονται από μελετητές διαφαίνεται το κοινό τους περιεχόμενο. «Είναι επίσημες, ανεξάρτητες, κοινωνικές οργανώσεις που ο πρωταρχικός σκοπός τους είναι η επιδίωξη του κοινού οφέλους» (Martens, 2002). «Είναι ιδιωτικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται για την ανακούφιση αυτών που υποφέρουν, αναδεικνύουν τις ανάγκες των φτωχών ανθρώπων, προστατεύουν το περιβάλλον, παρέχουν βασικές κοινωνικές υπηρεσίες, συμβάλλουν στην ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο» (WorldBank, 2000). «Κάθε μη κερδοσκοπική οργάνωση μπορεί να αυτοαποκαλείται και ως μη κυβερνητική καθώς αναφέρονται ακριβώς στην ίδια οργανωσιακή μορφή αφού νομικά οι μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι μη κερδοσκοπικές και οι ιδιωτικές μη κερδοσκοπικές είναι μη κυβερνητικές» (Ζάννης, 2013)

1.2.2 Χαρακτηριστικά στοιχεία των ΜΚΟ

Εκτός από τους ανωτέρω ορισμούς αξίζει να αναφερθούν και ορισμένα χαρακτηριστικά για τις ΜΚΟ τα οποία έχουν διατυπωθεί ως εξής:

- Είναι οργάνωση η οποία έχει θεσμική υπόσταση ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που δε συνδέει τον χαρακτήρα της με κερδοσκοπικές σκοπιμότητες, και είναι ανένταχτη τόσο πολιτικά όσο και θεσμικά.
- Είναι οργάνωση η οποία στηρίζεται στην και ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση του κοινωνικού συνόλου χωρίς απαραίτητα να προσφέρει οικονομικά οφέλη στα στελέχη της.
- Προσανατολίζεται στην παροχή υπηρεσιών ή αναπτυξιακής βοήθειας προς όφελος του συνόλου.
- Είναι μια οργάνωση ιδιωτών ατόμων, που έχουν ως κοινή συνισταμένη συγκεκριμένες κοινωνικές αρχές, συμβάλλοντας στην ισχυροποίηση της έννοιας του ατόμου.

- Είναι μια οργάνωση αφοσιωμένη κυρίως στις αιτίες των προβλημάτων των αδυνάτων και των οικονομικά ή κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων σε επαρχιακές ή και αστικές περιοχές.
- Ιδρύθηκε από την κοινωνία για την κοινωνία για να υπηρετήσει τον ίδιο τον άνθρωπο με στόχο την προώθηση της κοινωνικής συνοχής.
- Αναλαμβάνει μία ή περισσότερες από τις κατωτέρω δραστηριότητες όπως ανθρωπιστική βοήθεια, υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κοινωνική επανένταξη, φιλανθρωπικό έργο, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, προστασία του περιβάλλοντος, προώθηση δημοκρατικών πρακτικών, προώθηση της ισότητας των δυο φύλων, κοινωνική ανάπτυξη, οικονομική αναδόμηση κα (Σκλιάς, 1999).

Τα χαρακτηριστικά του μη κερδοσκοπικού τομέα σύμφωνα με τους Salamon και Anheier (1992) είναι τα ακόλουθα: Οι οργανώσεις αυτές είναι διακριτές από τα κεντρικά κράτη, τις περιφερειακές και τοπικές εξουσίες. Οι εκπρόσωποι της δημόσιας εξουσίας δεν μπορούν να συμμετέχουν ως πλειοψηφία στα διοικητικά συμβούλια των οργανώσεων, ωστόσο, η δημόσια χρηματοδότηση είναι αποδεκτή. Στις οργανώσεις δεν περιλαμβάνονται οι προσωρινά δημιουργημένες ομάδες, οι άτυπες δηλαδή και μη νομικά κατοχυρωμένες, αλλά μόνο όσες είναι θεσμοποιημένες. Δεν είναι σχετίζονται με κανένα δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα και εφόσον υπάρχει προϋπολογισμός της ίδιας της οργάνωσης θεωρείται σημαντικό κριτήριο ανεξαρτησίας. Οι οργανώσεις αυτές δεν είναι κερδοσκοπικές, δεν διανέμουν κέρδος στα μέλη τους και στα διοικητικά τους στελέχη. Ένα εξίσου σημαντικό κριτήριο αποτελεί η πολιτική αυτονομία. Δεν εμπλέκονται σε πολιτικές σκοπιμότητες, δεν έχουν δηλαδή ως βασική επιδίωξη την προώθηση υποψηφίων προκειμένου να εξασφαλίσουν δημόσιες θέσεις και αξιώματα. Στον τρίτο τομέα λοιπόν δεν έχουν θέση πολιτικά κόμματα, αλλά οι οργανώσεις και τα σωματεία που έχουν ως στόχο την αλλαγή και αναθεώρηση της δημόσιας πολιτικής. Επίσης δεν έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, δεν αποβλέπουν δηλαδή στη θρησκευτική εκπαίδευση και τη διδασκαλία κάποιου δόγματος. Αποκλείονται έτσι εκκλησίες, συναγωγές και σωματεία που προπαγανδίζουν μια θρησκευτική πίστη, με εξαίρεση τα θρησκευτικά σχολεία και τις οργανώσεις που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες (Salamon & Anheier, 1992).

Σύμφωνα με τον Ζάννη (2013), τα παρακάτω στοιχεία συνδυάζουν τα κοινά χαρακτηριστικά όλων των μορφών και των τύπων των Μ.Κ.Ο. που παρουσιάζονται στις σύγχρονες κοινωνίες. Συγκριτικά με τα ανωτέρω αποδίδονται στις μη κερδοσκοπικές – μη κυβερνητικές οργανώσεις τα ακόλουθα:

- Έχουν μια έστω και υποτυπώδη νομική αναγνώριση. Αποτελεί δηλαδή νομικό πρόσωπο. Αυτό εξασφαλίζει σε κάποιο βαθμό τον μη περιστασιακό χαρακτήρα αλλά και τη συνέχειά τους. Υπάγεται σε συγκεκριμένες διατάξεις που ορίζουν τις δραστηριότητές τους σε συγκεκριμένους τομείς και πεδία που επιτρέπει ο νόμος κάθε χώρας.
- Είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, ιδρύεται και λειτουργεί σύμφωνα με το ιδιωτικό δίκαιο.
- Χαρακτηρίζεται από τη μη διανομή του κέρδους. Αποτελεί το βασικό στοιχείο διαχωρισμού από τον κερδοσκοπικό τομέα (είναι μη κερδοσκοπική).
- Ο χαρακτήρας της είναι ή εμφανίζεται να είναι κοινωνικός και έμμεσα ή άμεσα ανθρωπιστικός, με την έννοια ότι λειτουργεί προς όφελος των μελών της ή της κοινωνίας ευρύτερα.
- Παρέχει υπηρεσίες ή προϊόντα, έμμεσα ή άμεσα, προς τρίτους ή τα μέλη της (είτε με αντίτιμο είτε δωρεάν).

1.2.3 Ιστορική εξέλιξη των ΜΚΟ

Η ύπαρξη των ΜΚΟ στη διεθνή σκηνή χρονολογείται εδώ και αιώνες. Ήδη από το 1775 υπήρχαν ΜΚΟ οι οποίες δραστηριοποιούνταν για την κατάργηση της δουλείας και του δουλεμπορίου με ενδεικτικά παραδείγματα την Pennsylvania Society for Promoting the Abolition of Slavery, την British Society for the Abolition of Slavery και την Societe des Amis des Noirs. Ωστόσο το πρόβλημα της δουλείας δεν ήταν το μόνο με το οποίο καταπιανόταν οι διεθνικές ΜΚΟ. Ένα άλλο διεθνικό κίνημα, φεμινιστικό, το International Suffrage Movement, στήριξε τον αγώνα των γυναικών για την ισότητα και διεκδίκησε την απόκτηση δικαιώματος ψήφου. Αντίστοιχα, προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πολλά κινήματα στην Ευρώπη και την Αμερική μάχονταν για τον αποπλισμό και την επικράτηση της ειρήνης (Φραγκονικολόπουλος, 2007).

Το 1907, προέκυψε η ανάγκη για συνεργασία των ΜΚΟ σε διεθνές επίπεδο με σκοπό την επίλυση παγκόσμιων προβλημάτων. Με την θεαματική εξέλιξη των μέσων μεταφοράς και επικοινωνίας και την αλματώδη πρόοδο της τεχνολογίας, αυτό ήταν πλέον εφικτό. Έτσι, ιδρύθηκε η Ένωση Διεθνών Οργανώσεων, ως σύνδεσμος μεταξύ των ΜΚΟ, η οποία είναι ενεργή έως και σήμερα.

Ο αριθμός των ΜΚΟ με διεθνή δράση προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 αυξήθηκε με ιδιαίτερα γοργούς ρυθμούς. Πιο συγκεκριμένα, ενώ το 1981 ο αριθμός τους δεν ξεπερνούσε τις 13.000, το 2001 άγγιξε τις 47.000, το 2002 τις 57.596 και το 2003 τις 59.003. Οι ΜΚΟ κάθε δεκαετίας είχαν συγκεκριμένα γνωρίσματα και ανάλογο χαρακτήρα διεκδικήσεων και επιδιώξεων. Εκείνες της πρώτης γενιάς (δεκαετία του '80) υπήρξαν έντονα διαφοροποιημένες και αντίθετες ως προς τη στάση και τη στρατηγική πλεύση των κρατών και των τότε πολιτικών κομμάτων. Είχαν κυρίως οικολογικό και ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Ακολούθως, οι ΜΚΟ δεύτερης γενιάς (δεκαετία του '90) είχαν ως κύρια επιδίωξη το κοινό καλό, την προάσπιση και διεκδίκηση συμφερόντων των πολιτών. Ως προς την οργάνωση και τη δικτύωση τους είχαν σημειώσει εμφανή πρόοδο και διέθεταν αυξημένη ισχύ. Οι ΜΚΟ του 21^{ου} αιώνα, οι τρίτης γενιάς δηλαδή, εμφανίζονται περισσότερο αυτοδιοίκητες και με μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων χωρίς να περιορίζονται μόνο στην προάσπιση και εκπροσώπηση των συμφερόντων, αλλά παράλληλα να συντελούν στη προώθηση της συμμετοχικής δημοκρατίας και των νέων μορφών

διακυβέρνησης. Από τα ανωτέρω συνεπάγεται αυτονόητα η προσαρμοστική πορεία των ΜΚΟ στο περασμα του χρόνου, καθώς και η ζωτικής σημασίας ευελιξία τους στα νέα δεδομένα με στόχο βέβαια την αποτελεσματική διεκδίκηση των δικαιωμάτων των πολιτών στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σπτερέωμα (Φραγκονικολόπουλος, 2007).

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις δεν έτυχαν εξαρχής ευνοϊκής και θετικής αποδοχής, αντίθετα, αμφισβητήθηκαν έντονα και χαρακτηρίστηκαν τόσο από τα κράτη όσο και άλλους παγκόσμιους οργανισμούς ως «αδέξιοι που ήθελαν να κάνουν το καλό με περισσότερο συναισθηματικά παρά λογικά κριτήρια» (Dichter, 1999). Από το 1980 όμως και έπειτα, και κυρίως μετά τους μεγάλους λιμούς στην Αφρική, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, με ουσιαστικό φιλανθρωπικό έργο, έντονη κινητικότητα και ενεργό δράση, αναδείχθηκαν ως ελπίδα για την επίλυση προβλημάτων σε χώρες του τρίτου κόσμου. Σήμερα, αναγνωρίζονται, όχι μόνο ως συμπληρωματικοί μηχανισμοί για το κράτος σε τομείς που οι παροχές του χωλαίνουν και μειονεκτούν, αλλά και ως πρωτεύουσας σημασίας δομές «που συνδυάζουν το ανθρώπινο και το κοινωνικό όφελος» (Dichter, 1999). Στην επιχείρηση για την εξάλειψη της φτώχειας, των δεινών επακόλουθων αυτής και της ατέρμονης προσπάθειας εξέλιξης και ανάπτυξης του τρίτου κόσμου, οι κυβερνήσεις και ο Ο.Η.Ε. επενδύουν όλο και περισσότερο στις μη κυβερνητικές οργανώσεις (Ζάννης, 2013).

1.3 Αιτίες ανάπτυξης του Τρίτου Τομέα

1.3.1 Ο μετασχηματισμός του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους

Ο εκ νέου καθορισμός του δημοσίου συστήματος και της κοινωνικής προστασίας αποτελεί έναν από τους λόγους εκείνους που συντέλεσε τόσο στην εμφάνιση όσο στην σταδιακή και σταθερή ενδυνάμωση του τρίτου τομέα. Οι αιτίες αυτής της αναδιάρθρωσης μπορούν να αποδοθούν σε μια σειρά γεγονότων που συντελούν εν τέλει στην ανακατάταξη και τον επανακαθορισμό. Η οικονομική διεθνοποίηση, η φιλελεύθερη αγορά, η επικράτηση της ιδεολογίας «παγκοσμιοποίηση – ανταγωνιστικότητα - μείωση κόστους εργασίας» που επιβάλλει αυστηρά μέτρα που θίγουν σημαντικά την κοινωνική συνοχή, η αλλαγή της δημογραφικής πυραμίδας (γήρανση πληθυσμού), η αλλαγή της οικογένειας, της αγοράς εργασίας, η

επανεξέταση των κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων για την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους που βάλλεται την τελευταία εικοσαετία με αποτέλεσμα να κλονίσει την φερεγγυότητα του, είναι κάποιες από τις αιτίες που συντέλεσαν ουσιαστικά και δραστικά στην προαναφερόμενη αναδιάρθρωση (Ρομπόλης & Ματσαγγάνης, 1999: 177-195,179) .

Στην πορεία των νέων δεδομένων κοινωνικής πολιτικής τη δεκαετία του '80 η ανάγκη για έναν σύγχρονο προνοιακό πλουραλισμό έγινε περισσότερο αισθητή που οδήγησε στη σοβαρή αναζήτησή του τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο. Στο σημείο αυτό εμφανίζεται και αναπτύσσεται ο τρίτος τομέας ως μέσο διατήρησης της κοινωνικής συνοχής με μικρότερη επιβάρυνση στον κρατικό προϋπολογισμό χάρη της αξιοποίησης της ικανότητάς του να κινητοποιεί εθελοντική ενέργεια και πρωτοβουλία της κοινωνίας, ιδρύοντας κοινωνικές υπηρεσίες με τη βοήθεια και την εργασία εθελοντικών μελών, τα οποία αμείβονται με χαμηλότερους μισθούς από εκείνους του δημόσιου τομέα ή της αγοράς, συμπληρώνοντας παράλληλα την οικονομική τους ενίσχυση με δωρεές ή άλλους πόρους (Γράβαρης, 1991: 554-564).

Αυτή ακριβώς η δυνατότητα του τρίτου τομέα να εξασφαλίζει κοινωνικές υπηρεσίες με σχετικά λιγότερο κόστος για το κράτος, εξηγεί το αυξημένο ενδιαφέρον που δείχνουν απέναντί του, οι υποστηρικτές των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων, στο πλαίσιο όμως μιας αντίληψης που τείνει στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών δικαιωμάτων με όρους φιλανθρωπίας και στην αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όχι πλέον ως "κοινωνικού ζητήματος" (δημόσιου και θεσμικού ενδιαφέροντος), αλλά ως "ηθικού ζητήματος", το οποίο πρωτίστως πρέπει να επιλυθεί στο επίπεδο της ατομικής ευθύνης (Ανθόπουλος, 2000:52).

Στην προοπτική αυτή ο τρίτος τομέας θα υπερφορτωθεί με καθήκοντα "υποκατάστασης" του κοινωνικού κράτους, στα οποία όμως εκφράζονται αμφιβολίες αν μπορεί να ανταποκριθεί, αφού οι παροχές των εθελοντικών, μη κυβερνητικών κ.λπ. οργανώσεων, είναι από την φύση τους αποσπασματικές και επιλεκτικές αλλά και ανεπαρκείς μπροστά σε κοινωνικές ανάγκες που απαιτούν εξειδικευμένες ή πολυδάπανες παρεμβάσεις (Ανθόπουλος, 2000).

1.3.2 Η εμφάνιση νέων κοινωνικών αναγκών και προβλημάτων

Η ανάπτυξη του τρίτου τομέα δεν είναι βέβαια αποτέλεσμα μόνο των οικονομικών προβλημάτων και δυσκολιών του κοινωνικού κράτους. Μια τέτοια ερμηνεία θα ήταν μονοσήμαντη καθώς η δυναμική του δεν αποδίδεται αποκλειστικά και μόνο σε κάτι τέτοιο. Οι ανάγκες κοινωνικής προστασίας που αναδύονται τα τελευταία χρόνια είναι ποικίλες και σύνθετες και απαιτούν τόσο την στοχευμένη και εξειδικευμένη δράση και αντιμετώπιση, όσο και την εξατομικευμένη προσέγγιση, γεγονός το οποίο το δυσκίνητο δημόσιο γραφειοκρατικό σύστημα κοινωνικής υποστήριξης αδυνατεί να προσφέρει (Ανθόπουλος, 2000).

Πέραν αυτού, το κοινωνικό κράτος σήμερα φαίνεται να αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα ιδεολογικού προσανατολισμού καθώς, ιστορικά, η σχεδίαση του έχει γίνει με κεντρικό άξονα αναφοράς την αρχή της ανταποδοτικότητας, την προστασία δηλαδή των κοινωνικών δικαιωμάτων δύο μερών, των εργαζομένων και των συνταξιούχων, έπαιξε σημαντικό ρόλο κυρίως στα πρώτα και στα τελευταία στάδια του κύκλου ζωής, δηλαδή πρόσφερε την εκπαίδευση και τις συντάξεις, ενώ παρέμεινε σχετικά αδρανές στην οικονομικά ενεργό ζωή των ατόμων. Το γεγονός αυτό το καθιστά ανεπαρκές και αναξιόπιστο ως προς τις νέες ανάγκες και απαιτήσεις της κοινωνίας όπως για παράδειγμα το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, ως προς τον ενδημικό του χαρακτήρα τουλάχιστον (Ανθόπουλος, 2000).

Στη μετα-φορντική εποχή (η γενίκευση του παραγωγικού και καταναλωτικού προτύπου ονομάζεται φορντισμός ή μαζική παραγωγή) δημιουργούνται νέες ανάγκες τις οποίες το φορντικό κράτος πρόνοιας αδυνατεί να αντιμετωπίσει επαρκώς. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης σε συνδυασμό με τις τάσεις αποβιομηχάνισης, η τεχνολογική επανάσταση στα προϊόντα, στις παραγωγικές διαδικασίες και στην οργάνωση της εργασίας επιταχύνουν την περιθωριοποίηση του τυπικού φορντικού εργαζόμενου. Η διαγραφόμενη κυριαρχία της απασχόλησης στις υπηρεσίες, η νέα οικονομική δραστηριοποίηση των γυναικών, η αστάθεια και ασυνέχεια της εμπειρίας της απασχόλησης ξεφεύγουν από τις προηγούμενες νόρμες και διαγράφουν κατ'εξοχήν "μη τυπικές τροχιές" (Esping-Andersen, 1994: 167). Ο τρίτος τομέας λοιπόν αναφύεται και εδραιώνεται στο έδαφος αυτών των νέων αναγκών "από τα κάτω" δηλαδή εκφράζοντας κινήσεις πρωτοβουλίας και αυτοδιεύθυνσης των πολιτών

προκειμένου να αντιμετωπιστούν ζητήματα όπως η ολοένα και πιο ογκούμενη υποαπασχόληση και τα χαμηλά εισοδήματα, οι εκπαιδευτικές ανισότητες, ο εκπαιδευτικός και γεωγραφικός αποκλεισμός, οι ανισότητες στον τομέα της υγείας και της κατοικίας, οι δυσκολίες κοινωνικής ένταξης των απεξαρτημένων ατόμων, των πρώην φυλακισμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, φαινόμενα που συχνά λειτουργούν σωρευτικά και οδηγούν στην περιθωριοποίηση σημαντικές κοινωνικές ομάδες (Σταθόπουλος, 1995: 211). Σε αυτόν λοιπόν τον νέο "μετα-βιομηχανικό κύκλο ζωής" ξεδιπλώνονται αρκετές δυνατότητες δράσης για τον τρίτο τομέα.

1.3.3 Ο επαναπροσδιορισμός της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής

Μία ακόμη παράμετρος που συντέλεσε στην επιπλέον εξάπλωση του τρίτου τομέα είναι η ύπαρξη κοινωνικών προβληματισμών και ανησυχιών. Η δράση και η κινητοποίηση των ΜΚΟ δεν αφορά μόνο την κλασική κοινωνική πολιτική, αλλά και την ευρύτερη κοινωνική προβληματική και μάλιστα μετά το Μάη του 1968. Η ισότητα των δύο φύλων, η διατήρηση της βίοςφαιρας και η προστασία του περιβάλλοντος, η ελευθερία και το δικαίωμα της σεξουαλικής επιλογής, η ενίσχυση στις αναπτυσσόμενες χώρες, το ζήτημα της χρήσης πυρηνικής ενέργειας, το ζήτημα της παγκόσμιας ειρήνης, η προστασία των ζώων, η προστασία ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, ήταν τομείς που απασχόλησαν την κοινή γνώμη, προβληματίσαν και οδήγησαν στη δημιουργία κοινωνικών κινήσεων. Τα κινήματα αυτά μέσα από διάφορες δράσεις, όπως εναλλακτικά προγράμματα, επιχειρήσεις, μέσα επικοινωνίας, σχηματοποιήθηκαν σε σωματεία μη κρατικά μη κερδοσκοπικά (Kriesi, 1998). Στις αρχές όμως της δεκαετίας του '90 σημειώνεται μείωση στην ένταση και τη δράση τους, κάμψη στη δυναμική τους που οφείλεται, τόσο στην προσωρινή οργάνωση που χαρακτηρίζει τα κοινωνικά κινήματα, όσο και στις συνειδητές δράσεις ενσωμάτωσής τους από το κράτος μέσα από πολιτικές ενίσχυσης (οικονομικής αλλά και δημιουργίας ευνοϊκού νομοθετικού πλαισίου) (Ψημίτης, 1996:46-47). Ειδικότερα στην Ελλάδα, μετά το 1974, ο ρόλος των συλλογικών κινήσεων, με εξαίρεση το φοιτητικό και εργοστασιακό κίνημα κατά την πρώτη περίοδο της μεταπολίτευσης, υπήρξε περιορισμένος και δεν κατάφερε να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία των κομμάτων στην πολιτική διαδικασία. Ωστόσο

η διάθεση των πολιτών για συμμετοχή στην ενεργή πολιτική ζωή μέσω των κομμάτων συρρικνώνεται σταθερά την τελευταία δεκαπενταετία σύμφωνα με σχετικές έρευνες. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και μετά, η κοινωνική αποδοχή των κομμάτων σημειώνει όλο και μεγαλύτερη μείωση και διαφαίνεται πλέον η έντονη χαλάρωση των κομματικών ταυτίσεων καθώς και η μαζική απομάκρυνση των νέων, κυρίως, πολιτών από την κομματική στράτευση (Σωτηρόπουλος κ.α., 122-123).

Το κενό που δημιουργεί η κάμψη της κομματικής στράτευσης είναι δύσκολο να καλυφθεί από μια ανάπτυξη της συμμετοχής σε κοινωνικά κινήματα, διότι αυτά από την φύση τους έχουν προσωρινή οργάνωση και εξαντλούνται αργά ή γρήγορα. Αντίθετα, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 είναι αισθητή (και στην Ελλάδα), η αύξηση της συμμετοχής σε σωματεία και σε άλλες οργανώσεις του μη κερδοσκοπικού τομέα, μεταξύ των οποίων και σε οργανώσεις εθελοντικής παροχής υπηρεσιών (ιστιτούτο V-PRC). Οι οργανώσεις αυτές εγγυώνται στα μέλη τους την δυνατότητα να αποφασίζουν αυτοπροσώπως, προσφέρουν σε αυτά σημαντικές εμπειρίες αμοιβαιότητας και αλληλεπίδρασης, κατά κάποιο τρόπο δίνουν νόημα στον τρόπο ζωής τους συνδυάζοντας την ηθική στράτευση με συγκεκριμένες παρεμβάσεις

1.4 Δράση των ΜΚΟ

Όπως ήδη έχει αναφερθεί παραπάνω, οι ΜΚΟ δρουν συμπληρωματικά και υποστηρικτικά ενίοτε σε τομείς όπου τα κράτη υστερούν και αδυνατούν να καλύψουν καίριες ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Παράγουν και προσφέρουν έργο ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και προασπίζοντας αναφαίρετα δικαιώματα όπως της εκπαίδευσης και της υγείας. Έτσι, σε μεγαλύτερο βαθμό, η παρουσία των ΜΚΟ, σε κράτη όπου η παροχή στοιχειωδών παροχών είναι ελλιπής, είναι ιδιαίτερα έντονη επιχειρώντας να καλύψει τα κρατικά κενά. Αυτό φυσικά σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι οι ΜΚΟ υποκαθιστούν την κρατική λειτουργία.

Ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα αυτών είναι η αποφασιστική και ευπροσάρμοστη φύση τους στη διεθνή πολιτική και οικονομική πραγματικότητα. Η ισορροπία μεταξύ των ΜΚΟ και των εκάστοτε κυβερνήσεων εξαρτάται από την κοινή γνώμη, γεγονός που οδηγεί τις ΜΚΟ στην επίσπευση των εκστρατειών

ενημέρωσης και της αναπτυξιακής εκπαίδευσης. Επίσης, η εσκεμμένη διαρροή πληροφοριών ως προς το αντικείμενο δράσης τους, τους σκοπούς και τις επιδιώξεις τους τις βοηθά να γνωστοποιήσουν τις αρχές τους, τις αξίες τους και έτσι να εξασφαλίσουν την πολυπόθητη χρηματοδότηση για την συνέχισή τους. Κυρίως όσον αφορά τις αναπτυξιακές ΜΚΟ το μελλοντικό τους πλάνο στηρίζεται και οικοδομείται στην καλά ενημερωμένη γνώμη (Χουλιάρας, 1998: 193-209).

Επιπρόσθετα, η άσκηση πίεσης από αναπτυξιακές ΜΚΟ αναφέρεται κυρίως στις προσπάθειες και τις ενέργειες που αποσκοπούν στο να επηρεάζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να πείσουν τις κυβερνήσεις και τους οργανισμούς να υιοθετήσουν πρακτικές που να είναι συμβατές με την ανάπτυξη.

Οι ανθρωπιστικές και αναπτυξιακές ΜΚΟ έχουν ενεργά εμπλακεί σε αυτό το πεδίο και ο ρόλος τους στην απρογραμμάτιστη ανθρωπιστική βοήθεια συνεχώς αυξάνεται τα τελευταία χρόνια. Οι αναπτυξιακές ΜΚΟ εμπλέκονται πλέον σε μεγάλο αριθμό έκτακτων δράσεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι κρίσεις στη Σομαλία, τη Βοσνία, στο Κόσσοβο κ.α., ανέδειξαν την ικανότητα των ΜΚΟ να αναλαμβάνουν σημαντικές εκστρατείες σε μικρά χρονικά διαστήματα και να κάνουν σημαντικές συνεισφορές στις περιοχές και τους πληθυσμούς που έχουν ανάγκη. Χαρακτηριστική είναι η συνεχώς αυξανόμενη αριθμητική παρουσία των ΜΚΟ σε περιοχές κρίσης. Στον όλο και περισσότερο αυξανόμενο ρόλο που αποκτούν σε αυτό το πεδίο συντελούν οι κυβερνήσεις και οι κρατικοί φορείς που πληθαίνουν τα μέσα που είναι διαθέσιμα για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (Χουλιάρας, 1998: 193-209).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πολιτικός χαρακτήρας που λαμβάνει πολλές φορές η ανθρωπιστική βοήθεια, η ανάγκη για συντονισμό και η απαιτούμενη διαφάνεια είναι μερικές μόνο από τις παραμέτρους που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού της υλοποίησης μιας δράσης παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας.

Οι αναπτυξιακές ΜΚΟ είναι ιδιαίτερα ενεργές στον τομέα των ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων. Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτό έχουν αναπτύξει συνεργασίες και εταιρικές σχέσεις που ξεπερνούν τα εθνικά όρια των κρατών. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να συνεχίσουν να ενισχύουν το ρόλο τους στην ενδυνάμωση και δημιουργία θεσμών ώστε να υπάρξει το απαραίτητο κοινωνικό και

οικονομικό πλαίσιο για τη βιωσιμότητα των προγραμμάτων τους γεγονός που θα ενισχύσει τον ρόλο τους και θα αυξήσει την παρουσία τους σε παγκόσμιο επίπεδο (Χουλιάρας, 1998: 193-209).

1.4.1 Πεδία δραστηριοποίησης των ΜΚΟ.

Σε πολλές χώρες υπάρχουν ευρείες ή και διεξοδικές ταξινομήσεις των πεδίων που εξελίσσονται και κινητοποιούνται οι ΜΚΟ και συχνά ξεχωρίζουν ως προς τις θεωρητικές κατατάξεις. Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές παρουσιάζουν άμεση σχέση με τις ιδιαιτερότητές τους και συχνά συνάρτηση με τη δράση των υπόλοιπων τομέων σε διάφορα πεδία (Ζάννης, 2013).

Λαμβάνοντας υπόψη τη βασική οριοθέτηση του Τρίτου Τομέα «ως πεδίο που αναπτύσσονται πρωτοβουλίες που η αγορά, το κράτος, η οικογένεια και ο άτυπος τομέας δεν δραστηριοποιούνται αρκετά ικανοποιητικά ή δεν δραστηριοποιούνται καθόλου», η ανάπτυξη των Μ.Κ.Ο. διακρίνεται σε πεδία, όπου ορισμένες ανάγκες δεν ικανοποιούνται επαρκώς, όπως είναι:

- Οικολογία, προστασία χλωρίδας και πανίδας
- Πολιτιστικές δραστηριότητες
- Υγεία
- Κοινωνική Πρόνοια
- Πολιτική προστασία (π.χ., εθελοντές πυροσβέστες, διασώστες)
- Συνηγορίας (όπως ινστιτούτα καταναλωτών, οργανώσεις μεταναστών, συνδικαλιστικές ενώσεις)
- Προώθησης της κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης
- Φιλανθρωπικών δωρεών και διάδοσης του Εθελοντισμού
- Υπεράσπισης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (όπως αντιρατσιστικές και φεμινιστικές οργανώσεις)
- Εκπαίδευση και έρευνα (π.χ., μη κερδοσκοπικά πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα)
- Παραγωγής λοιπών συλλογικών αγαθών (προϊόντα και υπηρεσίες που παρέχουν οργανώσεις πολιτών για λογαριασμό τους)

- Τοπικής κοινωνικής ανάπτυξης που δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο της κοινότητας, συμπεριλαμβάνοντας ποικίλες από τις ανωτέρω κατηγορίες.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι Μ.Κ.Ο. λειτουργούν σε περισσότερα από ένα πεδία δραστηριότητας (Ζάννης, 2013) .

1.5 Οργάνωση Τρίτου Τομέα

«Ο Τρίτος Τομέας αποτελείται από το σύνολο των μη κερδοσκοπικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων. Σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές η οργάνωση ορίζεται ως «...μια ομάδα δομημένη κατά απρόσωπο τρόπο και με προορισμό την επιδίωξη κοινών σκοπών» (Giddens, 2002), «...μια διάταξη επικοινωνιών και σχέσεων μεταξύ μιας ομάδας ανθρώπων συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών λήψης και εφαρμογής αποφάσεων» (March&Simon, 2003), «ένα σύστημα αλληλεπίδρασης ατόμων» (Hall, 1987). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η προσθήκη της μεταβλητής «περιεχόμενο» σε μια οργάνωση, η οποία συγκροτεί την ταυτότητά της «κατά περιεχόμενο» έναντι του περιβάλλοντός της Dunphy, (1972). Έτσι λοιπόν, «όταν μια συλλογική δράση λαμβάνει τη μορφή της οργάνωσης διακρίνεται από τα εξής χαρακτηριστικά (στο Ζάννης, 2013: 145-146)»:

- Έχει γενικούς και ειδικούς σκοπούς
- Προσελκύει άλλα άτομα
- Αποκτά και κατανέμει πόρους για την επίτευξη των σκοπών της
- Δημιουργείται μια δομή για να συντονιστούν οι επιμέρους εργασίες, και
- Επιτρέπει σε ορισμένα μέλη να ηγηθούν ή να διευθύνουν τους άλλους» (Ott, 2001).

Σε κάθε οργάνωση αντανακλάται το πολιτισμικό σύστημα το οποίο επιδρά στη φύση και τη λειτουργία της, ορίζει τους κοινωνικούς κανόνες, και διαμορφώνει συμπεριφορές και από τις ευρύτερες επιδράσεις του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται. Οι ταξινομήσεις που έχουν υποδειχθεί για τις οργανώσεις ανάλογα με τη μορφή, τις επιδιώξεις και τα μέσα που χρησιμοποιούν, είναι πολυειδείς. Ο Parsons διέκρινε τέσσερις τύπους: α) παραγωγής (γενικά), β) πολιτικές (με την ευρύτερη έννοια), γ) ενσωμάτωσης και δ) αυτές που εξασφαλίζουν τη

συνέχεια σε μια κοινωνία. Διάφοροι τύποι προτάθηκαν και από άλλους όπως τους Etzioni και Kahn (Hall, 1987, Sjostrand, 2000). Η μελέτη τους ωστόσο επιμερίζεται σε τρεις αλληλοεπιδρώμενες συνιστώσες:

- Στο εσωτερικό της οργάνωσης: στη μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο εσωτερικό της.
- Στο μικρο-επίπεδο: εστιασμένο στις λειτουργίες και στη συμπεριφορά μιας οργάνωσης.
- Στο μακρο-επίπεδο: οι οργανώσεις όπως μελετώνται μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον όπου εμφανίζονται και δραστηριοποιούνται.

Οι συνθήκες, τα ήθη και έθιμα του πολιτισμού αποτελούν προσδιοριστικά στοιχεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς στα οποία εστιάζουν οι θεσμικές θεωρήσεις. Ελέγχουν τις οργανώσεις με βάση το μακρο-επίπεδο, από την άποψη των γενικότερων δομών της κοινωνίας που αποτελούν τμήμα. Οι θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο και στην οργανωσιακή συμπεριφορά εξαιτίας διαφόρων πεποιθήσεων, πίστης και κοινωνικών κανόνων που έχουν θεσμοποιηθεί (Powell&Friendkin, 1987; Knoke&Prensky, 1984; Chasse 1995). Επιτρέπουν δράσεις και ενδυναμώνουν προσπάθειες, «αλλά θέτουν όρια και φράγματα όσον αφορά στις επιλογές» (Cambell, 1998). Ανάλογα με τη διαφοροποίηση των θεσμών και των τύπων των οργάνωσης στις εκάστοτε κοινωνίες, οι δομές και οι συμπεριφορές τείνουν να είναι πολύ διαφορετικές μεταξύ τους.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας στην μελέτη οργάνωσης του Τρίτου Τομέα θεωρείται η διαδικασία ομοιομορφισμού (isomorphism) η οποία περιγράφεται ως εξής: «Οι οργανώσεις δραστηριοποιούνται σε ένα κοινό περιβάλλον όπου απαρτίζεται και από άλλες οργανώσεις που αντιστοιχούν και αυτές στο περιβάλλον... το οποίο διαμορφώνεται από οργανώσεις που προσαρμόζονται στο περιβάλλον που οι προηγούμενες προσαρμόζονται». (DiMaggio&Powell, 1988). Ο ομοιομορφισμός διακρίνεται σε δύο είδη, τον ανταγωνιστικό και το θεσμικό. Ο ανταγωνιστικός διακρίνεται όταν επιχειρούν να αντιγράψουν δομές, λειτουργίες και συμπεριφορές πιο επιτυχημένων οργάνωσης που ανταγωνίζονται στο ίδιο πεδίο δραστηριότητας. Ο θεσμικός επισημαίνεται όταν οι οργανώσεις «δεν ανταγωνίζονται μόνο για πόρους

και πελάτες, αλλά και για πολιτική δύναμη και οικονομική ευρωστία» (DiMaggio&Powell, 1988) και διακρίνεται σε εξαναγκαστικό, μιμητικό και κανονιστικό:

- I. Ο εξαναγκαστικός προέρχεται από το κοινώς αποδεκτό πλαίσιο συμπεριφοράς που επιβάλλει η εκάστοτε κοινωνία, τις πολιτισμικές δηλαδή προσδοκίες του περιβάλλοντος, τους τυπικούς και άτυπους θεσμούς και παραδόσεις που καθορίζουν τα «λογικά όρια» της δράσης και προσαρμογής μιας οργάνωσης σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον.
- II. Ο μιμητικός αφορά στη δημιουργία μιας οργάνωσης σύμφωνα με τα ευρύτερα καλούπια εκείνων που θεωρούνται επιτυχημένες και προκύπτει ως λύση στην αβεβαιότητα αναφορικά με ένα παράτολμο πρωτοπόρο εγχείρημα.
- III. Ο κανονιστικός προκύπτει από κανόνες με νομική ισχύ και κώδικες δεοντολογίας που εντοπίζονται στα ιδιαίτερα πεδία κάθε δραστηριότητας.

1.5.1 Εσωτερική δομή των ΜΚΟ

Το ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνει κυρίως το διοικητικό προσωπικό και το προσωπικό των αποστολών. Σε κάθε περίπτωση το προσωπικό διαχωρίζεται σε επιστημονικό και διοικητικό. Η δομή των ΜΚΟ περιλαμβάνει συνήθως ένα ολιγομελές διοικητικό συμβούλιο, ένα πυρήνα ενεργών μελών ή ακτιβιστών και ένα ευρύτατο δίκτυο συνδρομητών. Η σχέση ΜΚΟ- μέλους δεν αντιστοιχεί στη σχέση κόμματος- μέλους, καθώς η πρώτη δεν οδηγεί αυτόματα στο κατοχυρωμένο δικαίωμα της ψήφου. Μια ΜΚΟ μπορεί να διαθέτει μια ευρύτατη βάση μελών, ένα περιορισμένο εκλογικό σώμα και ένα διοικητικό συμβούλιο, το οποίο λογοδοτεί στο συγκεκριμένο εκλογικό σώμα. Συνεπάγεται επομένως, ότι η μετάβαση από το κατώτερο οργανωτικό επίπεδο στο ανώτερο δεν συνοδεύεται υποχρεωτικά από τη διαμεσολάβηση αντιπροσωπευτικών θεσμών. Στην περίπτωση του διοικητικού συμβουλίου, το εκλογικό σώμα παραμένει συνήθως πολύ περιορισμένο, μειώνοντας έτσι τη συμμετοχική διάσταση μέσω εκλογικών διαδικασιών (Σκλιας & Χουλιάρας, 2002:80-86).

Η λειτουργία μιας ΜΚΟ δεν μπορεί βέβαια να αποφύγει τον γενικότερο κοινωνικό έλεγχο καθώς η αποδοχή του κοινωνικού συνόλου στους σκοπούς και τις ενέργειες της είναι βασική προϋπόθεση ώστε να εξακολουθήσει η πορεία της. Επιπρόσθετα, η λειτουργία μιας ΜΚΟ υπόκειται σε διεθνείς κανόνες που έχουν τεθεί από υπερεθνικούς οργανισμούς εποπτείας των ΜΚΟ. Αυτό που χαρακτηρίζει τις ΜΚΟ ως οργανωτικό μοντέλο είναι η αποδέσμευση της ιδιότητας του μέλους από το δικαίωμα της ψήφου. Επομένως, η ίδια η οργανωτική δομή των ΜΚΟ λειτουργεί ανασταλτικά για τη διεύρυνση των αντιπροσωπευτικών θεσμών στον τομέα των ΜΚΟ.

1.5.2 Οικονομικοί πόροι και χρηματοδότηση των ΜΚΟ

Η χρηματοδότηση των Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) αποτελεί ένα βασικότατο και επίμαχο ζήτημα, καθώς πρόκειται για παράγοντα από τον οποίο εξαρτάται η βιωσιμότητα και η ύπαρξη τους. Διάφοροι φορείς, κρατικοί και μη, κάνουν όλο και πιο έκδηλο το ενδιαφέρον τους να ενισχύσουν οικονομικά τις ΜΚΟ ενδυναμώνοντας το ρόλο που καλούνται να υπηρετήσουν στην κοινωνικοπολιτική ζωή και δίνοντας ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στην δυναμική τους. Έπειτα, βασικό στοιχείο απαραίτητο για την επίτευξη αυτονομίας της δράσης τους είναι η οικονομική ανεξαρτησία. Είναι κοινώς κατανοητό πως όσο μικρότερη είναι η οικονομική εξάρτηση από την δημόσια διοίκηση και τον ευρύτερο ιδιωτικό τομέα, τόσο μεγαλύτερη είναι η ελευθερία κινήσεων, τοποθετήσεων και διεκδικήσεων των συμφερόντων που εκπροσωπούν. Όσο μεγαλύτερη εμβέλεια έχει μια ΜΚΟ τόσο πιο εύκολα καλύπτει τις οικονομικές της ανάγκες, ενώ, αντίθετα, οι οργανώσεις με πρόχειρη οργανωτική δομή και αποσπασματική δράση και λειτουργία αντιμετωπίζουν δυσεπίλυτα οικονομικά προβλήματα με αποτέλεσμα την αυτοδιάλυση. Όσο ανιδιοτελείς και αν είναι οι επιδιώξεις και τα κίνητρα μιας ΜΚΟ, η επιβίωσή και η συνέχειά της εξαρτάται αποκλειστικά από την εξασφάλιση οικονομικών πόρων. «Είναι αναπόφευκτα και οικονομική οργάνωση» (Hammack&Young, 1993), γεγονός που επηρεάζει τη φύση, τη δομή και την λειτουργία της σε κάθε επίπεδο.

Οι πηγές χρηματοδότησης των ΜΚΟ απορρέουν από:

α) **Εισφορές μελών:** Αποτελεί την πιο συνηθισμένη πηγή εσόδων ΜΚΟ που έχουν τη νομική μορφή σωματείου είναι οι συνδρομές των μελών και οι δωρεές ιδιωτών. Τα μέλη έχουν αυτόματα δικαίωμα συμμετοχής στις γενικές συνελεύσεις του σωματείου και υποψηφιότητα στο διοικητικό συμβούλιο. Οι οργανώσεις των οποίων το υψηλότερο ποσοστό των εσόδων τους προέρχεται απ' αυτήν την πηγή, διακρίνονται μεταξύ τους αφενός στις μικρές ομάδες ερασιτεχνικής δομής (με αντίστοιχα χαμηλά οικονομικά μεγέθη ως απόλυτο αριθμό) και αφετέρου στις ευρείας εμβέλειας οργανώσεις, των οποίων το σύστημα συνδρομών και έκτακτων ενισχύσεων λειτουργεί αποδοτικά και απλώνεται στο ευρύτερο κοινωνικό φάσμα.

β) **Χορηγίες:** Από αρκετές ΜΚΟ γίνεται συστηματική προσπάθεια εύρεσης χορηγών, είτε στο χώρο των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων, είτε στο χώρο των διεθνών και ελληνικών ιδρυμάτων. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται μια σταθερά αυξητική τάση στον αριθμό των οργανώσεων, που ένα τμήμα των εσόδων τους προέρχεται από χορηγίες.

γ) **Εισπράξεις από εκδηλώσεις:** Μια άλλη πιθανή πηγή χρηματοοικονομικών εισροών για τις ΜΚΟ είναι η οργάνωση και διεξαγωγή εκδηλώσεων με περιεχόμενο σχετικό με τον τομέα που καθεμία δραστηριοποιείται. Τέτοιες εκδηλώσεις είναι συνήθως συναυλίες, εκθέσεις εντύπου και οπτικού υλικού, εκδρομές και ξεναγήσεις, πώληση προπαγανδιστικού υλικού κτλ.

δ) **Εισφορές από την Τοπική Αυτοδιοίκηση:** Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει η συνεργασία και κατ' επέκταση η χρηματοδότηση των ΜΚΟ από δημόσιους φορείς και από προγράμματα των κατά τόπους Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.

ε) **Εισφορές από την ΕΕ:** Κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες η εταιρική σχέση μεταξύ των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΜΚΟ έχει επεκταθεί σε όλους τους τομείς. Αυτή η διαδικασία προκύπτει από σειρά συνυφασμένων παραγόντων που έχουν σχέση με τις αλλαγές και τις εξελίξεις στο εσωτερικό των ίδιων των οργάνων της ΕΕ και με τις εξελίξεις στο σύνολο των ΜΚΟ (έμμεση χρηματοδότηση δράσεων μέσω προγραμμάτων).

στ) Το cause related marketing είναι ένας ακόμη τρόπος έμμεσης χρηματοδότησης μέσω της οικονομικής δραστηριότητας εταιριών (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, 1996).

Οι ΜΚΟ, στο πλαίσιο της διαφανούς λειτουργίας τους και της ενεργούς δημοκρατικότητας, καλούνται να διαχειρίζονται τους πόρους, που έχουν εξασφαλίσει από χρηματοδότες για την διεκπεραίωση συγκεκριμένων στόχων σύμφωνα με την αρχή της λογοδοσίας η οποία ενσωματώνει τις έννοιες της διαφάνειας, της αξιολόγησης, της αναφοράς και της νομιμοποίησης.

Σύμφωνα με τον Edwards (2002), λογοδοσία μπορεί να οριστεί ως η υποχρέωση κάποιου ατόμου ή φορέα, να δίνει λόγο για τις πράξεις του προς ένα σύνολο νομιμοποιημένων ενδιαφερόμενων μερών και αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή υπεύθυνης λειτουργίας οποιουδήποτε φορέα, ιδιωτικού δημοσίου ή μη κυβερνητικού. Εν προκειμένω, η λογοδοσία στις ΜΚΟ θα πρέπει να εμπεριέχει όλο το σύνολο των δραστηριοτήτων του οργανισμού σχετικά με τον τρόπο την εκτέλεση, τους δωρητές καθώς και το τι δεν πράχθηκε, διότι μόνο μέσω αυτής" μπορεί να τραβηχτεί διαχωριστική γραμμή μεταξύ της διαφανούς συνεργασίας και της διαφθοράς". (Edwards, 2002).

Ωστόσο, και ενώ οι ΜΚΟ αξιώνουν τη διαφάνεια στους κρατικούς θεσμούς, οι ίδιες παρουσιάζονται αρκετά συγκρατημένες αναφορικά με τη γνωστοποίηση πληροφοριών για ονόματα, δράσεις, στοιχεία επικοινωνίας στελεχών, παράθεση οικονομικών στοιχείων, πηγές χρηματοδότησης. Μάλιστα, πολλές είναι εκείνες που δε λογοδοτούν καθόλου με αποτέλεσμα ανά τακτά χρονικά διαστήματα να έρχονται στο φως της δημοσιότητας στοιχεία που ενοχοποιούν τις ΜΚΟ για αδιαφάνεια στη διοίκηση και τη λογοδοσία, αδυναμία επόπτευσης, μη δημοκρατική ανάθεση αρμοδιοτήτων, αδυναμία καθιέρωσης εσωτερικών ελέγχων και απομόνωση στελεχών από τη δράση (Μποτετζάγιας, 2011).

Μία ΜΚΟ έχει ένα ευρύ φάσμα εξασφάλισης πόρων, και έχει τη δυνατότητα να διαχειριστεί και να αξιοποιήσει τους πόρους αυτούς κατά το δοκούν. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την παραβίαση της «μη διανομής του κέρδους» είναι, οι υπερβολικοί μισθοί, τα χαμηλότοκα δάνεια από την οργάνωση, προσωπικά έξοδα και υπηρεσίες που πληρώνονται από την οργάνωση, τα υπερβολικά γενναιόδωρα συμβόλαια που συνάπτονται προς όφελος τρίτων όπως και αρκετοί έμμεσοι και άμεσοι τρόποι (Hansman, 1986). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η αδυναμία

του νομικού πλαισίου να θεσπίσει μέτρα που να εμποδίζουν τις μη κερδοσκοπικές λειτουργίες καθώς και για την απαγόρευση διανομής κέρδους (Salamon&Toepler, 2000; Brody, 2006).

Σύμφωνα με το One World Council, το 2003, ο παγκόσμιος δείκτης λογοδοσίας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ήταν πολύ υψηλότερος συγκριτικά με εκείνον των ΜΚΟ, εγείροντας ερωτήματα για τον πραγματικό τους ρόλο και το ειλικρινές ενδιαφέρον για την εύρεση πόρων και την παραγωγή αξιόλογου έργου. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται η δόμηση ενός συστήματος που θα ενισχύει τη διαφάνεια και την αντιπροσωπευτικότητα χωρίς να ανακύπτουν ζητήματα διαχείρισης και λειτουργίας με παράλληλη ενδυνάμωση της εσωτερικής τους δημοκρατικότητας και του αντιπροσωπευτικού συστήματος λειτουργίας.

1.6 Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα της απαγόρευσης διανομής κέρδους

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και αναλυθεί στα παραπάνω, η βασική διαφορά των μη κερδοσκοπικών οργανισμών από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις είναι η απαγόρευση διανομής του κέρδους εφόσον προκύπτει. Το χαρακτηριστικό αυτό συνεπάγεται ορισμένα πλεονεκτήματα όπως και μειονεκτήματα επηρεάζοντας σημαντικά κάθε διάσταση της λειτουργίας της, από τον τρόπο που συλλέγει πόρους, πως τους διαχειρίζεται, ακόμη και πως την αντιμετωπίζουν τόσο οι ευεργέτες όσο και οι πελάτες και με ποιο τρόπο και σε τι βαθμό κινητοποιούνται και ενδυναμώνονται οι εργαζόμενοι (Young, 2004; Steinberg, 2006).

Τα πλεονεκτήματα αυτού είναι:

1. Αποπνέει εμπιστοσύνη και πειθώ στο ευρύτερο περιβάλλον αλλά και στα μέλη που παρουσιάζουν ενδιαφέρον ότι θα υπάρξει ανιδιοτελής και θεμιτή αξιοποίηση της δυναμικής τους για κοινωνικό σκοπό χωρίς να αποσκοπεί σε απώτερο προσωπικό όφελος.
2. Απαλλάσσονται από φορολογικές απαλλαγές καθώς η κύρια επιδίωξη μιας ΜΚΟ δεν είναι το οικονομικό όφελος, αλλά η κοινωνική προσφορά είτε προς

τα μέλη της, είτε προς τρίτους-ομάδες ανθρώπων, είτε προς την κοινότητα, κοινωνία. Έτσι, οι οργανώσεις μπορούν να χρησιμοποιούν κομμάτι των εσόδων για τις δραστηριότητές τους που σε ανάλογη περίπτωση θα κατέληγε στο κράτος μέσω φορολογικής επιβάρυνσης. Ενώ γενικά θεωρείται ότι η παραγωγικότητα των οργανώσεων του Τρίτου Τομέα είναι χαμηλότερη από των κερδοσκοπικών, η κρατική ενίσχυση τις κάνει πιο ανταγωνιστικές (Weisbrod&Schlesinger, 1986).

3. Τέλος, όταν οι σκοποί είναι κοινώς αποδεκτοί, οι εθελοντική συμμετοχή είναι πολύ πιθανή γεγονός που μειώνει στο ελάχιστο τα λειτουργικά έξοδα και το κόστος ενεργειών. Συνεπώς, εκμεταλλευόμενοι το χαμηλότερο κόστος παραγωγής και έχουν την ευκαιρία να βελτιώσουν την τιμή ή την ποιότητα (Hansman, 1987; BenNer&VanHoomisen, 1993). Επιπλέον το κόστος των εργαζομένων είναι χαμηλότερο από τους άλλους τομείς (Ferris, 1993; Knappetal, 1990; James, 1990; Brown&Slivinski, 2006; Leete, 2006). Επιπρόσθετα, δύναται η ευκαιρία πρόσβασης σε οικονομικούς πόρους και από ιδιωτικές δωρεές και οικονομικές ενισχύσεις τόσο από κρατικούς όσο και από κερδοσκοπικούς φορείς στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Ε.Κ.Ε.).

Τα μειονεκτήματα:

1. Περιορισμοί και εμπόδια στη συγκέντρωση κεφαλαίων. Οι ΜΚΟ δεν έχουν τη δυνατότητα να αντλήσουν μεγάλα κεφάλαια από την αγορά όπως οι κερδοσκοπικές (Hansman, 1986, Krashinsky, 1986, Weisbrod, 1988) και αυτό συμβαίνει για δύο λόγους, επειδή το κόστος απόκτησης κεφαλαίου είναι υψηλό για να επενδυθεί σε μη κερδοσκοπικές δραστηριότητες, και σύμφωνα με πολλές νομοθεσίες, οι δανειολήπτες (οι εταίροι μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης) δεσμεύονται μέχρι το ποσό που έχουν συμβάλλει στο κεφάλαιο για τη δημιουργία της οργάνωσης. Συνεπώς η οργάνωση δεν παρέχει επαρκείς εγγυήσεις ότι θα αποπληρώσει ένα δάνειο.
2. Σύμφωνα με θεωρητικές και εμπειρικές έρευνες το γεγονός ότι δεν υπάρχει διανομή κέρδους αποτελεί εμπόδιο για την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητα καθώς επίσης δεν παρέχονται οι αναγκαίοι μηχανισμοί για την επέκτασή της (Weisbrod&Schlesinger, 1986; Krashinsky, 1986; Hansman,

1986). Η εθελοντική εργασία που παρέχεται δωρεάν αποτελεί σημαντική συμβολή στις εισροές μιας οργάνωσης, αλλά δεν είναι εύκολο να απαιτηθεί από τον εθελοντή η ίδια απόδοση σε σχέση με έναν απασχολούμενο. Τις περισσότερες φορές είναι αποσπασματική, μη εξειδικευμένη, μερικώς οργανωμένη και μεταβλητή. Το ίδιο συμβαίνει και με τις δωρεές σε είδος και σε χρήμα, αποτελούν δηλαδή μη σταθερούς πόρους έχοντας έτσι αρνητικό αντίκτυπο στις ενέργειες μακροχρόνιου σχεδιασμού και στη σταθερή παροχή προϊόντων και υπηρεσιών από την ΜΚΟ.

3. Η εσωτερική οργανωτική δομή δεν έχει τις αντίστοιχες αναλογίες με μια κερδοσκοπική ή κυβερνητική οργάνωση, όπου η κάθετη ιεραρχική δομή αποτελεί την καλύτερη λύση για την αποφυγή του εσωτερικού κόστους συναλλαγής (Badelt, 1990). Οι πιο οριζόντιες οργανωσιακές δομές εγγυώνται μεγαλύτερη δημοκρατία και αντιπροσωπευτικότητα συμφερόντων και απόψεων, αλλά το κόστος της απόφασης είναι μεγαλύτερο από μια κάθετη. Οι διευθύνοντες μιας ΜΚΟ, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, δεν έχουν την ευχέρεια να αποφασίζουν μη λαμβάνοντας υπόψη και τη θέληση των απλών μελών.
4. Οι κλασικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι οι διευθύνοντες των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, επειδή δεν έχουν προσωπικό όφελος από το κέρδος, είναι αντιπαραγωγικοί και αποτυγχάνουν να μειώσουν το παραγωγικό κόστος (Scott, 1998, James, 1990).

1.7 Η σημασία του κοινωνικού χαρακτήρα των ΜΚΟ

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, για τη δημιουργία μιας ΜΚΟ είναι πολύ σημαντικό να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι παραστάσεις μιας κοινωνίας. Οι δημιουργοί της οφείλουν να συνεκτιμήσουν ακόμη και τυχόν ιδιαίτερες αντιλήψεις και αξίες που ενδεχομένως να επικρατούν στο τοπικό επίπεδο που πρόκειται να δραστηριοποιηθεί καθώς και τις ξεχωριστές προσδοκίες που μπορεί να έχουν διαμορφωθεί σε επιμέρους πεδία δραστηριότητας. Ο αξιακός-πολιτισμικός άξονας αποτελεί το δεύτερο φίλτρο οριοθέτησης των κινήτρων των ΜΚΟ μετά το νομικό πλαίσιο και προέρχεται από τη τοπική ή και ευρύτερη κοινωνία από άτυπους κανόνες, λειτουργικούς περιορισμούς ή αποκλεισμούς που αντικατοπτρίζονται ακόμη και στο εσωτερικό της οργάνωσης (Ζάννης, 2013).

Οι ηθικοί και νομικοί κανόνες στο εσωτερικό μιας δομής συνήθως δρουν αποτρεπτικά σε καιροσκοπικές συμπεριφορές και προσωπικές επιδιώξεις των υψηλά ιστάμενων προσώπων μιας και ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας και η ανιδιοτελής πρόθεση των ΜΚΟ δεν είναι πάντα ικανά να αναχαιτίσει την οπορτουμιστική διάθεση. «Υπάρχει μια μορφή κοινωνικής και εσωτερικής αστυνόμευσης που δυσχεραίνει τις απόπειρες των διευθυνόντων να στοχεύσουν σε υπερβολικά υψηλούς μισθούς. Υφίσταται μια μορφή πίεσης για λογικές αμοιβές» (Hansman, 1986, Young, 1998). Ανάλογοι περιορισμοί προέρχονται και από το εξωτερικό περιβάλλον καθώς αν μια ΜΚΟ χαρακτηριστεί εικονική ή «βιτρίνα» για άλλες σκοπιμότητες, υπάρχει κίνδυνος για την επιβίωσή της.

1.8 Νομικές μορφές των ΜΚΟ

Αν και προς τη δομή οι ΜΚΟ είναι υποχρεωμένες να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που εντάσσονται στο ιδιωτικό δίκαιο της εκάστοτε χώρας, οι νομικές μορφές διαφοροποιούνται ανάλογα με τις κοινωνίες στις οποίες δραστηριοποιούνται. Η διαφοροποίηση έγκειται στον τύπο των οργανώσεων ανάλογα με την ισχύουσα νομοθεσία και πως ταξινομούνται βάσει αυτής σε νομικές μορφές. Οι πιο συνήθεις είναι το σωματείο, το ίδρυμα και η αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Ζάννης, 2013).

- Το μη κερδοσκοπικό σωματείο αποτελεί μια ένωση προσώπων που ανάλογα με τη νομοθεσία προσδιορίζεται ένας ελάχιστος αριθμός ιδρυτών για να αναγνωριστεί νομικά (περίπου είκοσι άτομα, ο αριθμός διαφέρει στις νομοθεσίες)
- Το φιλανθρωπικό ίδρυμα (με την ευρύτερη έννοια του όρου φιλανθρωπία) αποκτά νομική προσωπικότητα εφόσον διατίθεται κάποια ιδιωτική περιουσία σε φυσικά πρόσωπα ή σε οργανισμούς που τη διαχειρίζονται σύμφωνα με τις επιθυμίες του δωρητή.
- Η αστική εταιρία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα είναι ένωση κεφαλαίων που καταβάλουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία συμμετέχουν ως εταίροι στο ανώτατο όργανο που είναι η Γενική Συνέλευση, και λαμβάνει αποφάσεις

ανάλογα με τη συμβολή τους στο κεφάλαιο. Αποτελεί μια ευέλικτη μορφή, καθώς ιδρύεται από λίγους σε αριθμό εταίρους και χωρίς σύνθετες νομικές διαδικασίες (Ανθόπουλος, 2000, Αμίτσης, 2001).

Οι κατηγοριοποιήσεις δεν είναι μόνο τυπικές αλλά και ουσιαστικές, γιατί ανάλογα με τη νομοθεσία διευρύνουν ή περιορίζουν τις δυνατότητες των ΜΚΟ αναφορικά με τη λειτουργία, την άντληση πόρων, καθώς και με άλλα δικαιώματα ή υποχρεώσεις.

1.8.1 Το νομικό πλαίσιο των ΜΚΟ στην Ελλάδα

Ο όρος «εθελοντισμός» στην Ελλάδα εμφανίζεται σε νομοθετικό κείμενο σε τίτλο του άρθρου 12 του Ν.2646/1998 για τη Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας, αλλά και στο άρθρο 6 του ίδιου νόμου, όπου ορίζεται επίσημα μέρα εορτασμού του εθελοντισμού η 5^η Δεκεμβρίου. Για τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που αναπτύσσουν δράση στο πεδίο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, η ελληνική νομοθεσία, τόσο τα προηγούμενα έτη, όσο και πρόσφατα, αναγνωρίζει ένα ειδικό νομικό καθεστώς, σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζονται σε επίπεδο δημοσίου δικαίου από το Ν.Δ. 1111/1972 περί «φιλανθρωπικών σωματείων», αλλά και από τον πιο πρόσφατο νόμο 2646/98. Το Ν.Δ. 1111/72 ορίζει ως "φιλανθρωπικό σωματείο" εκείνο που έχει σκοπό την παροχή υλικής και ηθικής προστασίας ή αρωγής σε άτομα ή ομάδες ατόμων που βρίσκονται μόνιμα ή πρόσκαιρα σε κατάσταση αποδεδειγμένης ανάγκης, χωρίς οποιονδήποτε αντάλλαγμα εκ μέρους των βοηθούμενων ή τρίτων (άρθρα 1 και 3). Τα σωματεία αυτά μπορούν να παρέχουν οργανωμένη περίθαλψη (π.χ. με τη λειτουργία βρεφικών, νηπιακών ή παιδικών σταθμών, ορφανοτροφείων, γηροκομείων κ.λπ.) μόνο εάν προχωρήσουν σε σύσταση ιδρύματος σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 108-121 Α.Κ. (άρθρο 6). Αυτή η τελευταία ρύθμιση κρίθηκε πάντως αντισυνταγματική από το ΣτΕ ως υπέρμετρα περιοριστική της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι. Ο νόμος 2646/1998 δίνει τη δυνατότητα διεύρυνσης των ορίων των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που επιτρέπεται να επιχορηγούνται από δημόσιους φορείς, την περιφέρεια και την τοπική

αυτοδιοίκηση, για την υλοποίηση προγραμμάτων στον τομέα της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (Αμίτσης, 1997:91) .

Έτσι, εκτός από τα ειδικώς αναγνωρισμένα φιλανθρωπικά σωματεία, τέτοια επιχορήγηση μπορούν να λάβουν και άλλες οργανώσεις μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όπως μη-ειδικώς αναγνωρισμένα φιλανθρωπικά σωματεία ή άλλα σωματεία, ιδρύματα, αστικές μη-κερδοσκοπικές εταιρίες, εφ' όσον παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, ως τέτοιας νοούμενης της προστασίας που παρέχεται σε άτομα ή ομάδες με προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης και αποσκοπεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις ισότιμης συμμετοχής των βοηθούμενων στην οικονομική και κοινωνική ζωή και να τους εξασφαλίσει αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης (βλ. άρθρα 1, 3 και 5). Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η εγγραφή των ενδιαφερομένων ιδιωτικών φορέων μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα σε ειδικό Μητρώο, τηρούμενο σε κάθε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και η ειδική πιστοποίησή τους, με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας, ως φορέων του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (άρθρο 5) (Ανθόπουλος, 2000).

Ένα ιδιαίτερο καθεστώς προβλέπει ο νόμος 2646/98 για τις εθελοντικές οργανώσεις (άρθρο 12). Ως τέτοιες ορίζονται νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ανεξαρτήτως νομικής μορφής, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της Υγείας ή της Κοινωνικής Φροντίδας, με αντικείμενο κυρίως την εθελοντική παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας προς άτομα ή ομάδες πληθυσμού. Οι εθελοντικές οργανώσεις, εφ' όσον εγγραφούν σε ειδικό Μητρώο του Τμήματος Ανάπτυξης Εθελοντισμού του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τον προϋπολογισμό του εν λόγω Υπουργείου για δαπάνες επιστημονικής, διοικητικής και τεχνικής υποστήριξης των προγραμμάτων τους για την εθελοντική παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα πρόσβασής τους στο γενικό σύστημα δημόσιας χρηματοδότησης του νόμου 2646/9894 (Ανθόπουλος, 2000).

Στα πλαίσια του νόμου οι εθελοντικές και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις ως φορείς του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας από κοινού με τους φορείς του δημόσιου τομέα (άρθρο 3 παρ. 1), στο πλαίσιο όμως ενός προγραμματισμού των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας εκπορευόμενου από το Κράτος (άρθρο 2 και 4), στο

οποίο ανατίθεται η συνολική ευθύνη στον τομέα αυτό της κοινωνικής πολιτικής (άρθρο 1 παρ. 2). Δεν θεσπίζονται στο νόμο 2646/98 προνόμια για το μη κερδοσκοπικό τομέα που υψώνονται απαγορευτικά για την δραστηριότητα του δημόσιου τομέα, αναγνωρίζεται όμως η δυνατότητα δημόσιας οικονομικής ενίσχυσης των εθελοντικών και των μη-κερδοσκοπικών οργανώσεων για την συμμετοχή τους στην πραγματοποίηση των σκοπών του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας, με την εκτέλεση εθνικών προγραμμάτων που καταρτίζει το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας (Ανθόπουλος, 2000).

Στην ίδια πολιτική και νομοθετική κατεύθυνση εντάσσεται και ο Ν. 2371/1999 για την ρύθμιση θεμάτων διμερούς κρατικής αναπτυξιακής συνεργασίας και βοήθειας και θεμάτων μη κυβερνητικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της συνεργασίας με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Στην κατηγορία των οργανώσεων αυτών περιλαμβάνονται τα μη-κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, ανεξαρτήτως νομικής μορφής, που έχουν ως αντικείμενο, κυρίως, την παροχή ανθρωπιστικής, επισιτιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας κάθε μορφής προς αναπτυσσόμενες χώρες, προκειμένου να συντελέσουν στην εξάλειψη της φτώχειας, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην ενίσχυση των διαδικασιών εκδημοκρατισμού, στην προστασία του περιβάλλοντος καθώς και στην πρόληψη των συγκρούσεων στις χώρες αυτές (άρθρο 11) (Ανθόπουλος, 2000).

Προβλέπεται η δυνατότητα χρηματοδότησης των οργανώσεων αυτών από τον κρατικό προϋπολογισμό για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής παροχής βοήθειας, υπό την προϋπόθεση της εγγραφής τους σε ειδικό Μητρώο, τηρούμενο στην "Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας" που συνιστάται στο Υπουργείο Εξωτερικών (άρθρα 11, 12 και 18). Αποδέκτες δημόσιας οικονομικής ενίσχυσης μπορούν να είναι και περιβαλλοντικές μη-κερδοσκοπικές οργανώσεις, αρκετές από τις οποίες πραγματοποιούν παράλληλα με τις άλλες δραστηριότητές τους και προγράμματα εθελοντικής εργασίας. Σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 2508/97 από τις πιστώσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, μπορεί να επιχορηγούνται ιδρύματα και λοιπά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου ή προγράμματος, που συμβάλλει στην περιβαλλοντική, οικολογική, πολιτιστική, πολεοδομική και χωροταξική ανάπτυξη της

χώρας, εφ' όσον εντάσσεται στο πλαίσιο της πολιτικής και των προτεραιοτήτων του εν λόγω Υπουργείου (Ανθόπουλος, 2000).

1.9 Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις στο πεδίο της κοινωνικής φροντίδας

Για την πληρέστερη ανάλυση των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που ενασχολούνται με την κοινωνική φροντίδα, δηλαδή την παροχή υπηρεσιών και αμοιβαίας βοήθειας σε τομείς όπως η πρόνοια, η υγεία και η αλληλεγγύη, ιδιαίτερα βοηθητικός είναι ο ευρέως διαδεδομένος τρόπος κατηγοριοποίησης μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης που διατύπωσαν οι Anheier και Salamon (1997), συγκεκριμένα πρόκειται για τέσσερις κατηγορίες ορισμών.

Η πρώτη από αυτές τις κατηγορίες αναφέρεται στους νομικούς ορισμούς και επιχειρεί να καθορίσει το νομικό πλαίσιο το οποίο ακολούθως προσδιορίζει τι είναι μια μη κερδοσκοπική οργάνωση. Με πιο απλά λόγια, το τι είναι μια μη κερδοσκοπική οργάνωση το ορίζει ο υφιστάμενος νόμος της κάθε χώρας (Anheier&Salamon, 1997: σ.30). Στη χώρα όμως, δυστυχώς, το τοπίο δεν είναι τόσο ξεκάθαρο σχετικά με τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και αυτό συμβαίνει γιατί το νομικό πλαίσιο που καθορίζει το καθεστώς των φορέων του τρίτου τομέα, διακρίνεται από αποσπασματικότητα, ενώ οι υπάρχοντες νόμοι αφορούν τη λειτουργία επιμέρους οργανώσεων. Ακόμη, ο Αστικός Κώδικας περιλαμβάνει διάφορες διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν διάφορα θέματα σχετικά με τη λειτουργία των ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών φορέων, οι οποίοι κινούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής φροντίδας (Πολυζωίδης, 2006).

Πιο συγκεκριμένα, αξιοσημείωτο ενδιαφέρον για την εν λόγω ανάλυση παρουσιάζει ο Ν. 2646/1998 για την «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας». Ο νόμος αυτός, έκανε επιτακτική την ανάγκη για θεσμική αναγνώριση και πιστοποίηση τόσο των μη κερδοσκοπικών όσο και των εθελοντικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της κοινωνικής φροντίδας. Χαρακτηριστικό σημείο του εν λόγω νόμου αποτελεί η αναφορά του στους ιδιωτικούς φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, η οποία υποδηλώνει την ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας σε συνδυασμό με το γεγονός ότι « η παροχή κοινωνικής φροντίδας προς κάθε άτομο που διαμένει μόνιμα στην ελληνική επικράτεια και βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης είναι ευθύνη του κράτους» (Πολυζωίδης, 2006). Με αυτόν το νόμο δίνεται η δυνατότητα στο κράτος να επεκτείνει τον μηχανισμό του,

περιλαμβάνοντας σε αυτόν φορείς του επονομαζόμενου τρίτου τομέα. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει την ανάγκη ύπαρξης του προνοιακού πλουραλισμού, υπό το πρίσμα ενεργοποίησης και συντονισμού όλων των φορέων.

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο Ν. 3106/2003 «Για την αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις». Αυτός ο νόμος αναφέρεται στη δράση ενώσεων προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα στο χώρο της νοσηλευτικής φροντίδας, ενώ παράλληλα καθορίζει θέματα σχετικά με τη χρηματοδότηση των μη κυβερνητικών οργανώσεων που αποσκοπούν στην «ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης, κοινωνικής ένταξης και οργάνωσης σχετικών εκδηλώσεων» (ο.π., σ. 233). Κατ' ουσίαν ο συγκεκριμένος νόμος αποτελεί την αφετηρία για να συντελεστούν αλλαγές σε οργανωτικό επίπεδο οι οποίες έχουν ως στόχο την αποκέντρωση. Ταυτόχρονα, στηριζόμενες στο νόμο αυτό οι αποκεντρωμένες μονάδες κοινωνικής φροντίδας θέτουν σε ισχύ μέτρα που αποσκοπούν στην αποϊδρυματοποίηση, ενώ προωθούνται και μέτρα αποκατάστασης και επανένταξης ατόμων με αναπηρίες.

Εξέχουσα σημασία φαίνεται πως έχουν οι δύο προαναφερθέντες νόμοι κυρίως για ότι αφορά τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις οι οποίες έχουν ως πεδίο δράσης την κοινωνική πρόνοια. Η σημαντικότητα τους έγκειται στο γεγονός ότι προσδιορίζουν τη νομική υπόσταση αυτών των οργανώσεων στοχεύοντας μάλιστα να αποτινάξουν τη λογική «της παθητικής υποστήριξης της ελευθερίας της συνένωσης, μέσω του εμπλουτισμού με στοιχεία ανάπτυξης επικοινωνίας και συνεργασίας» (ο.π., σ. 211). Επιπροσθέτως, υπάρχει και ο Ν. 3329/2005 ο οποίος αναφέρεται στο «Εθνικό Σύστημα Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και λοιπές διατάξεις». Ο νόμος αυτός δεν έχει να παρουσιάσει κάτι νέο, κατά κύριο λόγο αφορά τη μετονομασία των φορέων κοινωνικής φροντίδας.

Όπως διαπιστώνει η Σπυριδάκη (2013), στη χώρα μας η υπάρχουσα νομοθεσία αδυνατεί να παράσχει έναν σαφή ορισμό για τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει τη σαφή και ξεκάθαρη παρουσίαση των οργανώσεων που πληρούν τις προϋποθέσεις και δικαίως μπορούν να συγκαταλέγονται στον τρίτο τομέα. Ένας σαφής και ξεκάθαρος νομικός ορισμός συμβάλλει στην εξαγωγή ορισμένων στοιχείων. Παραδείγματος χάρη, μπορεί να γίνεται αναφορά στη νομική μορφή που θα προσδιορίζει τις οργανώσεις του τρίτου τομέα, να δίνεται έμφαση στην

ανάγκη πιστοποίησης και καταγραφής των εν λόγω φορέων, ή ακόμα και να καθορίζονται ζητήματα που σχετίζονται με την χρηματοδότηση τους.

Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στους οικονομικούς ορισμούς, μέσω των οποίων συντελείται η αναζήτηση της προέλευσης της χρηματοδότησης μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης. Συνηθέστερες πιθανές πηγές χρηματοδότησης αποτελούν οι δωρεές, οι εθνικές χορηγήσεις, οι συνδρομές, οι φορολογικές ελαφρύνσεις, καθώς και οι κοινοτικοί πόροι (Χρυσάκης, 2002), ιδιαίτερα για την περίπτωση της Ελλάδας. Κυρίαρχο γνώρισμα των οικονομικών ορισμών αποτελεί το γεγονός ότι η προέλευση του βασικού μέρους των εσόδων δεν είναι από την πώληση αγαθών ή υπηρεσιών προς τρίτους, αλλά από συνεισφορές (Anheier&Salamon, 1997). Έτσι λοιπόν, επιχειρείται η διασφάλιση του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα της οργάνωσης, γεγονός όμως που δεν έχει απόλυτα πρακτική εφαρμογή.

Ειδικότερα, για την ελληνική πραγματικότητα, ο Ν. 2646/98 καθορίζει, ότι οι «επιχορηγήσεις και κάθε είδους παροχές από τους φορείς του δημοσίου τομέα, την περιφέρεια και την τοπική αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού, μπορούν να παρέχονται μόνο στους ιδιωτικούς φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχουν αναγνωριστεί ως ειδικώς πιστοποιημένοι φορείς του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας». Επιπλέον, σύμφωνα με το νόμο αυτό υπήρχε πρόβλεψη για τη σύναψη συμβάσεων ανάμεσα στους φορείς του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και κάθε δημοσίου ή ιδιωτικού φορέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Μάλιστα, οι συμβάσεις αυτές περιείχαν ειδική αναφορά στο ζήτημα της χρηματοδότησης, καθορίζοντας διάφορα στοιχεία σχετικά με αυτή. Ακόμη, ανάμεσα σε όλα τα άλλα υπήρχε και σχετική πρόβλεψη για τη χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και τον Τακτικό Κρατικό Προϋπολογισμό (Πολυζωίδης, 2004). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ν. 2873/00 προσδοκώντας την αύξηση των δωρεών ή των χορηγιών σε φορείς με σκοπούς κοινής ωφέλειας, αύξησε το αφορολόγητο όριο της δωρεάς ή χορηγίας, προχωρώντας σε συνακόλουθη μείωση του συντελεστή φόρου, ο οποίος χρησιμεύει στην παρακράτηση από το δωρητή ή χορηγό (ο.π., σ.223).

Σύμφωνα με τη διαπίστωση του Πολυζωίδη (2004), σε πρακτικό επίπεδο φαίνεται πως πηγή προέλευσης του 30% περίπου των πόρων των μη κερδοσκοπικών οργάνωσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας

αποτελούν τα ασφαλιστικά ταμεία. Ακόμη, το ποσοστό 24% προέρχεται από εθελοντικές εισφορές, το 3% από εισφορές των ίδιων των μελών και ένα 2% προέρχεται τελικά από πωλήσεις προϊόντων. Τέλος, ένα τμήμα των πόρων προέρχεται από τη διαχείριση περιουσιακών στοιχείων και από την εκκλησία (ο.π., σ.373).

Αναφορικά με την οικονομική ενίσχυση του κράτους προς αυτούς τους φορείς και τις επιχορηγήσεις προερχόμενες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα ποσοστά κυμαίνονται στο 9,6% και 4% αντίστοιχα. Σύμφωνα με το ποσοστό των κρατικών χρηματοδοτήσεων, θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα, ότι οι πιθανότητες κρατικού ή καλύτερα κομματικού ελέγχου πάνω στους συγκεκριμένους φορείς περιορίζονται σημαντικά, καθώς το ποσοστό αυτό είναι εμφανώς μικρότερο από τις κύριες πηγές εσόδων που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Όμως, το συμπέρασμα αυτό φαίνεται πως τελικά αναιρείται, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα των πόρων προέρχεται από τα ασφαλιστικά ταμεία, γεγονός που οδηγεί στη διαπίστωση ότι οι συγκεκριμένες οργανώσεις λειτουργούν και δραστηριοποιούνται υπό τον έλεγχο του κράτους και συνακόλουθα υπό την επιρροή του (ο.π., σ.301).

Σαφέστατα, ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται μία μη κερδοσκοπική οργάνωση καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το πόσο επιζήμιοι μπορεί να αποβούν οι αναμενόμενοι έλεγχοι και οι κίνδυνοι άσκησης επιρροής που συνεπάγονται οι κρατικές οικονομικές ενισχύσεις. Ειδικότερα, είναι προφανές ότι η κατάσταση θα είναι ιδιαίτερα δυσχερής στο ενδεχόμενο, που η κρατική επιχορήγηση απευθύνεται σε μία ανθρωπιστική οργάνωση η οποία ασχολείται με τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των μεταναστών για παράδειγμα. Στον αντίποδα, αν αφορά μία οργάνωση η οποία έχει σαν αντικείμενο της την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, και το πεδίο δράσης της καθώς και οι στόχοι της είναι κοινά με αυτά του κράτους, ενδεχομένως αυτό να μην είναι μεμπτό. Τώρα, όσον αφορά τα χαμηλά ποσοστά των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων αυτά μπορούν να ερμηνευθούν ως εξής : πρώτον, ενδεχομένως να υπάρχει μία αδιαφορία από την πλευρά των οργανώσεων και δεύτερον, μπορεί να ευθύνεται η απουσία σωστής πληροφόρησης. Τα δεδομένα αυτά έχουν μία βάση, ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η περιορισμένη διαχειριστική ικανότητα που επιδεικνύουν αρκετές από αυτές τις οργανώσεις (Συρακούλης, 2007).

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, στην Ελλάδα η πηγή προέλευσης των εσόδων των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, διασφαλίζει τη μη κερδοσκοπική

τους ιδιότητα, χωρίς όμως να καταφέρνει να διασφαλίσει την αυτονομία τους από το κράτος ή το κόμμα που βρίσκεται στην εξουσία κάθε φορά. Όσον αφορά το ποσοστό που προέρχεται από τις πωλήσεις προϊόντων, αυτό δεν είναι ικανό να διαστρεβλώσει το χαρακτήρα μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πρώτον το ποσοστό είναι πολύ μικρό, και δεύτερον, αφορά κατά κύριο λόγο χειροτεχνίες που επιμελούνται τα ίδια τα μέλη και τα προσφέρουν χωρίς ανταμοιβή στην οργάνωση τους με σκοπό την πώληση (Πολυζωίδης, 2006).

Συνεχίζοντας, η τρίτη κατηγορία έχει ως αντικείμενο της τους λειτουργικούς ορισμούς. Μέσω των λειτουργικών ορισμών γίνεται η αναζήτηση των στοιχείων σχετικά με τη λειτουργία και τους σκοπούς των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Πιο συγκεκριμένα, συντελείται ο εντοπισμός των πεδίων στα οποία δραστηριοποιούνται οι οργανώσεις, καθώς και η διερεύνηση του είδους των υπηρεσιών ή των προϊόντων που προσφέρουν και που απευθύνονται σε ανάγκες που δεν θα καλύπτονταν με άλλον τρόπο (Ζάννης, 2002). Οι τομείς δράσης των οργανώσεων έχουν μεγάλο εύρος και παρουσιάζουν ποικιλομορφία, συγκεκριμένα εκτείνονται από τον αθλητισμό, τον πολιτισμό, την οικολογία, ως τη φιλανθρωπία και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Με μια προσεκτικότερη ανάλυση, η λειτουργία των συγκεκριμένων οργανώσεων μπορεί να διακριθεί για την προώθηση του κοινού οφέλους (publicinterest), ή να αναφέρονται ως οργανώσεις που εξυπηρετούν ένα δημόσιο σκοπό (Anheier&Salamon, 1997).

Το περιεχόμενο του καταστατικού της εκάστοτε οργάνωσης περιλαμβάνει τους στόχους που η ίδια έχει θέσει προς επίτευξη, ωστόσο, σε πρακτικό επίπεδο οι επιδιωκόμενοι στόχοι μπορεί να είναι περισσότεροι. Ακόμη, η αναζήτηση του σκοπού των χρηματοδοτήσεων που προέρχονται από επίσημους κρατικούς φορείς όπως είναι τα υπουργεία, αποτελεί έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τρόπο για τον εντοπισμό των παραπάνω δεδομένων. Για παράδειγμα, με σχετική Υπουργική Απόφαση είχε γίνει πρόβλεψη ότι η χρηματοδότηση προγραμμάτων που αποσκοπούν στην εθελοντική παροχή υπηρεσιών θα απευθύνονταν σε άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και γενικότερα σε ευπαθείς και αποκλεισμένες κοινωνικά ομάδες. Το ίδιο προέβλεπε και το Άρθρο 2 του Ν.2646/1998, δηλαδή καθόριζε ποιοι θα είναι οι συγκεκριμένοι τομείς παρέμβασης (Πολυζωίδης, 2006).

Στη χώρα μας συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη σειρά διατύπωσης τους, οι συχνότερες προς παροχή υπηρεσίες είναι οι εξής: η παροχή τροφής και στέγης, οι χρηματικές

παροχές, η ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου, η αιμοδοσία, οι υπηρεσίες συμβουλευτικής, η πρόληψη, οι παροχές σε είδος, η ψυχαγωγία, η εκπαίδευση – κατάρτιση, η ιατρική φροντίδα, η αποκατάσταση της υγείας, η δημιουργική απασχόληση και η βοήθεια στο σπίτι (ο.π., σ.283 -284). Επομένως, η ανάδειξη των δεδομένων που σχετίζονται με τη λειτουργία και τους σκοπούς μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης, μπορεί να την προσδιορίσει σε ικανοποιητικό βαθμό. Ωστόσο, αυτό που πρέπει να ληφθεί υπόψη και αναφέρθηκε και προηγουμένως είναι πως μία οργάνωση ενδεχομένως να έχει θέσει περισσότερους στόχους προς επίτευξη από αυτούς που έχει επίσημα ανακοινώσει. Επιπροσθέτως, τόσο ο εντοπισμός του τομέα δραστηριοποίησης της εκάστοτε οργάνωσης, όσο και του είδους των παρεχόμενων υπηρεσιών δεν είναι από μόνα τους επαρκή για να μπορέσουν να καθορίσουν μια μη κερδοσκοπική οργάνωση. Για παράδειγμα, ένα ΝΠΙΔ δεν καθίσταται οργάνωση του τρίτου τομέα απλώς και μόνο επειδή δραστηριοποιείται στον προνοιακό χώρο (Σπυριδάκη, 2013).

Τέλος, υπάρχει και η κατηγορία που περιλαμβάνει τους δομικούς – λειτουργικούς ορισμούς σύμφωνα με τους οποίους οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις διέπονται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως, η απαγόρευση διανομής του κέρδους, η επίσημη αναγνωρισμένη από τη νομοθεσία ιδιωτική μορφή, η αυτόνομη διοίκηση, καθώς και η συγκεκριμένου βαθμού εθελοντική συμμετοχή (Ζάννης, 2002). Το κυριότερο πλεονέκτημα αυτού του ορισμού είναι το γεγονός ότι, παρουσιάζει με σαφήνεια και συγκεκριμενοποιεί ποια στοιχεία πρέπει να συγκεντρώνει μία οργάνωση προκειμένου να είναι εφικτό να χαρακτηριστεί ως μη κερδοσκοπική.

Σύμφωνα με τη διατριβή του Πολυζωΐδη (2006), οι 618 οργανώσεις που ανίχνευσε μέσα από τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων φαίνεται να συγκεντρώνουν τα εξής στοιχεία:

- Την ύπαρξη καταστατικού εγγράφου και νομικής προσωπικότητας
- Τη μη κερδοσκοπική ιδιότητα
- Την πιστοποιημένη ενεργή δράση από το έτος 2000 και έπειτα
- Την οικονομική και θεσμική αυτονομία από το δημόσιο
- Την κατά απόλυτη προτεραιότητα δραστηριοποίηση στον τομέα της προσφοράς υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας σε μη μέλη

Τα παραπάνω στοιχεία ανταποκρίνονται εν μέρει στα χαρακτηριστικά που καθορίζουν οι δομικοί – λειτουργικοί ορισμοί, με εξαίρεση αυτό της εθελοντικής συμμετοχής το οποίο εσκεμμένα παραλήφθηκε. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι εν λόγω οργανώσεις έχουν ως αντικείμενο δράσης τους την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. από τις 618 οργανώσεις που ανιχνεύτηκαν, οι 57 είχαν τη νομική μορφή της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας, οι 402 του σωματείου (φιλανθρωπικού, ειδικώς αναγνωρισμένου φιλανθρωπικού και απλώς σωματείου) και οι 159 του ιδρύματος (εκκλησιαστικού ή μη) (ο.π., σ.247).

Η συνοπτική αναφορά όλων των παραπάνω ορισμών, καθώς και η προσπάθεια εφαρμογής τους στην ελληνική πραγματικότητα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο συνδυασμός και των τεσσάρων ορισμών υπερτερεί της μεμονωμένης υιοθέτησης ενός εξ' αυτών, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει κατά πολύ την εις βάθος ανάλυση και μελέτη των οργανώσεων του τρίτου τομέα. Μέσα από το τι προβλέπουν οι νομοθετικές διατάξεις της εκάστοτε χώρας, θα μπορούσαν να προσεγγιστούν με ασφάλεια οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Στην Ελλάδα όμως, κάτι τέτοιο συντελείται με αποσπασματικό τρόπο. Παρόλο που τόσο οι πηγές των χρηματοδοτήσεων όσο και οι σκοποί λειτουργίας μιας οργάνωσης μπορούν να προσφέρουν ορισμένα στοιχεία, σε πρακτικό επίπεδο φαίνεται πως συναντώνται κάποιες δυσκολίες οι οποίες με τη σειρά τους επιφέρουν ορισμένους προβληματισμούς. Σαφώς όμως, το να ειδωθούν τα τρία παραπάνω στοιχεία συνδυαστικά θα επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα από το να ληφθεί υπόψη μεμονωμένα ένα στοιχείο.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Σπυριδάκη (2013) στη διατριβή της, «οι δομικοί – λειτουργικοί ορισμοί στοχεύουν στο να παρέχουν κάποια γενικά στοιχεία, ακριβώς επειδή η λογική ήταν να είναι εφαρμόσιμοι σε ένα συγκριτικό επίπεδο. Ωστόσο, η χρήση τους δεν παύει και στην προκειμένη περίπτωση να ενισχύει την προσπάθεια προσδιορισμού των ελληνικών μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που παρέχουν κοινωνική φροντίδα. Η προσπάθεια άλλωστε να διευκρινισθεί ο τρόπος που γίνεται αντιληπτός ο τρίτος τομέας στην Ελλάδα, έδειξε ότι η κατάσταση είναι αρκετά περίπλοκη. Αναμενόμενο, λοιπόν, ήταν αυτή η πολυπλοκότητα αλλά και η ασάφεια να εμφανίζονται και στην περίπτωση των οργανώσεων του. Η διαπίστωση αυτή, οδηγεί στην ανάγκη να συμπεριληφθούν όσες το δυνατόν περισσότερες παράμετροι, προκειμένου να υπάρξει η πληρέστερη κατανόηση του αντικειμένου».

1.10 Λόγοι συνεργασίας Κράτους και ΜΚΟ

Το κράτος στο πεδίο παροχής υπηρεσιών χρησιμοποιεί ή συνεργάζεται με τον Τρίτο Τομέα για τους εξής λόγους:

1. η συνεργασία αυτή επιτρέπει τη χρήση των ήδη υπάρχουσων υποδομών και δικτύων παροχής υπηρεσιών, γεγονός που είναι περισσότερο συμφέρον από την δημιουργία νέων θεσμών (Adler, 1988; Anheier&Siebel, 1990).
2. επιπλέον χρησιμοποιεί τεχνογνωσία που δεν διαθέτει, καθώς επίσης και τη γνώση για τις ιδιόζουσες ανάγκες της τοπικής κοινωνίας (Salamon, 1987; Adler, 1988; Smith&Gronbjerg, 2006).
3. εκμεταλλεύεται το μικρότερο κόστος λειτουργίας τους. Το κόστος παραγωγής από το κράτος είναι υψηλότερο γιατί τα επίπεδα αμοιβών είναι μεγαλύτερα και υπάρχουν εμπόδια στην πρόσληψη-απόλυση εργαζομένων. Ενώ στις ΜΚΟ το επίπεδο των μισθών είναι χαμηλότερο, οι συμβάσεις εργασίας είναι ιδιωτικού δικαίου, και συμπεριλαμβάνεται και η δωρεάν εθελοντική εργασία (Ferris 1993; Knappetal 1990; Kramer, 1994; Simon, 1990; James, 1990; Smith&Gronbjerg, 2006).
4. εφόσον κρίνεται η συνδρομή / συνεργασία μιας μη κρατικής υπηρεσίας, οι ΜΚΟ κρίνονται γενικά ως καταλληλότερες λόγω του χαμηλού εξωτερικού κόστους συναλλαγής, στο βαθμό που κρίνονται πιο αξιόπιστες, αλλά και γιατί υφίστανται σε εσωτερική παρακολούθηση.
5. για πολιτικούς λόγους οι κυβερνήσεις τις χρησιμοποιούν σε ορισμένα πεδία όπου η παροχή αγαθών σε ιδιαίτερες ομάδες αποτελούν κίνδυνο για την κοινωνική συνοχή. Ειδικά όταν υφίσταται η αντίθετη άποψη της πλειοψηφίας για την εφαρμογή μια συγκεκριμένης πολιτικής (James, 1990).
6. μειώνεται το πολιτικό κόστος για πιθανές αποτυχίες και επιπλέον οι ΜΚΟ δεν είναι υποχρεωμένες να ανταποκρίνονται με όρους ισότητας και δικαιοσύνης στις παροχές τους όπως μια κυβέρνηση (μειωμένη λογοδοσία). Ωστόσο, η αρνητική όψη επισημαίνεται στο ότι οι πολίτες δεν διαχωρίζουν συχνά ότι επωφελούνται από την κρατική χρηματοδότηση και θεωρούν ότι οι φόροι που

πληρώνουν δεν έχουν αντίκρισμα στην κοινωνική προστασία (Smith&Gronbjerg, 2006; Zimmer, 2011; Fower, 2011; Kosar, 2011).

7. οι ΜΚΟ είναι ευέλικτες και προσαρμοσμένες στις ανάγκες των αποδεκτών και των ομάδων στόχων (Smith&Lipskey, 1993; Billis&Glennister, 1998; Ζάννης, 2006).
8. ταχύτερη παρέμβαση σε επείγουσες ανάγκες
9. με τα ίδια δημόσια έξοδα-δαπάνες περισσότερα άτομα μπορούν να επωφεληθούν
10. σε πεδία όπου υπάρχει υψηλή ετερογένεια στη ζήτηση, το κράτος σε πολλές περιπτώσεις δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην παροχή συλλογικών αγαθών (Weisbord, 1986; DiMaggio, 1987; James, 1987, 1990; Knappetal 1990; Corbin, 1999,;Young, 2000; Salamon&Anheier, 1997, 2006).

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της συνεργασίας είναι ότι το κράτος παραμένει ρυθμιστής των ζητημάτων που άπτονται της δημόσιας πολιτικής κατευθύνοντας πόρους προς τις ΜΚΟ για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Δημιουργείται δηλαδή μια κάθετη σχέση εξάρτησης πολλών επιχειρησιακών ΜΚΟ από το κράτος.

1.11 Σύγκριση Κράτους και Τρίτου Τομέα στο πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών

Σε πρακτικό επίπεδο, μια γενική σύγκριση ανάμεσα στον Τρίτο Τομέα και τις κρατικές οργανώσεις δεν είναι ούτε δυνατή και σίγουρα δεν μπορεί να επιφέρει ουσιαστικό αποτέλεσμα. Για να ήταν επιτυχής μια τέτοια εξέταση θα έπρεπε η ομοιότητα στο κοινό περιβάλλον δράσης, στην οργανωσιακή δομή, και στους στόχους και απώτερους σκοπούς να είναι αυξημένη. Παρ' όλα αυτά, οι ισχύουσες αντιλήψεις, λίγο πολύ, έχουν ορίσει κάποια κριτήρια, αναπόδεικτα. Τα κριτήρια σύγκρισης διαφέρουν ανάλογα με το υπάρχον κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Για παράδειγμα, στις ισχύουσες καπιταλιστικές συνθήκες, όπου πρωτεύοντα λόγο έχει η αρχή του κέρδους και η λογική της αγοράς, το κύριο κριτήριο αξιολόγησης αποτελεί το κόστος. Σε ένα διαφορετικό σύστημα όμως το κόστος θα έμπαινε σε δεύτερη μοίρα και η βαρύτητα στην αξιολόγηση θα ήταν η ικανοποίηση των εξυπηρετούμενων. Κατά συνέπεια το ερώτημα « Κράτος ή Τρίτος Τομέας» δεν

μπορεί να απαντηθεί μη λαμβάνοντας υπόψη τις αξίες και τις κυρίαρχες αντιλήψεις ως προς τη σημασία των όρων εκτίμησης και αξιολόγησης (Ζάννης, 2013).

Τα σημεία στα οποία εστιάζει μια γενικότερη συγκριτική εκτίμηση αξιολόγησης παροχών, όπου, τα όποια αποτελέσματα αποτελούν απλώς γενικές ενδείξεις, τάσεις, και εμπειρικές διαπιστώσεις που δύνανται να διαφέρουν σε έτερα ανθρώπινα οικοσυστήματα, είναι τα εξής:

Υποδομές

Οι υποδομές, που κατά κύριο λόγο αποτελούν κληροδότημα του Κράτους Πρόνοιας, οπότε και στις περισσότερες χώρες διατίθενται πληρέστερες, όχι όμως και επαρκώς συντηρούμενες, στον Τρίτο Τομέα είναι συνήθως πιο σύγχρονες, αλλά μικρότερης έκτασης. Ένα επιπλέον ζήτημα είναι εκείνο της διατήρησής τους καθώς οι περισσότερες επιδοτήσεις (κυρίως από την Ε.Ε. και φιλανθρωπικές ενισχύσεις) χρηματοδοτούν τις δράσεις και όχι τις υποδομές (Ζάννης, 2006).

Χρηματοδότηση

Η ραγδαία αύξηση των ΜΚΟ την τελευταία εικοσαετία συνέβαλε στη μεγάλη διασπορά των οικονομικών εισροών από όλες τις δυνατές πηγές πόρων. Αν και σημειώθηκε πολλαπλασιαστική τάση των ποσών που συνεισέφεραν υπερεθνικοί οργανισμοί και το κράτος, συγκριτικά παρατηρείται μείωση των φιλανθρωπικών δωρεών με αποτέλεσμα την ώθηση των ΜΚΟ σε εμπορικές δραστηριότητες προκειμένου να διασφαλίσουν την επιβίωσή και συνέχειά τους. Η αβεβαιότητα αυτή έχει αρνητική επίδραση ως προς τον μακροχρόνιο προγραμματισμό. Στην αντίπερα όχθη, στον κρατικό τομέα οι χρηματοδοτήσεις είναι συνήθως εγγυημένες. Διακρατική έρευνα του Πανεπιστημίου JohnHopkins σε 27 χώρες, έδειξε ότι το ποσοστό εσόδων των ΜΚΟ από τη φιλανθρωπία καλύπτει κατά μέσο όρο το 11%, ενώ το 49% προέρχεται από εμπορικές δραστηριότητες και χρέωση των πελατών και το 40% από κυβερνητικές ενισχύσεις (Salamonet al, 2000).

Βιωσιμότητα

Οι κρατικοί οργανισμοί, λόγω της σταθερής χρηματοδότησης τους αντιμετωπίζουν ελάχιστες πιθανότητες κατάργησης, έστω και αν οι οργανωσιακές τους επιδόσεις

είναι δυσχερείς. Αντίθετα, η αβεβαιότητα χρηματοδότησης των ΜΚΟ αποτελεί απειλή για την βιωσιμότητά τους, μόνο όσες διαθέτουν μακροχρόνιο συμβόλαιο με το κράτος παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα, ενώ όσες βασίζονται σε εμπορικές δραστηριότητες και δωρεές, υποχρεώνονται σε αυξομείωση της δραστηριότητάς τους, με δευτερογενείς αρνητικές συνέπειες στο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Οι αιτίες διάλυσης μιας ΜΚΟ είναι πολυειδείς και μπορεί να οφείλονται τόσο στο ενδότερο περιβάλλον, όσο και σε εξωτερικούς παράγοντες.

Σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας

Οι ΜΚΟ αναδεικνύονται λιγότερο δαπανηρές σε σχέση με τις κρατικές υπηρεσίες, ωστόσο σε συνάρτηση με την αποτελεσματικότητά τους τα τελικά συμπεράσματα δεν καταλήγουν πάντα υπέρ τους. Αν και οι ευέλικτες φόρμες εργασίας, το μικρό κόστος απόφασης, ο εθελοντικός χαρακτήρας ενισχύουν την παραγωγικότητα, σε σχέση με τον κρατικό οργανισμό που δυσχεραίνει εξαιτίας της γραφειοκρατίας, της κωλυσιεργίας, της χαμηλής εργασιακής απόδοσης και των υψηλών οικονομικών απαιτήσεων, στερείται όμως ποιοτικών χαρακτηριστικών εξαιτίας της έλλειψης εμπειρίας και τεχνογνωσίας (Kendall&Knapp, 1990; Kramer, 1990; Forbes, 1998; Ζάννης, 2004).

Διαπίστωση αναγκών των ομάδων στόχων

Οι ΜΚΟ τις περισσότερες φορές είναι εστιασμένες σε συγκεκριμένες κατηγορίες – στόχους και όχι σε ποικίλους. «αυτή η επικέντρωση ευνοεί την εξειδίκευση, τη διαρκή προσαρμογή, αλλά και την παραγωγή τεχνογνωσίας» (Ζάννης, 2006). Το κράτος, σε αντίθεση με αυτό, δεν αναγνωρίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη φύση των αναγκών καθώς απευθύνεται σε ομάδες-στόχους με ποικίλα και ετερογενή χαρακτηριστικά. Κυρίως στο πεδίο της κοινωνικής φροντίδας, οι ταξινομήσεις των αποδεκτών παρουσιάζουν διαφορετικές ανάγκες και χαρακτηριστικά ώστε οι τεχνικές παρέμβασης και οι τεχνογνωσία που απαιτείται είναι απολύτως διαφορετική. Δεν είναι δυνατό, ειδικά στον χώρο της κοινωνικής φροντίδας όπου υπάρχουν άτομα με συγκεκριμένες και εστιασμένες ανάγκες, να εφαρμοστούν γενικές και ολιστικές παρεμβάσεις. Απαιτούνται εξειδικευμένοι και προσαρμοσμένοι μέθοδοι παρέμβασης.

Ευελιξία

Ως προς αυτό το χαρακτηριστικό, οι ΜΚΟ εξασφαλίζουν σημαντικό προβάδισμα. Δεν δυσκολεύονται με χρονοβόρες γραφειοκρατικές ενέργειες, αξιοποιούν το ανθρώπινο δυναμικό και τους υλικούς πόρους άμεσα, έχουν ευαρμοσσία σε νέα δεδομένα και ταχεία αναπροσαρμογή της εσωτερική δομής όταν απαιτηθεί προκειμένου να ανταποκριθούν στην αποστολή τους. Όσο επεκτείνονται βέβαια υπάρχει απώλεια του μεγάλου βαθμού ευελιξίας τους, ωστόσο και πάλι δεν αντιμετωπίζουν τις δημοσιονομικές δυσκαμψίες των κρατικών οργανώσεων.

Εμπιστοσύνη

Ο κρατικός φορέας, σε χώρες με χαμηλά επίπεδα κοινωνικής εμπιστοσύνης, είναι πραγματικά κακόφημος ως προς αυτή τη διάσταση. Ο μειωμένος καταλογισμός ευθυνών και η φαινομενική τουλάχιστον απάθεια των υπαλλήλων του δημοσίου τομέα, που έχουν επωμιστεί, άλλοτε δικαίως και άλλοτε πάλι όχι, τη φήμη του «βολεμένου» υπαλλήλου που είναι απρόθυμος να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αρμόδιας θέσης που κατέχει, οδηγούν στην αναξιοπιστία του κρατικού οργανισμού έναντι των ΜΚΟ που επιδεικνύει ένα προφίλ ευαισθησίας, δεκτικότητας, διάθεσης προσφοράς και βοήθειας των πολιτών. Ωστόσο, το πρώτο αυτό συγκριτικό πλεονέκτημα των ΜΚΟ έχει ισχύ μόνο στις πρώτες συναλλαγές. Οι πελάτες που έχουν ανάγκη για συγκεκριμένα προϊόντα και υπηρεσίες θα επιλέξουν τον οργανισμό με την καλύτερη φήμη ανεξάρτητα από την θεσμική υπόσταση.

Προσβασιμότητα και προσαρμοστικότητα σε ομάδες στόχους

Η λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών δεν έχει σχεδιαστεί βάσει των αναγκών των αποδεκτών, αλλά σύμφωνα με τις δυνατότητες του κράτους, γεγονός που δημιουργεί έντονο πρόβλημα στη δομή αυτών. Επιπλέον, πάγια σκέψη και συμπεριφορά, που αποτυπώνεται και πρακτικά στην οργάνωση των κρατικών δομών, είναι η τάση του κράτους να ικανοποιεί πρωτίστως τις ανάγκες του μέσου ψηφοφόρου και οι υπόλοιπες κοινωνικές κατηγορίες να προσπαθούν να προσαρμοστούν στις κρατικές δυνατότητες. Το πρόβλημα γίνεται ακόμη πιο έντονο στις κατηγορίες του πληθυσμού που βιώνουν σοβαρό κοινωνικό αποκλεισμό. Οι Billis και Glennerster, βασιζόμενοι στα ιδιαίτερα οργανωσιακά χαρακτηριστικά κάθε τομέα, προτείνουν τη θεωρία του «συγκριτικού πλεονεκτήματος» των ΜΚΟ που μπορούν να ανταπεξέλθουν και να ευθυγραμμιστούν στις απαιτήσεις των ομάδων-στόχων με ποικίλα χαρακτηριστικά

και κατατάσσονται στις παρακάτω τέσσερις κατηγορίες προσωπικών μειονεκτημάτων (Billis&Glennester, 1998) :

- το οικονομικό-η έλλειψη αγοραστικής δύναμης
- το ατομικό-προσωπικό, στο οποίο κατατάσσονται τα άτομα που δεν έχουν τη δυνατότητα να απευθυνθούν στην αγορά και στο κράτος, λόγω φυσικών και λειτουργικών ιδιαιτεροτήτων (παιδιά, ηλικιωμένοι, άτομα με ψυχικά προβλήματα ή φυσικές αναπηρίες)
- το κοινωνικό: οι κατηγορίες του πληθυσμού που βιώνουν έντονο στιγματισμό και κοινωνικό αποκλεισμό (παράνομοι μετανάστες, εξαρτημένοι από ουσίες, ασθενείς με aids)
- και του τόπου διαμονής (communitydisadvantage): οι πληθυσμοί που διαβιούν σε απομακρυσμένες κοινότητες ή γκέτο (Billis&Glennester, 1998)

Ενδέχεται βέβαια να προκύπτει η εξής δυσκολία: η μορφή και η λογική παρέμβασης των ΜΚΟ να υποσκάπτεται συχνά από τις ιδιαίτερες πεποιθήσεις και προτιμήσεις των ιδρυτών, καθώς επιπλέον κριτήρια επιλογής (αξιακά, οικονομικά) είναι πιθανό να αποτελούν λόγους αποκλεισμού συγκεκριμένων κατηγοριών ανθρώπων (Salamon, 1987; Clotfelter, 1992; Smith&Gronbjerg, 2006).

Τεχνογνωσία

Στην κατηγορία αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα θεσμικά χαρακτηριστικά των δύο τομέων είναι συγκρίσιμα, παρά μόνο κατά περίπτωση. Βέβαια, τα δύο κύρια συστατικά είναι αφενός ο βαθμός γνώσης του αντικειμένου και αφετέρου η εμπειρία στην εφαρμογή. Συμπεράσματα δεν είναι δυνατό να διεξαχθούν, αλλά να παρατηρηθούν κάποιες τάσεις. Γενικά, οι κρατικοί οργανισμοί διαθέτουν περισσότερη εμπειρία σε παραδοσιακού τύπου υπηρεσίες λόγω της μακρόχρονης ενασχόλησής. Ο δημόσιος χαρακτήρας ωστόσο δεν προσφέρει ουσιαστικά κίνητρα για την διεύρυνση της ήδη υπάρχουσας γνώσης και της εξέλιξης στα πεδία

εργασίας. Δεν αξιολογούνται αποτελεσματικά από τους πολίτες και δεν ανταγωνίζονται ευθέως κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Ο Τρίτος Τομέας, ένα μέρος αυτού, ενεργεί με λογικές αγοράς και συμπεριφορές ανταγωνισμού με εμφανές το ενδιαφέρον της επιτυχίας της αποστολής του, γεγονός που τον στρέφει στην απόκτηση νέας γνώσης και την ανάπτυξη καινοτομιών (αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι αποκλείονται και περιπτώσεις ΜΚΟ που λειτουργούν ερασιτεχνικά και χωρίς ουσιαστική γνώση αποτελώντας ακόμη και κίνδυνο).

Ευαισθητοποίηση

Οι ΜΚΟ, όπως ήδη έχει αναφερθεί, στηρίζουν την ύπαρξη και τη συνέχεια της δράσης τους στην ενημέρωση και πληροφόρηση της κοινής γνώμης για τους σκοπούς τους. Αυτό σημαίνει ότι η ικανότητα επικοινωνίας και η απήχηση που έχουν στον πληθυσμό είναι σημαντική και ηχηρή, επιτυγχάνοντας έτσι την ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση της κοινής γνώμης «από τα μέσα», ως ενεργά κύτταρα της κοινωνίας των πολιτών, γεγονός που τις διαφοροποιεί από το κράτος. Η δυναμική αυτή έχει αναγνωριστεί τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάποια από τα πεδία που η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης οφείλεται περισσότερο στις ΜΚΟ είναι η οικολογική αφύπνιση, ο αντιρατσισμός, η καταπίεση ολοκληρωτικών καθεστώτων, τα ανθρώπινα και κοινωνικά δικαιώματα κλπ.

Συνοψίζοντας, διαφαίνεται ότι οι ΜΚΟ έχουν σαφέστατα επιπλέον πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τις κρατικές οργανώσεις, αλλά για να καταλήξει αυτό ως ουσιαστικά πρακτικό συμπέρασμα, θα πρέπει να διερευνηθεί και να εξακριβωθεί η σοβαρή, ουσιαστική σύγκρισή τους σύμφωνα με τα περιβάλλοντα και τις πολυδιάστατες συνθήκες που διαμορφώνονται (Ζάννης, 2013).

Κεφάλαιο 2^ο : Το Κράτος Πρόνοιας και η ανάπτυξη του Προνοιακού Πλουραλισμού

Σταθερά επίκαιρο θέμα φαίνεται πως αποτελεί το κράτος πρόνοιας, απασχολώντας διάφορους επιστημονικούς κλάδους, για διαφορετικούς λόγους κάθε φορά. Τα τελευταία χρόνια η επικαιρότητα του δεν οφείλεται στην ανάπτυξη του, όπως συνέβη κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, η οποία αποτέλεσε και το διάστημα συγκρότησης και διεύρυνσης του σε πολλές αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Ο λόγος για τον οποίο το κράτος πρόνοιας βρίσκεται και πάλι στο προσκήνιο, αποτελώντας θέμα συζήτησης και μελέτης είναι η κρίση η οποία αντιμετωπίζει, η αναδιάρθρωση των υπηρεσιών του (Θ. Μαλούτας & Δ. Οικονόμου, 1988), οι δυνατότητες εξέλιξης του και η ανασύσταση των σχέσεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα αναφορικά με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

2.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Κράτους Πρόνοιας

Το κράτος πρόνοιας συνθέτουν οι κοινωνικές διαδικασίες, οι οποίες βοηθούν την κοινωνική αναπαραγωγή, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τη φυσιογνωμία της. Αυτές οι διαδικασίες, αντιστοιχούν σε διάφορων ειδών κοινωνικές παροχές προς το σύνολο ή μέρη του κοινωνικού σώματος (Μαλούτας & Οικονόμου, 1988).

Η μεγάλη ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας συντελείται κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο και θεωρείται ως συστατικό στοιχείο της εξέλιξης του φορντισμού ως ανώτατου καθεστώτος συσσώρευσης στις χώρες που ήταν βιομηχανικά αναπτυγμένες. Η μέριμνα του κράτους για την παροχή κρατικών κοινωνικών υπηρεσιών επισημαίνεται ως ένα από τα βασικότερα στοιχεία της κρατικής παρέμβασης στο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Αποτέλεσμα αυτής της τάσης, είναι η γένεση μιας ιδεολογίας που έχει ως στόχο την απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης διαμέσου της αναδιανομής του προϊόντος της οικονομικής ανάπτυξης, γεγονός που επιχειρείται με την παροχή ενός συνόλου κοινωνικών υπηρεσιών, αγαθών και εξυπηρετήσεων από την πλευρά του κράτους. Τα «κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη» κατοχυρώνονται με αυτή την ιδεολογία και το κράτος πρόνοιας αναδεικνύεται σε κυρίαρχο θεσμικό χώρο παγίωσης των δικαιωμάτων για

ιατρική περίθαλψη, οικονομική ασφάλιση, υπηρεσίες πρόνοιας και ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση στο σύνολο της κοινωνίας (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992). Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας σχετίζεται με τις δυσάρεστες εμπειρίες των προπολεμικών κρίσεων υποκατανάλωσης που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων ταραχών τόσο στην αναπαραγωγή των μισθωτών, όσο και σε αυτή των οικονομικών μονάδων. Λαμβάνοντας υπόψη, τις κεϋνσιανές απόψεις για την οικονομική πολιτική, το κράτος πρόνοιας δεν αντιμετωπίστηκε ως πλήγμα για την οικονομία, αντιθέτως, αποτέλεσε σταθεροποιητικό παράγοντα για την πολιτική που είχε τη δυνατότητα να συμβάλλει στην αναγέννηση των δυνάμεων της οικονομικής ανάπτυξης και να σταθεί εμπόδιο στο οικονομικό κατρακύλισμα σε νέες υφέσεις (Offe, 1984).

Η μορφή του κράτους πρόνοιας έχει να επιδείξει ποικιλομορφία ανάμεσα στις χώρες στις οποίες αναπτύχθηκε, καθώς παρόλο που αποτελεί σε λειτουργικό επίπεδο έναν ενιαίο θεσμό, η υλοποίηση του ήταν αδύνατο να είναι ανεξάρτητη από τον κοινωνικο-πολιτικό χαρακτήρα της εκάστοτε χώρας, αλλά και από τις επικρατούσες ιστορικές συνθήκες κατά την περίοδο της σημαντικής του ανάπτυξης. Επομένως, τα κοινά χαρακτηριστικά του κράτους πρόνοιας στη Δυτική Ευρώπη οφείλονται στις καταστροφές και τη γενικότερη εμπειρία του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και την κλίση σε αυτές τις συνθήκες, σε μια προσπάθεια αύξησης της κοινωνικής πρόνοιας. Στις ΗΠΑ τα χαρακτηριστικά του κράτους πρόνοιας έχουν άμεση σχέση με την εντατική καπιταλιστική ανάπτυξη – «όπου η «γη των ευκαιριών» σχετίζεται και με τις δυνατότητες εκμετάλλευσης των μεγάλων εκτάσεων που συμβάλλουν στη γένεση νέων ευκαιριών και τη μεγάλη κινητικότητα, την κουλτούρα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, την προνομιακή θέση στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και συνεπώς την προνομιακή μερίδα από το αποτέλεσμα της άνισης ανάπτυξης, την απουσία καταστροφών μέσων κατανάλωσης από πολέμους (Μαλούτας & Οικονόμου, 1988)». Στη Σκανδιναβία, και συγκεκριμένα στη Σουηδία, η δημιουργία ενός εξαιρετικά κολεκτιβιστικού κράτους πρόνοιας αποδίδεται σε ιστορικούς παράγοντες και πιο συγκεκριμένα στις προϋπάρχουσες δομές κοινωνικής οργάνωσης που έχουν τις ρίζες τους στον 19^ο αιώνα. Ενώ στην Ιαπωνία, η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας αποτελεί έναν συνδυασμό της χρήσης των παραδοσιακών πρακτικών της γιαπωνέζικης κοινωνίας, κυρίως των οικογενειακών (Shiratori, 1986).

Επίσης ποικιλομορφία παρουσιάζει και η μορφή των παροχών του κράτους πρόνοιας. Ο διαχωρισμός αυτών των παροχών καταδεικνύει τις παροχές σε είδος και τις παροχές σε χρήμα. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε ειδικές καταναλώσεις που επιλέγονται από τους οργανισμούς που τις παρέχουν και από τα σώματα που τους ελέγχουν, η επιλογή όμως των τομέων για τη διάθεση πιστώσεων κτλ. αποτελεί υπόθεση της κυβέρνησης. Ο τομέας και η μορφή της παροχής προκαθορίζονται όταν πρόκειται για παροχές σε είδος (π.χ. παροχή έτοιμης στέγης). Στον αντίποδα, οι χρηματικές παροχές δεν ακολουθούν την παραπάνω διαδικασία, αλλά αποτελούν μία γενική συμβολή στην αύξηση των δυνατοτήτων κατανάλωσης (π.χ. συντάξεις, επιδόματα). Σε κάποιες περιπτώσεις όμως, υπάρχει καθορισμός του τομέα κατανάλωσης για τον οποίο παρέχονται (π.χ. στεγαστικό επίδομα), χωρίς όμως αυτό να διασφαλίζει ότι τα χρήματα θα δοθούν για τον προκαθορισμένο λόγο (π.χ. εξαιτίας της έλλειψης ελέγχου) (Μαλούτας & Οικονόμου, 1988).

Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας στις εξελιγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες επηρεάστηκε από πλειάδα παραγόντων. Κυρίαρχο ρόλο φαίνεται πως έπαιξε αυτή καθαυτή η δυναμική της εκβιομηχάνισης: «περιβαλλοντικές/ υγειονομικές ανάγκες των αναπτυσσόμενων πόλεων, αυξανόμενη προλεταριοποίηση του πληθυσμού και κατάρρευση των παραδοσιακών μορφών κοινωνικής αναπαραγωγής που στηρίζονταν στις συγγενικές και κοινοτικές σχέσεις (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992)». Μερικοί μελετητές δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις αλλαγές που προκύπτουν σε δημογραφικό επίπεδο εξαιτίας της εκβιομηχάνισης. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη γνώμη του Wilensky (1975) η ανασυγκρότηση της πυραμίδας των ηλικιών λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και η επερχόμενη αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων, συνιστούν την κύρια αιτία επίδρασης στην κλίμακα των προγραμμάτων κοινωνικής μέριμνας στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Κάποιοι άλλοι μελετητές, επισημαίνουν την ευρεία διάδοση κοινωνικών αξιών/ιδεολογιών που υπερασπίζονται την εμπλοκή του κράτους για την κοινωνική μέριμνα, σε συνδυασμό με την ενδυνάμωση των κοινωνικών και πολιτικών σωματείων της εργατικής τάξης: όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Stephens (1979), η ανάρρηση στην εξουσία πολιτικών κομμάτων της αριστεράς και η παραμονή τους για μεγάλη χρονική περίοδο συνιστά προαπαιτούμενο για την παγίωση πολιτικών αξιών/ιδεολογιών που ενισχύουν την ανάπτυξη των θεσμών του κράτους πρόνοιας. Τέλος, μία άλλη ομάδα μελετητών δίνει

έμφαση στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι πρωτοποριακές ιδέες, τις οποίες εισάγουν κατά καιρούς κάποια κυβερνητικά και διοικητικά όργανα, επισημαίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σχετική ανεξαρτησία και εσωτερική δυναμική των κρατικών δομών (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

Σε γενικές γραμμές, η εξάπλωση των λειτουργιών του κράτους επηρεάστηκε από παράγοντες όπως: α. το είδος και η ένταση των ταξικών συγκρούσεων σε μία χώρα, β. η πολιτική ιδεολογία και κουλτούρα που αναδύθηκε μέσα από τις κοινωνικές ρήξεις και γ. η δυνατότητα του καπιταλιστικού κράτους να δημιουργεί και να θέτει σε λειτουργία πολιτικές που διασφαλίζουν την αναδημιουργία των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής σε βάθος χρόνου (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

Πλήθος ειδών προγραμματισμού όπως ο κοινωνικός, ο οικονομικός και ο χωροταξικός προγραμματισμός έκαναν την εμφάνισή τους υπό διαφορετικές πιέσεις που συνδέονταν με διαφορετικά ταξικά οφέλη. Στην Αγγλία, παραδείγματος χάρι, διαπιστώνεται ότι οι διάφοροι μηχανισμοί χωροταξικού σχεδιασμού που έχουν αρχίσει να σχηματίζονται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και συνιστούν το ξεκίνημα του οικονομικού/χωροταξικού προγραμματισμού είναι αποτέλεσμα των πιέσεων που ασκήθηκαν από την αστική παρά από την εργατική τάξη: πλησιάζοντας στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, στην Αγγλία, ο τύπος λειτουργίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σχηματιζόταν ολοκληρωμένα πια, κάνοντας την αστική τάξη να αντιληφθεί πως η συνέχιση ενός σκληρού ανταγωνισμού θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις για την ίδια. Ο καταμερισμός των «αγορών» στους ποικίλους τομείς της αστικής τάξης, αποτελεί μία ευρέως αποδεκτή κρατική παρεμβατική πολιτική και έναυσμα για την υλοποίηση του χωροταξικού σχεδιασμού. Στον αντίποδα όμως, η εμπλοκή του κράτους σε θέματα όπως η εκπαίδευση, η κοινωνική μέριμνα και η στέγαση σχετίζονται πιο πολύ με επιδιώξεις του εργατικού κινήματος και υποχωρήσεις από την πλευρά της αστικής τάξης (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

2.2 Πορεία εξέλιξης του κράτους πρόνοιας και η ανάδυση του προνοιακού πλουραλισμού

Περίοδο συγκρότησης του προνοιακού κράτους, καθώς και των διαδικασιών κοινωνικού προγραμματισμού στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες αποτέλεσε η δύση της δεκαετίας του '40. Αυτή την χρονική περίοδο, σε αρκετές δυτικές χώρες οι αριστερές παρατάξεις ασκούν επιρροή στη χάραξη πολιτικής, ενώ οι

απαιτήσεις που επιφέρει ο πόλεμος και η οικονομική ανασύσταση ευνοούν την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Έχοντας ως πρότυπο την Αγγλία, γίνεται αντιληπτή μία οριστική αλλαγή της κρατικής λειτουργίας: η παρέμβαση του κράτους σε θέματα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής επεκτείνεται και ταυτόχρονα ενδυναμώνεται η προσχώρηση του εργατικού κόμματος και η ηγεσία των συνδικάτων στους πόλους εξουσίας του κράτους. Μία αμοιβαία πολιτική υποχώρηση από τους αντιπροσώπους του κεφαλαίου και της συγκροτημένης εργατικής τάξης αποτέλεσε το έρεισμα για ένα πρωτοφανές οικονομικό «boom» στις αμέσως ακόλουθες δύο δεκαετίες. Ως κομμάτι αυτής της τακτικής, οι τροποποιήσεις στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής και το κράτος πρόνοιας επέδρασαν σημαντικά (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

Παρόλα αυτά, το κύριο διάστημα διεύρυνσης των ρόλων του κράτους πρόνοιας αποτέλεσε η περίοδος από τα μέσα της δεκαετίας του '60 έως τα μέσα της δεκαετίας του '70. Περίπου στα μέσα της δεκαετίας του '60 οι συνθήκες υπερ-πλήρους μισθωτής εργασίας που κυριαρχούν στις αναπτυγμένες κοινωνίες του δυτικού κόσμου, και οι οποίες προκύπτουν είτε από την έγκαιρη αποδοχή πολιτικής πλήρους απασχόλησης από τις κυβερνήσεις είτε αποκλειστικά και μόνο από τη δυναμικότητα που εκπέμπει η καπιταλιστική οικονομία, βοήθησαν στην ενδυνάμωση της διαπραγματευτικής ικανότητας της εργατικής τάξης και τη δημιουργία πιέσεων από πλευράς των συγκροτημένων τμημάτων της για αυξήσεις πέραν των χρηματικών μισθών, και του «κοινωνικού μισθού». Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση των πρωτοβουλιών του κράτους και την ανασυγκρότηση των κρατικών μηχανισμών για την εφαρμογή των κρατικών παρεμβάσεων. Οι παρεμβατικές πολιτικές του κράτους που θεμελιώνονται τη δεκαετία του '60 διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα: στην Αγγλία και τη Σουηδία συναντάται ο «κορπορατισμός» στη Γαλλία και την Ιταλία ευνοούνται οι πρωτοβουλίες του κεντρικού κράτους, στη Γερμανία και στις ΗΠΑ συναντώνται «διαχειριστικές» παρεμβάσεις στην οικονομία της ελεύθερης επιχείρησης (Πετμεζίδου – Τσουλουβή, 1992).

Μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70 και έπειτα από τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις που ακολούθησαν το 1973 και το 1975 αντίστοιχα, που οδήγησαν στο ξέσπασμα των κοινωνικών δαπανών παρατηρείται περιορισμός της δυναμικότητας των καπιταλιστικών οικονομιών, η συνέχιση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων χαρακτηρίζεται δυσχερής και η παράλληλη αύξηση των μισθών του εργαζόμενου

κόσμου εντείνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις διαμάχες για την κατανομή του εισοδήματος. Ταυτόχρονα έρχονται στο προσκήνιο μεταρρυθμίσεις που αφορούν το κοινωνικοοικονομικό πεδίο, με αποκορύφωμα τη δεκαετία του '90. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές φαίνεται πως έχουν άμεση σχέση με το εργασιακό και παραγωγικό μοντέλο. Πιο συγκεκριμένα, το φορντικό μοντέλο παραγωγής με ότι αυτό συνεπάγεται διαδέχεται το νέο μεταφορντικό σύστημα όπου κύρια χαρακτηριστικά του είναι οι ευέλικτες μορφές εργασίας και παραγωγής, οι συνεχείς καινοτόμες ιδέες και η εξοικείωση με τις ανάγκες της αγοράς, η διαδοχή των ατόμων στις θέσεις εργασίας, η διαρκής και υψηλού επιπέδου κατάρτιση, ο περιορισμός των μεσαίων διευθυντικών στρωμάτων κ.λπ. (Λύτρας, 2000).

Ακόμη, οι μεταρρυθμίσεις που έκαναν την εμφάνιση τους πέραν των παραπάνω, σχετίστηκαν και με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τη δημογραφική γήρανση, την παρουσία της μαζικής ανεργίας, τη δημοσιονομική κρίση και την αλλαγή των οικογενειακών δομών.

Την ευημερία λοιπόν, που απολάμβαναν οι αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες, εφησυχασμένες ότι η οικοδόμηση του κράτους πρόνοιας είχε ολοκληρωθεί σε μεγάλο βαθμό διαδέχτηκε η αμφισβήτηση και η κρίση στην οποία το κράτος πρόνοιας τελικά περιήλθε τη δεκαετία του '70. Οι φιλελεύθερες πεποιθήσεις, οι οποίες για μεγάλο χρονικό διάστημα βρίσκονταν στο περιθώριο, έκαναν την επανεμφάνιση τους, προβάλλοντας θέματα γραφειοκρατικής δυσκαμψίας, υπερκαταναλωτισμού, ενίσχυσης των κοινωνικών ανισοτήτων, προσβολή της ελευθερίας του ατόμου. Από κοινού με την έξαρση της ανεργίας και τη μείωση των κοινωνικών δαπανών, επανήλθε η υποστήριξη στις μεθόδους αυτοβοήθειας και εθελοντικής προσφοράς.

Η υπερίσχυση των νεοφιλελεύθερων πεποιθήσεων στη δεκαετία του '80 δεν ήταν απλώς συγκυριακή, αποτέλεσε δραστική παρέμβαση, κυρίως επειδή συνυφάνθηκε και υποστήριξε ουσιαστικές αξιακές, κοινωνικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες είχαν ως έναυσμα την κρίση στην οποία περιήλθε το κράτος πρόνοιας κατά τη μεταπολεμική περίοδο (Βούλγαρης, 1994). Η επανεμφάνιση λοιπόν του νεοφιλελευθερισμού και η ανανέωση του άλλαξαν σημαντικά τόσο τους όρους όσο και το σκηνικό στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής. Η οικονομία των παροχών, ο μονεταρισμός, οι θεωρίες της αποτελεσματικής επιλογής, ο μεθοδολογικός ατομισμός, οι φιλελεύθερες πολιτικές ιδεολογίες ανέπτυξαν νέα ένταση και ισχύ.

Φυσικά το κράτος πρόνοιας εκτός από τους υποστηρικτές του, είχε αποκτήσει από την αρχή και κατακριτές. Οι νεοφιλελεύθεροι, έχοντας ως αφορμή την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς και την ατομική πρωτοβουλία για την ικανοποίηση των αναγκών, μάχονταν ενάντια στο μικτό σύστημα οικονομίας και στις αρχές του κεϋνσιανικού μοντέλου. Κατά το διάστημα της μεταπολεμικής συσσώρευσης βέβαια, όταν μέχρι και στις ΗΠΑ επικρατούσε η πεποίθηση για τη σημαντικότητα της συγκροτημένης κοινωνικής κρατικής παρέμβασης, τα επιχειρήματα τους φάνταζαν αναχρονιστικά. Ο Φρήντμαν και ο Χάγιεκ γνωστοί υποστηρικτές του νεοφιλελευθερισμού, ασπάζοντας και αναπτύσσοντας τα φιλελεύθερα επιχειρήματα, παρότρυναν την υλοποίηση προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης, κυρίως στην Αγγλία και στις ΗΠΑ. Αυτές οι πεποιθήσεις φαίνονται να τάσσονται υπέρ του υπολειμματικού μοντέλου, ενώ πιστεύουν πως το κλασικό κράτος πρόνοιας είναι δαπανηρό, αντιπαραγωγικό και περιοριστικό. Το άτομο, για τη φιλελεύθερη οπτική και για κάθε μοντέρνα εκδοχή της, συνιστά την αρχή της ανάλυσης της και την εστία της ηθικής της. Ιδιαίτερη προσοχή απόκτα η ατομική πρωτοβουλία στο πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς, καθώς και η εθελοντική προσφορά στην οικογένεια, η ενότητα της οποίας φαίνεται να τίθεται σε κίνδυνο από τις πολιτικές του κράτους πρόνοιας (Στασινοπούλου, 1990). Κεντρικός λοιπόν άξονας της νεοφιλελεύθερης επιχειρηματολογίας, καθίσταται η πεποίθηση ότι το προνοιακό κράτος αντιτίθεται στην ελευθερία του ατόμου, μειώνοντας τη δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής και παράγοντας άτομα παθητικά και εξαρτημένα τα οποία σε τελική ανάλυση επιβαρύνουν το κοινωνικό σύνολο.

Έτσι λοιπόν, δημιουργήθηκε ένα ολόκληρο κίνημα το οποίο παρότρυνε την αποκρατικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών, ως συνακόλουθο μέτρο στην καθολική αποκρατικοποίηση του κρατικού τομέα της οικονομίας. Κατά αυτή την προσέγγιση, τα άτομα και τα νοικοκυριά θα πρέπει να προμηθεύονται τις κοινωνικές υπηρεσίες από την αγορά, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα υπόλοιπα αγαθά. Οι λειτουργίες του κράτους θα πρέπει να περιοριστούν κατά πολύ. Ορισμένες από τις συνακόλουθες προτάσεις είναι ο ανταγωνισμός, ο αρνητικός φόρος εισοδήματος και ο περιορισμός των επιδομάτων. Η προστασία της κοινωνίας μπορεί να διασφαλιστεί μέσα από ένα δίκτυο ασφάλειας που θα στηρίζεται στην οικογένεια και την φιλανθρωπική πρωτοβουλία (Πέντας, 2001).

Στην αντίθετη πλευρά από αυτήν του νεοφιλελεύθερου υπολειμματικού σχεδίου, υπάρχουν οι υποστηρικτές του κλασικού κράτους πρόνοιας, με βασικούς εκπροσώπους του τον Titmus και τον Abel-Smith. Αυτή η προσέγγιση συμβάλλει στην εξάλειψη των ανισοτήτων που δημιουργούνται από την οικονομική ανάπτυξη, καθώς και στη δημιουργία μίας κοινωνίας ίσης, ευήμερης και αλληλέγγυας. Υποστηρίζει τον κεντρικό παρεμβατικό ρόλο του κράτους διαμέσου των μηχανισμών ανακατανομής του εισοδήματος που έχει στη διάθεση του.

Είναι ευρέως γνωστό, πως κατά το παρελθόν οι υπηρεσίες φροντίδας προς τα άτομα που χρήζουν βοήθειας όπως τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι και γενικότερα τα ευάλωτα κοινωνικά άτομα προσφέρονταν από την οικογένεια κυρίως για λόγους που σχετίζονται με την αντίληψη της υπευθυνότητας απέναντι στην κοινωνία και τους ανθρώπους. Κινούμενες σε αυτήν την κατεύθυνση αρκετές από τις υφιστάμενες οργανώσεις και τα σωματεία εξελίχθηκαν στα καπιταλιστικά κράτη της Δυτ. Ευρώπης αλλά και της Β. Αμερικής, διαδραματίζοντας έναν σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση της αγοράς, της οικογένειας και του κράτους ευημερίας. Η παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών από την οικογένεια ήταν εξέχουσα σημασίας, καθώς συνιστούσε το θεσμό, μέσω του οποίου επιτυγχάνονταν η ένταξη του ατόμου που είχε ανάγκη στο κοινωνικό σύνολο, διασφαλίζοντας του την ικανοποίηση όλων των αναγκών που θα συνέβαλαν στην καταλυτική ενσωμάτωση του στην κοινωνική ζωή. Η εκπλήρωση λοιπόν των αναγκών των ατόμων που χρήζουν βοήθειας αποδόθηκε στην οικογένεια, και πιο συγκεκριμένα στις γυναίκες, συνθέτοντας έτσι και οριοθετώντας το κέντρο των κοινωνικών καθηκόντων τους. Παρόλα αυτά, οι ενέργειες ορισμένων πολιτών να επιδοθούν στην παροχή φροντίδας, προσφέροντας μέσω των εθελοντικών οργανώσεων και των ποικίλων σωματείων τις αναγκαίες υπηρεσίες, που για κάποιους λόγους αδυνατούσε να διασφαλίσει κάποιος άλλος φορέας, δεν περιορίστηκαν (Πέντας, 2001).

Η εξέλιξη του κράτους πρόνοιας κατά την μεταπολεμική περίοδο, που από τη μία πλευρά ήταν αποτέλεσμα αντίληψης και συγκρότησης της κοινωνίας και από την άλλη της έντονης οικονομικής μεγέθυνσης, μεταβάλλει τον παραδοσιακό τρόπο ικανοποίησης των εν λόγω αναγκών. Το κράτος μέριμνας λοιπόν, έρχεται να επωμιστεί την ευθύνη για την εξυπηρέτηση των αναγκών ή τουλάχιστον ενός τμήματος αυτών μέσω των προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλειας, και να τις εντάξει στο πλαίσιο της ακολουθούμενης κοινωνικής πολιτικής. Το κράτος, ο εκφραστής του

φορντικού κοινωνικού συμβολαίου, έρχεται τώρα να αντικαταστήσει λειτουργίες και να διαχειριστεί τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα με τα οποία έχει επιφορτιστεί η οικογένεια και ιδίως η γυναίκα, η οποία έχει αρχίσει να εισχωρεί όλο και πιο πολύ στην αγορά εργασίας στηριζόμενη στις κεϋνσιανές πολιτικές που πρεσβεύουν την πλήρη απασχόληση. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες δεν παραχωρούνταν αμοιβαίως άμεσα μέσω της λειτουργίας της αγοράς, αντιθέτως επωμίζονταν στο κοινωνικό σύνολο. Το κράτος συνθέτει το πλαίσιο, τους κανόνες και του τρόπους παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών εκτός αγοράς, ενώ ταυτόχρονα βασιζόμενο στους κανόνες που το ίδιο έχει θεσπίσει, παρέχει το προσωπικό που θα προσφέρει τις απαιτούμενες υπηρεσίες (ο.π., 2001).

Η επιδίωξη συνδυασμού των δύο παραπάνω προσεγγίσεων, δηλαδή του υπολειμματικού μοντέλου και του παραδοσιακού κράτους πρόνοιας ενθάρρυνε την ανάδυση διαφόρων θέσεων και αντιλήψεων που εκδηλώθηκαν ως ρεύμα του «προνοιακού πλουραλισμού». Η τάση αυτή δεν αποτελεί κάτι ενιαίο, κάνει επιλεκτική χρήση των αρχών και των μοντέλων της κοινωνικής πολιτικής, ενώ κάνει ιδιαίτερη αναφορά στις θρησκευτικές, πολιτιστικές, εθνικές και ιδεολογικές παραδόσεις κάθε χώρας. Ο «προνοιακός πλουραλισμός» ή εναλλακτικά η «μικτή οικονομία της πρόνοιας» δηλώνει την εξέλιξη του κράτους πρόνοιας σε κοινωνία πρόνοιας. Η προσέγγιση αυτή απορρίπτει τον κεντρικό ρόλο που κατέχει το κράτος στον τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και υποστηρίζει τον περιορισμό του με συνακόλουθη ανάπτυξη του ανεπίσημου, του εθελοντικού ή ακόμη και του ιδιωτικού τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (Σακελλαρόπουλος, 1999).

Ο «προνοιακός πλουραλισμός» ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως. Από τη σκοπιά του εθελοντισμού δίνεται έμφαση στη σπουδαιότητα των εθελοντικών κοινωνικών πρωτοβουλιών. Η προσοχή που δίνεται στον ανεπίσημο τομέα αναφέρεται στην παροχή υπηρεσιών από το στενό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Βασική επιδίωξη αποτελεί η χωρίς προστριβές συνύπαρξη του κρατικού και ιδιωτικού, του επίσημου και ανεπίσημου, του θεσμικού και εθελοντικού τομέα μεταξύ τους. Ο συνδυασμός πολιτικής δεν αποτελεί κάτι πρωτοφανές για τα προνοιακά καθεστώτα. Σε κάθε χώρα συναντάται ένα συνονθύλευμα δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, επίσημης και ανεπίσημης φροντίδας. Σε μία φιλικά προσκείμενη προς τον πλουραλισμό θέση, βασίστηκε αρχικά και το μεταπολεμικό πρότυπο δυτικοευρωπαϊκού προνοιακού κράτους στη βάση του συστήματος Beveridge.

Ωστόσο, το βασικό πρότυπο τροποποιήθηκε εξαιτίας της εξέλιξης του σε διαφορετικά προνοιακά καθεστάτα. Είναι ευρέως γνωστό, ότι τόσο τα φιλελεύθερα συστήματα των ΗΠΑ όσο και χώρες του σκανδιναβικού μοντέλου δεν παραιτήθηκαν ποτέ σε πρακτικό επίπεδο από ορισμένες τάσεις πλουραλισμού.

Επομένως, ο «προνοιακός πλουραλισμός» μπορεί να χαρακτηριστεί ως σπουδαίος διορθωτικός μηχανισμός, ο οποίος σχετίζεται με την αποκοπή από το μεταπολεμικό, δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο κρατικής παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και τον ιδιωτικό τομέα για την πιο τελέσφορη και οικονομικά συμφέρουσα ικανοποίηση των αναγκών. Ιδιάζουσα σημασία φαίνεται να έχει σε αυτή τη μεταβολή, η αποδοχή της ανάγκης για συντονισμένη δράση της αγοράς με έτερους φορείς κάλυψης αναγκών. Ακόμη, κρίνεται αναγκαίο να αναγνωριστεί επισήμως η ανεπίσημη φροντίδα με συνειδητή ενσωμάτωση των οικογενειακών και ευρύτερων συγγενικών δικτύων και των εθελοντικών οργανώσεων στα προγράμματα παροχής (Στασινοπούλου, 1990).

Εν κατακλείδι, από την σκοπιά του «προνοιακού πλουραλισμού» τα σύγχρονα κράτη πρόνοιας αναγνωρίζονται πιο πολύ ως μικτές οικονομίες παρά με την παραδοσιακή εκδοχή τους, όπου αποτελούν ενοποιημένα γραφειοκρατικά συστήματα κρατικής παροχής. Στις καινούργιες συνθήκες που δημιουργούνται τα κράτη θα επωμιστούν τη σύνθεση των κανόνων, επιλογές που σχετίζονται με θέματα στρατηγικής και θα αξιολογούν τα αποτελέσματα, ενώ ακόμη θα έχουν ελεγκτικό, συντονιστικό, επιτελικό και ρυθμιστικό ρόλο. Η κοινωνική πολιτική και ιδίως τομείς όπως η κοινωνική ασφάλιση, η υγεία και η πρόνοια αποτελούν ζητήματα ανταγωνισμού μεταξύ των σύγχρονων χωρών. Τα προνοιακά καθεστάτα σε καθολικό βαθμό επιδιώκουν την αλλαγή από παροχές επιδοματικού χαρακτήρα κοινές σε όλους, σε ανταποδοτικές παραχωρήσεις εισοδημάτων (Λύτρας & Παντέλογλου, 1999).

2.3 Προσέγγιση του θεσμού της Κοινωνικής Πρόνοιας

Για να καταστεί εφικτή η οριοθέτηση της κοινωνικής πρόνοιας, θα πρέπει να τοποθετηθεί στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλειας. Ο όρος κοινωνική ασφάλεια παραπέμπει σε ένα σύνολο μέτρων που έχουν ως στόχο την ικανοποίηση των παρακάτω επιζητήσεων (Κοταλακίδης, 2007):

- i. Την προστασία των πολιτών από καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, οι οποίες είναι απόρροια συγκεκριμένων κινδύνων, που είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια ή τη μείωση των μέσων συντήρησης.

- ii. Την παροχή ιατροφαρμακευτικής και υγειονομικής κάλυψης.
- iii. Την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης.

Προκειμένου να είναι δυνατή η αποτελεσματική χρήση του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια εφαρμόζονται τρεις τεχνικές μέσω των παρακάτω συστημάτων:

- i. Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης μέσω των οποίων γίνεται η προαγωγή της κοινωνικής ασφάλισης (Σακελλαρόπουλος, 2003γ).
- ii. Τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας μέσω των οποίων προάγεται η κοινωνική πρόνοια, η οποία έχει ως στόχο την προάσπιση των ατόμων που δεν έχουν επαρκή μέσα συντήρησης, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση ενός ελαχίστου επιπέδου διαβίωσης, καθώς επίσης και προστασίας από τους κοινωνικούς κινδύνους (Κοντιάδης & Κατρούγκαλος, 2005).
- iii. Τα συστήματα υγείας που προωθούν την υγεία.

Ειδικότερα, το σύστημα της κοινωνικής πρόνοιας αποτελείται σε άτομα τα οποία αδυνατούν να εξασφαλίσουν μία θέση στην αγορά εργασίας και συνεπώς δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλειας. Ακόμη, η κοινωνική πρόνοια περιλαμβάνει το σύνολο των μέτρων που έχουν θεσπιστεί προκειμένου να ρυθμίζουν τη χορήγηση των εισοδηματικών παροχών και των κοινωνικών υπηρεσιών μέσω ειδικών φορέων σε άτομα που αντιμετωπίζουν μία κρίση και δεν είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν σε αυτή με ίδια μέσα. Οι βασικές κατευθύνσεις των προνοιακών συστημάτων είναι οι εξής: α) η εγγύηση ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης για κάθε άτομο που αντιμετωπίζει μία κατάσταση ανάγκης, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της εξασφάλισης της πρόσβασης σε χρηματικές παροχές και β) η προσχώρηση των άμεσα ενδιαφερομένων στον κοινωνικοοικονομικό ιστό, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της εξασφάλισης της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες (Αμίτσης, 2001α).

Στο σύγχρονο μοντέλο της κοινωνικής μέριμνας που δημιουργήθηκε με την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού, από τον προηγούμενο αιώνα, η κοινωνική πρόνοια δεν κατείχε την ίδια σημαντική θέση όπως στις προβιομηχανικές κοινωνίες. Στρατηγικές ανακατανομής, όπως η πολιτική υγείας, η κοινωνική ασφάλιση, τα επιδόματα ανεργίας διαμορφώθηκαν και μείωσαν σημαντικά τους κοινωνικούς κινδύνους της βιομηχανικής εποχής. Επομένως, στο παραδοσιακό κράτος του

20^{ου} αιώνα, η κοινωνική πρόνοια είχε μια δευτερεύουσας σημασίας θέση. Ωστόσο, οι εξελίξεις που σηματοδοτούν τη σύγχρονη κοινωνία επιζητούν αλλαγή αυτής της τάσης (Σακελλαρόπουλος 2003δ: 285-286).

Αποτέλεσμα της μεταβολής του τεχνολογικού παραγωγικού μοντέλου, της έξαρσης της ανεργίας, της επιδεινωμένης κατάστασης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού που ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες, είναι η άνοδος του ποσοστού των πολιτών που αδυνατούν να ικανοποιήσουν βασικές τους ανάγκες και ωθούνται έτσι στην κοινωνική απομόνωση και σε συνθήκες φτώχειας με άμεση συνέπεια τον αποκλεισμό νέων πληθυσμιακών ομάδων. Σύμφωνα λοιπόν με αυτήν την κοινωνική πραγματικότητα, η κοινωνική πρόνοια πρέπει να επιληφθεί άμεσα και με αποτελεσματικό τρόπο στη λύση των κοινωνικών προβλημάτων. Σε αυτό το σημείο, γίνεται έκδηλη η εμφάνιση της προϊούσας «προνοιοποίησης» της κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή της επέκτασης της σπουδαιότητας και του πλαισίου δράσης της κοινωνικής πρόνοιας, της διεύρυνσης των αρχών λειτουργίας της εις βάρος της οργάνωσης των άλλων πολιτικών και της έμμεσης επέκτασης των αρχών της στους υπόλοιπους τομείς κοινωνικής πολιτικής. «Οι αρχές αυτές αφορούν στην ιδιότητα του πολίτη ως αρχή παροχής δικαιωμάτων, στην επιλεκτικότητα και επικέντρωση παροχών, στην κρατική ευθύνη σε τελευταία ανάλυση, στη συμμετοχή ιδιωτικών και εθελοντικών φορέων κοινωνικής φροντίδας και τέλος στο ελάχιστο εισόδημα διαβίωσης (Σακελλαρόπουλος 2003δ:286)».

Η ιδιότητα του πολίτη συνιστά τη θεσμοθετημένη βάση της παροχής και του δικαιώματος της πρόνοιας. Η ιδιότητα του πολίτη αναφέρεται επομένως και στο σύνολο του δικαιώματος, το οποίο πρέπει να ενισχυθεί σε οικονομικό επίπεδο από το κράτος (Κοταλακίδης, 2007).

2.3.1 Το σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα

Η Ελλάδα διαθέτει ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας το οποίο στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην παροχή χρηματικών επιδομάτων, σε παροχές σε είδος, καθώς επίσης και στην παροχή προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Οι βασικοί φορείς στους οποίους βασίζεται το συγκεκριμένο σύστημα είναι οι φορείς που ανήκουν στο δημόσιο τομέα (Σταθόπουλος, 2005). Όσον αφορά τον ιδιωτικό τομέα, οι υπηρεσίες που παρέχει απευθύνονται σε άτομα που δεν κάνουν χρήση των δημόσιων

κοινωνικών υπηρεσιών, ενώ οι φορείς του εθελοντικού τομέα προάγουν κατά κύριο λόγο συλλογικά αιτήματα των μελών τους ή προσπαθούν να καλύψουν και να αναπληρώσουν τις όποιες ελλείψεις και αδυναμίες υπάρχουν στον τομέα της κοινωνικής προστασίας, οι οποίες είναι αποτέλεσμα της περιοριστικής λειτουργίας των υπηρεσιών του δημοσίου τομέα (Αμίτσης, 2001α:97).

Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας καλείται να αντιμετωπίσει τις ισχυρές πιέσεις και προκλήσεις που αφορούν την προσαρμογή του σε ένα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον το οποίο σε παγκόσμιο επίπεδο γνωρίζει συνεχώς ραγδαίες αλλαγές και τις καινούργιες κοινωνικές ανάγκες που παρουσιάζονται και χρήζουν επείγουσας παρέμβασης. Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας στη χώρα μας εντοπίζεται σε μία μεταβατική περίοδο ριζικών αλλαγών, οι οποίες επικεντρώνονται στην ώθηση επεμβάσεων προς δύο βασικά σημεία: «αποκέντρωση της παροχής υπηρεσιών σε επίπεδο δημοσίου τομέα και ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ Κεντρικής Διοίκησης και ιδιωτικών ή εθελοντικών φορέων» (Αμίτσης, Βουλγαράκη & Μαρίνη, 2003: 31).

Στο πεδίο αυτό κρίνεται απαραίτητη η διεύρυνση της φροντίδας των ομάδων στόχων, η παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας σε νέες ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες που έρχονται αντιμέτωπες με τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης, αναγκαία θεωρείται η θεσμοθέτηση νέων προνοιακών πολιτικών (Μαράτου-Αλιπράντη & Γκαζόν 2005).

Με τον όρο κοινωνική φροντίδα εννοείται η παροχή προστασίας σε άτομα ή ομάδες μέσω προγραμμάτων πρόληψης και αποκατάστασης και έχει ως στόχο την εξασφάλιση συνθηκών που θα επιτρέπουν ισότιμη πρόσβαση των ατόμων τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική ζωή, καθώς και την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης. Παρόλο που, η δράση των μη κυβερνητικών και των εθελοντικών οργανώσεων αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο σε αυτόν τον τομέα, σύμφωνα με το Ν.2646/98 άρθρο 1, παρ. 2, η παροχή κοινωνικής φροντίδας θεωρείται αποκλειστικά κρατική ευθύνη. Για αυτό το λόγο λοιπόν, έχει θεσπιστεί και προκαθοριστεί συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης και ανάπτυξης των εθελοντικών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων (Κρεμαλής, 2000).

Στην Ελλάδα, το σύστημα πρόνοιας όπως αναφέρθηκε και παραπάνω καλείται να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις νέες κοινωνικές ανάγκες που προκύπτουν. Στη δημιουργία των νέων αυτών κοινωνικών αναγκών συνέβαλλαν οι παρακάτω παράγοντες:

- i. Δημογραφικές αλλαγές, όπως για παράδειγμα η γήρανση του πληθυσμού, η οποία δημιουργεί την άνοδο του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης και επιφέρει περισσότερη ζήτηση για υπηρεσίες κοινωνικού χαρακτήρα (Συμεωνίδου, 2004)
- ii. Μεταβολή της παραδοσιακής μορφής οικογένειας η οποία οδηγεί στη δημιουργία νέων μορφών οικογένειας, όπως για παράδειγμα μονογονεϊκών οικογενειών. Καθώς επίσης και αλλαγή των ρόλων των δύο φύλων με βασικό χαρακτηριστικό την ολοένα και μεγαλύτερη προσχώρηση των γυναικών στην αγορά εργασίας.
- iii. Αλλαγές στο χώρο της απασχόλησης, οι οποίες οφείλονται στη δημιουργία ενός νέου πιο ευέλικτου τρόπου εργασίας που βασίζεται στην αλλαγή των παραγωγικών συντελεστών και στην αύξηση του ποσοστού της ανεργίας (Λυμπεράκη & Μουρίκη 1996).
- iv. Ελαχιστοποίηση των επιπέδων παροχής άτυπης φροντίδας, που πηγάζει από την αλλαγή των πεποιθήσεων σχετικά με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μελών της οικογένειας και την ικανότητα ή επιθυμία τους να παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες.
- v. Είσοδος υψηλού ποσοστού μεταναστών (νόμιμων και παράνομων), ιδίως μετά το 1989, εξαιτίας των πολιτικών μεταβολών στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης (Κατρούγκαλος κ.α., 2004).
- vi. Εξευρωπαϊσμός, ο οποίος θέτει νέους κανόνες ιδιαίτερα σε οικονομικό επίπεδο, υποβάλλοντας πιέσεις προς ένα παγκοσμιοποιημένο χώρο ο οποίος παρέχει νέες προοπτικές για το εμπόριο και την οικονομική άνθηση (Taylor-Gooby 2006:480).

Σύμφωνα με τις νέες προκλήσεις που σχηματίζονται, απαραίτητη κρίνεται η προοδευτική μεταρρύθμιση του δικτύου κοινωνικής μέριμνας και θα ήταν χρήσιμο να πλαισιωθεί από μία θεσμική ρύθμιση που θα εγγυάται ένα ελάχιστο εισόδημα (Ματσαγγάνης, 2004) με σκοπό να αποτραπεί ο κοινωνικός αποκλεισμός ευπαθών ομάδων. Ανάλογους δύσκολους στόχους καλούνται να φέρουν εις πέρας και τα

δίκτυα κοινωνικής πρόνοιας των υπολοίπων κρατών μελών. Οι διεκδικήσεις του κοινωνικού συνόλου για καλύτερη ποιότητα ζωής, εργασίας, ίσης κατανομής χρόνου ανάμεσα στην εργασία και την προσωπική ζωή εντείνονται και αυξάνονται όλο και πιο πολύ. Κυρίως στις μεγάλες πόλεις, η πολυμορφία έχει σπουδαία έκταση. Η άνοδος του ποσοστού των γυναικών στην αγορά εργασίας διαφαίνεται στις στα νέα κοινωνικά αιτήματα, παραδείγματος χάρι στις υπηρεσίες μέριμνας παιδιών, ατόμων τρίτης ηλικίας και εξαρτώμενων ατόμων. Επιπροσθέτως, οι σημαντικές μεταβολές που έχουν συμβεί στις οικογενειακές δομές, έχουν ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση τους. Και τέλος, ο χώρος εργασίας χαρακτηρίζεται από αστάθεια και ετερογένεια.

Στον ελλαδικό χώρο, το δίκτυο κοινωνικής προστασίας παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις οι οποίες πρέπει να ξεπεραστούν για να καταστεί εφικτή η ικανοποίηση των καινούργιων αναγκών (Σίσσουρας & Υφαντόπουλος 2000). Τις βασικότερες από αυτές αποτελούν τα παρακάτω:

- i. Η υφιστάμενη πολιτική πρόνοιας, είχε ως βασικό στόχο την προσφορά υπηρεσιών ιδρυματικού τύπου δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε υπηρεσίες περίθαλψης αντί για υπηρεσίες πρόληψης και αποκατάστασης.
- ii. Η διεύρυνση της ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών και το μέγεθος των κοινωνικών παροχών δε συνέπιπτε με την ιεράρχηση των κοινωνικών αναγκών. Αναφορικά με τον τύπο παροχών του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, αυτό ήταν στραμμένο στη μεταφορά χρηματικών παροχών, χωρίς να έχει αξιολογηθεί η αποδοτικότητα των παροχών και των αντίκτυπων στον περιορισμό των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων.
- iii. Η απουσία κοινής δράσης μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας . όπως επίσης και η έλλειψη σύνδεσης των υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας με διαφορετικές δομές και υπηρεσίες (απασχόληση, υγεία, παιδεία).
- iv. Η επικέντρωση των κοινωνικών υπηρεσιών στα μεγάλα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα τη δυσανάλογη γεωγραφική κατανομή των δομών αρωγής.
- v. Η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού και η ελλιπής στελέχωση των δομών πρόνοιας.
- vi. Η ακανθώδης προσέγγιση του γενικότερου πεδίου προνοιακών παροχών, όπως επίσης και πολυσύνθετες διατάξεις και οι περίπλοκες μορφές διοίκησης συνιστούν τροχοπέδη στην γρήγορη διάγνωση και επίλυση του προβλήματος.

Πέραν των ελλείψεων και αδυναμιών του συστήματος κοινωνικής μέριμνας, ενδιαφέρουσες φαίνεται να είναι οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στις σχετικές με το σύστημα πρόνοιας νομοθεσίες. Μία εκ βαθέων μεταρρύθμιση επιτεύχθηκε με το Νόμο 2646/98 με την εισχώρηση του προτύπου του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας. Ο εν λόγω νόμος είναι το αποτέλεσμα μίας αλυσίδας ενεργειών που άρχισαν με τις πρώτες απόπειρες μεταρρυθμίσεων το 1988, διαμορφώθηκαν το 1992 με τις απόπειρες ανασυγκρότησης του προνοιακού συστήματος και την κατοχύρωση νέων θεσμών κοινωνικής προστασίας (Ν.2082/92), επανατροποποιήθηκαν το 1995 με τη διευθέτηση των σχέσεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (Ν. 2345/95) και οδήγησαν στο Νόμο του 1998 με τον οποίο θεσμοθετούνται οι κανόνες οργάνωσης και οι βασικοί άξονες εργασιών του συστήματος (ΕτΚ/τ.1/1998).

Κύριο μέλημα του ΕΣΚΦ αποτελεί η λειτουργία ενός σύγχρονου συστήματος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών σε κάθε πολίτη της χώρας που βρίσκεται σε δυσχερή θέση ή αντιμετωπίζει άμεσο κίνδυνο. Τα εθνικά προγράμματα που διαμορφώθηκαν με εντολή του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας και τα οποία παρείχαν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας, πραγματοποιήθηκαν από δημόσιους, ιδιωτικούς και πιστοποιημένους εθελοντικούς φορείς (Κοταλακίδης, 2007).

Το ΕΣΚΦ διακατέχεται από πλουραλιστικές αρχές, καθώς λαμβάνουν μέρος σε αυτό το κράτος, εθελοντικές οργανώσεις και δικαιούχοι. Θεώρεται σε πρακτικό επίπεδο ως υπόδειγμα του προνοιακού πλουραλισμού και της μικτής οικονομίας πρόνοιας. Διαμορφώνεται Εθνικό Μητρώο Φορέων κοινωνικής φροντίδας του Ιδιωτικού Μη Κερδοσκοπικού τομέα, όπως επίσης και το Ειδικό Μητρώο Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, στη Διεύθυνση Κοινωνικής Αντίληψης και Αλληλεγγύης, στο Τμήμα Εθελοντισμού και Πιστοποίησης Φορέων (ΕτΚ/τ.2/28-2-2002). Ωστόσο το ΕΣΚΦ ως δίκτυο κοινωνικής μέριμνας δεν είναι ικανό να ανταπεξέλθει απόλυτα στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες. Καίρια αδυναμία του αποτελεί η μη ρύθμιση ενός εξασφαλισμένου ελάχιστου εισοδήματος που θα διασφαλίζει ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης για τα άτομα που χρήζουν βοήθειας (Σακελλαρόπουλος, 2003δ:291).

2.4 Πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών

Είναι αναμφισβήτητο, ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες όλων των σύγχρονων κοινωνιών επιδρούν σημαντικά στις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων. Η γήρανση του πληθυσμού και η μεταβολή των οικογενειακών δομών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, κάνουν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης κοινωνικών υπηρεσιών (Bahle, 2003). Οι κοινωνικές υπηρεσίες αποτελούν ένα ιδιαίτερο σημείο ενεργοποίησης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας και υπάγονται στο γενικότερο πλαίσιο του θεσμού της κοινωνικής ασφάλειας. Ο τομέας των κοινωνικών υπηρεσιών αφορά το σύνολο των δημόσιων, ιδιωτικών και εθελοντικών οργανωμένων δράσεων, οι οποίες στοχεύουν στη διατήρηση, τη βελτίωση και την αποκατάσταση των δεξιοτήτων ατόμων ή ομάδων για να ανταπεξέρχονται στις ανάγκες διαβίωσης και κοινωνικής συμμετοχής (Κοταλακίδης, 2007).

Σύμφωνα με την υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία γίνεται έκδηλη η σύγχυση που υπάρχει αναφορικά με τον ορισμό των κοινωνικών υπηρεσιών. Η πλειάδα των ορισμών που έχει διατυπωθεί αποδεικνύει τις διαφορετικές γνώμες που επικρατούν για το ρόλο, τους στόχους και τη λειτουργία αυτών των υπηρεσιών (Σταθόπουλος, 2005). Οι Kamerman&Kahn (1976), υποστηρίζουν ότι «στις ανεπτυγμένες κοινωνίες τα κύρια πεδία των κοινωνικών υπηρεσιών στρέφονται προς την ικανοποίηση των παρακάτω σημείων: διασφάλιση εισοδήματος, προώθηση της υγείας, εκπαίδευση, κατοχύρωση αξιοπρεπούς κατοικίας, εργασία και παροχή προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών».

Σύμφωνα με τους Webb&Wistow (1987), οι προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες αποτελούν την «καρδιά» των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και έχουν ως κύριο στόχο τους την ικανοποίηση εξαιρετικά πολύπλοκων αναγκών, οι οποίες δεν μπορούν να καλυφθούν με χρηματικές ή άλλου είδους παροχές. Αποτελούν τον τρίτο πυλώνα του συστήματος πρόνοιας, ο οποίος συγκριτικά με τον πρώτο πυλώνα που σχετίζεται με την χορήγηση χρηματικών επιδομάτων και το δεύτερο που σχετίζεται με τη χορήγηση παροχών σε είδος, λειτουργεί αυτόνομα (Αμίτσης 2001:49, Στασινοπούλου 1993^α).

Παρόλο που η δυσκολία εννοιολογικής οριοθέτησης των κοινωνικών υπηρεσιών εγείρει ορισμένους προβληματισμούς, η σύγχρονη ταξινόμηση σε προγράμματα ελαχίστου εισοδήματος και κατηγοριακά μέτρα που αφορούν συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη τεσσάρων μοντέλων στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών: το σκανδιναβικό μοντέλο εθνικής κάλυψης, το αγγλοσαξωνικό καθολικής κάλυψης, το κεντροευρωπαϊκό βισμαρκιανό μοντέλο επιλεκτικής κάλυψης και το μεσογειακό μοντέλο υπολειμματικής κάλυψης (Κοταλακίδης, 2007).

Όσον αφορά το σκανδιναβικό μοντέλο, αυτό στηρίζεται στον εκτεταμένο παρεμβατικό ρόλο των φορέων του δημοσίου τομέα. Η γενική αρχή της καθολικότητας έχει ως αποτέλεσμα την προαγωγή ενιαίων οργανωτικών σχημάτων παροχής υπηρεσιών για ολόκληρο τον πληθυσμό. Το σκανδιναβικό μοντέλο δίνει ιδιαίτερη σημασία στο συντονισμό μεταξύ των δημόσιων, ιδιωτικών και εθελοντικών φορέων, εστιάζοντας ιδιαίτερα στη θεσμική προτεραιότητα του δημοσίου τομέα και στη ρύθμιση των σχετικών πολιτικών. Κύριοι φορείς υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών είναι οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης (ο.π.,σ. 117)

Η υπάρχουσα κατάσταση είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με το σκεπτικό πάνω στο οποίο βασίζεται το αγγλοσαξωνικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η προνοιακή παρέμβαση κατευθύνεται στην προστασία ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Το εύρος της παρέμβασης του δημοσίου τομέα στο αγγλοσαξωνικό μοντέλο έχει κριτική αντιμετώπιση τόσο αναφορικά με το σχεδιασμό όσο και με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, ενώ η ιδιωτικοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών χαίρει αποδοχής και υποστήριξης. Σημαντικές αντιθέσεις παρουσιάζει και το κεντροευρωπαϊκό μοντέλο, όπου σε αυτό κυρίαρχη είναι η επικουρική κάλυψη και ο αυξημένος ρόλος της οικογένειας. Οι παροχές προνοιακού τύπου ισοδυναμούν περισσότερο με χρήματα και λιγότερο με υπηρεσίες, τα άτομα έχουν δικαίωμα στην κοινωνική πρόνοια και τις κοινωνικές παροχές ανάλογα με το αν κατέχουν θέση εργασίας ή όχι. Πιο συγκεκριμένα, αυτά τα προϊόντα απορρέουν από το κράτος και στη βάση της ανταποδοτικότητας. Το κράτος αποτελεί υποκατάστατο της αγοράς στην παροχή προνοιακών υπηρεσιών αλλά στόχος του είναι η διατήρηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης όπως είναι. Στον τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών

η διαφορετικότητα του νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου καταδεικνύεται με την έλλειψη προγραμμάτων εισοδηματικής αρωγής των απόρων διαμέσου φορέων πρόνοιας του δημοσίου τομέα, αλλά και με τις ανισότητες που επικρατούν μεταξύ ασφαλισμένων και εργαζομένων. Επιπρόσθετα χαρακτηριστικά αυτού του προτύπου σχετικά με τις κοινωνικές υπηρεσίες συνιστούν η υποανάπτυξη και η ασύμμετρη ανάπτυξη των υπηρεσιών (Guillen&Matsaganis 2000). Τη γεμάτη αδυναμίες λειτουργία των υπηρεσιών έρχονται να καλύψουν οι στενοί και ισχυροί οικογενειακοί και προσωπικοί δεσμοί, οι οποίοι αποτελούν δίκτυ ασφαλείας ιδίως για τους πολίτες που δεν προφυλάσσονται από τους κρατικούς μηχανισμούς. Ο Estivill προσδίδει ένα ακόμη στοιχείο, την έλλειψη σημαντικού αριθμού ΜΚΟ, που να παρέχουν εξειδικευμένες και διαμορφωμένες υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας (Estivill 1992).

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν έπειτα από την αναζήτηση και εξέταση των χαρακτηριστικών συγκρότησης και λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως επίσης και των διεργασιών της μεταρρύθμισης και της ανασύστασης τους είναι τα παρακάτω:

- i. κυρίαρχη ιδέα στον τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών είναι η υποκατάσταση της κλειστής ιδρυματικής φροντίδας με καινούργιους τύπους φροντίδας σε κοινοτικό επίπεδο
- ii. γενικότερη ανάπτυξη όλων εκείνων των δομών που έχουν ως στόχο την ενίσχυση των ατόμων, παραμένοντας στην κοινότητα για μεγαλύτερο διάστημα
- iii. ιδιαίτερο βάρος δίνεται στα δικαιώματα των ατόμων που κάνουν χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών
- iv. ο κρατικός τομέας φροντίζει για την ενίσχυση του πνεύματος συνεργασίας και της κοινής δράσης με την κοινότητα, τα ανεπίσημα δίκτυα φροντίδας, την ιδιωτική πρωτοβουλία και τους εθελοντικούς μη κερδοσκοπικούς φορείς (Στασινοπούλου, 2003^a), και τέλος,
- v. μεταφορά των καθηκόντων που σχετίζονται με την ανάπτυξη και λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών στο μικρότερο δυνατό επίπεδο διοίκησης (Αμίτσης, 1998).

Τα ποικίλα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών που επικρατούν στην Ευρώπη κατέχουν κεντρική θέση στην κοινωνική και πολιτική δομή των κρατών μελών,

αποτελούν σημαντικότατο και αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής προστασίας σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. και κατέχουν ιδιαίτερη θέση στη διαφύλαξη της κοινωνικής ενότητας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο (ObservatoryfortheDevelopmentofSocialServicesinEurope 2000).

Η σύνθετη και πολυεπίπεδη μορφή που έχουν τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα έχουν ως συνακόλουθο αποτέλεσμα οι κοινωνικές πολιτικές και κοινωνικές υπηρεσίες να δέχονται αλλαγές και να έρχονται αντιμέτωπες με σημαντικές προκλήσεις. Οι αλλαγές αυτές οφείλονται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και δημογραφικές συνθήκες και την επακόλουθη αύξηση της ζήτησης για προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες (Anheier 2002, Esping-Andersen 2001).

Εξαιτίας της πολυπλοκότητας που παρουσιάζουν οι σημερινοί κοινωνικοί κίνδυνοι κρίνονται αναγκαίες οι νέες πολιτικές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας, οι οποίες να επικεντρώνονται στην αποκέντρωση των υπηρεσιών, στην προώθηση ενεργητικών πολιτικών, στην ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών στις υπηρεσίες, στην υψηλής ποιότητας παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και στην ενίσχυση και ανάμειξη από τις υπηρεσίες των ανθρώπων που βάζονται από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Papadopoulos, 2000).

Οι φορείς κοινωνικής φροντίδας βρίσκονται στο επίκεντρο της λειτουργίας της κοινωνίας και αποτελούν το βασικότερο ίσως χαρακτηριστικό της ποιότητας ζωής, του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής οργάνωσης (Ιατρίδης, 2005).

Σε αυτό το πεδίο, η ανασυγκρότηση των κοινωνικών υπηρεσιών είναι σπουδαία προκειμένου να επιτευχθεί με αποτελεσματικό τρόπο η εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών κοινωνικά ομάδων και να σταθούν ως θεμέλιος λίθος για τη βελτίωση της ποιότητας διαβίωσης του κοινωνικού συνόλου (Pillingre, 2001, Deakin 1995).

Εξαιρετικά σπουδαίο είναι το ζήτημα της παροχής ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών και μπορεί να ειπωθεί από διαφορετικές οπτικές (Holzer&Maucher 2002). Ακόμη,

ένα θέμα που συνιστά μεγάλη πρόκληση για τα κράτη μέλη της Ε.Ε., σύμφωνα με τις Κοινές Εκθέσεις για την Κοινωνική Ενσωμάτωση, είναι το θέμα της δίκαιης και ίσης συμμετοχής σε ποιοτικές υπηρεσίες κοινωνικού χαρακτήρα, όπως υγείας, μέριμνας, πολιτισμού κ.α. (Council of the European Union 2004).

Στη χώρα μας, τα Εθνικά Σχέδια Δράσης που έχουν καταρτιστεί με στόχο την Κοινωνική Ενσωμάτωση, ενισχύουν αλλαγές που αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας και την αναβάθμιση των υπηρεσιών που παρέχονται (Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2001, Ελληνικό Δίκτυο Καταπολέμησης της Φτώχειας, 2001, 2004).

Οι απαραίτητες αλλαγές που πρέπει να γίνουν αποβλέπουν στη διοικητική ανασυγκρότηση και αποκέντρωση των υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας σε επίπεδο περιφέρειας. Προωθείται η άνθηση του εθελοντισμού, της κοινωνικής συμμετοχής και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Άμεση προτεραιότητα θεωρείται η αποϊδρυματοποίηση των ατόμων με αναπηρίες που διαβιούν σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης. Επιπροσθέτως, νομιμοποιείται η διαρκής αξιολόγηση και ο λεπτομερής έλεγχος τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών φορέων παροχής κοινωνικής φροντίδας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων 2001:18).

2.5 Διάρθρωση των φορέων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών

Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Seibel (1989), αναφορικά με την κατηγοριοποίηση των φορέων παροχής προνοιακών υπηρεσιών, οι τομείς παροχής προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών χωρίζονται ως εξής: Δημόσιος Τομέας (κρατικές υπηρεσίες, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου), Αγορά (ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις), Ιδιωτικός Μη Κερδοσκοπικός Τομέας (Εκκλησία, εθελοντικές οργανώσεις, Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου) και τέλος Φορείς Αυτοβοήθειας (άτυπα δίκτυα φροντίδας).

2.5.1 Δημόσιοι Φορείς Πρόνοιας

Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει όλους εκείνους τους φορείς που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας σε τρία επίπεδα, κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό. Οι φορείς αυτοί εντάσσονται στο τυπικό, επίσημο σύστημα φορέων και ως θεσμοθετημένα όργανα έχουν τη νομική υποχρέωση να παρέχουν κοινωνική πρόνοια. Όσον αφορά το κεντρικό επίπεδο, σε αυτό ανήκουν τα Υπουργεία και τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, τα οποία χρηματοδοτούνται αποκλειστικά και μόνο από το κράτος. Μερικές από τις πληθυσμιακές ομάδες στις οποίες παρέχονται υπηρεσίες είναι τα παιδιά και οι νέοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα ηλικιωμένα άτομα, καθώς και ομάδες που αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού, όπως πρόσφυγες, μετανάστες, παλιννοστούντες, άστεγοι, τσιγγάνοι, μονογονεϊκές οικογένειες κ.α.. Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αποτελεί το βασικό δημόσιο φορέα διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής. Το Υπουργείο είναι αυτό που καθορίζει τόσο το νομοθετικό όσο και το θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής και την εξειδίκευση των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας. Την πολιτική ευθύνη για το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας αναλαμβάνουν συνήθως ο αρμόδιος Υφυπουργός από κοινού με τον Γενικό Γραμματέα Κοινωνικής Πρόνοιας (Σταθόπουλος 2005,1996).

Σε περιφερειακό επίπεδο, υπεύθυνες για την άσκηση των αρμοδιοτήτων κοινωνικής πρόνοιας είναι οι Περιφέρειες. Οι Περιφέρειες είναι αποκεντρωμένες υπηρεσίες της κεντρικής διοίκησης και τα καθήκοντα τους στο πλαίσιο της πρόνοιας εκτελούνται από τη Διεύθυνση Υγείας και Πρόνοιας και συγκεκριμένα από το Τμήμα Πρόνοιας. Το Τμήμα Πρόνοιας είναι υπεύθυνο για την οργάνωση και αξιολόγηση της λειτουργίας των φορέων πρόνοιας της Περιφέρειας. Έπειτα από μελέτη της δράσης των φορέων πρόνοιας προτείνει μέτρα τα οποία θα χρησιμεύουν στην πιο αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών πρόνοιας στους κατοίκους της Περιφέρειας (Αμίτσης, 2001).

Τέλος σε τοπικό επίπεδο, τα καθήκοντα του τομέα κοινωνικής πρόνοιας ασκούνται από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Στασινοπούλου, 1993). Με το Ν.

2218/94 η παροχή υπηρεσιών πρόνοιας εντάσσεται στην κατηγορία των τοπικών υποθέσεων που διοικούνται μόνο από τους Ο.Τ.Α. (Αμίτσης, 2001, 1993).

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση παρά την πρόσφατη εισαγωγή της στον προνοιακό χώρο, παρουσιάζει μια ολοένα αυξανόμενη δραστική παρέμβαση αναφορικά με την εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων. Αρχικά, η παρέμβαση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εστιάστηκε στη λειτουργία των Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων και στη λειτουργία των παιδικών σταθμών (Καβουνίδη, 1999). Ωστόσο, σήμερα οι παρεμβάσεις της στοχεύουν στην κάλυψη αναγκών ολοένα και περισσότερων πληθυσμιακών ομάδων, οι οποίες έρχονται αντιμέτωπες με τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Κύρια δραστηριότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι η δημιουργία προγραμμάτων και δομών, όπως για παράδειγμα Κέντρων Πρόληψης της Εξάρτησης, προγραμμάτων Βοήθειας στο Σπίτι, προγραμμάτων Κοινωνικής Μέριμνας, Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης ΑμεΑ, γραφείων προώθησης των ανέργων στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με τις Κοινές Εκθέσεις για την Κοινωνική Ενσωμάτωση, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικότερα σε τοπικό επίπεδο. Σε αυτό το σημείο σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. «Ο ρόλος που επιτελεί είναι ρυθμιστικός, παρεμβατικός, συναινετικός, εφόσον οι εταίροι του πεδίου που ελέγχει πολλές φορές συνδέονται με διαφορετικές δομές και ανταγωνιστικούς θεσμούς».

2.5.2 Ιδιωτικοί Φορείς Πρόνοιας

Η δράση του ιδιωτικού κερδοσκοπικού τομέα έχει σημειώσει σημαντική αύξηση την τελευταία δεκαετία και έχει δώσει έμφαση κυρίως στις υπηρεσίες φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας και στην κλειστή περίθαλψη των ηλικιωμένων. Αυτό συμβαίνει γιατί η ζήτηση υπερβαίνει κατά πολύ τις υπάρχουσες θέσεις τόσο στους δημόσιους παιδικούς σταθμούς όσο και στις δομές περίθαλψης και φροντίδας ηλικιωμένων ατόμων, με αποτέλεσμα οι ενδιαφερόμενοι να στρέφονται στον ιδιωτικό τομέα αν και εφόσον μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά. Ωστόσο, ένας ακόμη λόγος που αρκετοί προτιμούν να απευθυνθούν σε δομές ιδιωτικού χαρακτήρα αποτελούν οι ποιοτικά καλύτερες υπηρεσίες που προσφέρουν αυτές οι δομές (Κοταλακίδης, 2007).

Οι ενέργειες για τη θεσμική κατοχύρωση του ιδιωτικού τομέα πρόνοιας ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1970, με τη θέσπιση του νομοθετικού πλαισίου το οποίο ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτικών φορέων και της κεντρικής διοίκησης. Στην ουσία, η ρύθμιση αυτή αφορά τον καθορισμό των μεθόδων προληπτικού και κατασταλτικού χαρακτήρα, που εστιάζεται στην αναγκαιότητα λήψης άδειας ίδρυσης και λειτουργίας. Η πρώτη χρονολογικά ρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας παρουσιάζεται για τις επιχειρήσεις παροχής προνοιακών υπηρεσιών σε άτομα με ανάγκες και άτομα τρίτης ηλικίας με το Ν.Δ. 1118/72 «Περί ιδιωτικών επιχειρήσεων περιθάλψεως ηλικιωμένων ή εκ κινητικής αναπηρίας ανιάτως πασχόντων ατόμων» (Κοταλακίδης, 2007).

Το 1995 αποπειράται να ρυθμιστούν οι σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στο σύνολο τους με το Ν.2345/95 «Οργανωμένες υπηρεσίες παροχής προστασίας από φορείς κοινωνικής πρόνοιας και άλλες διατάξεις», που έχει ως πλαίσιο παρέμβασης όλους τους φορείς που δεν ανήκουν στο δημόσιο τομέα (σωματεία, οργανισμούς, ενώσεις προσώπων , ιδρύματα, Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου), καθώς και ιδιώτες που προσφέρουν οργανωμένες κοινωνικές υπηρεσίες στην προστασία του παιδιού, των ηλικιωμένων, των ανιάτων, των ατόμων με αναπηρίες. Οι διατάξεις του νόμου αποσκοπούν στο να ρυθμίζεται η λειτουργία και να υπάρχει ένας έλεγχος των ιδιωτικών και εθελοντικών φορέων από δημόσιους φορείς, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την αδειοδότηση ίδρυσης και λειτουργίας των φορέων αυτών (Κοταλακίδης, 2007).

Σύμφωνα με το Ν.2646/98 (άρθρο 1 παρ.4), κατοχυρώνεται θεσμικά ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας αναφέρεται ότι δυνατότητα παροχής υπηρεσιών έχουν και οι ιδιωτικοί κερδοσκοπικοί φορείς, οι οποίοι λειτουργούν με βάση τις προϋποθέσεις που ορίζουν οι ισχύουσες διατάξεις. Ωστόσο , φαίνεται πως υπάρχουν ακόμη σημαντικά νομοθετικά κενά σχετικά με τη ρύθμιση της συνεργασίας μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων κοινωνικής φροντίδας.

Στη χώρα μας, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, ο ιδιωτικός τομέας ως φορέας παροχής προνοιακών υπηρεσιών δεν γνωρίζει την ίδια ανάπτυξη, κατά κύριο

λόγο, εξαιτίας της έντονης συμμετοχής του άτυπου, οικογενειακού δικτύου στο σύστημα παροχής φροντίδας. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η ελληνική οικογένεια βιώνει έντονη αμηχανία αναφορικά με τη φροντίδα των ηλικιωμένων μελών της. Σύμφωνα με τα στοιχεία, «λύση» του γηροκομείου εξακολουθεί να αποτελεί ζήτημα ταμπού για την πλειοψηφία του πληθυσμού (ούτε το 1% των ηλικιωμένων δε ζει σε οίκους ευγηρίας, τη στιγμή που σε άλλες δυτικές κοινωνίες το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 11%), ενώ ταυτόχρονα η συμβίωση με τα ηλικιωμένα άτομα έγκειται στις επιθυμίες των σύγχρονων ζευγαριών. Λαμβάνοντας ωστόσο ως δεδομένο, ότι σε βάθος είκοσι χρόνων ένας στους τέσσερις Έλληνες θα ανήκει στην τρίτη ηλικία, κρίνεται αναγκαία η επανεξέταση του ζητήματος (Γιάνναρου, 2006).

2.5.3 Εθελοντικός Μη Κερδοσκοπικός Τομέας

Στον εθελοντικό τομέα υπάγονται οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, όπως για παράδειγμα η Εκκλησία, τα σωματεία που έχουν φιλανθρωπικό χαρακτήρα και οι εθελοντικές οργανώσεις. Η ίδρυση αυτών των φορέων γίνεται από φυσικά πρόσωπα με κύριο κίνητρο το ηθικό έρεισμα. Αντιθέτως, η παροχή υπηρεσιών από τις δημόσιες υπηρεσίες έχει νομικό έρεισμα. Τόσο ο εθελοντισμός όσο και η ιδιωτική πρωτοβουλία έχουν επιτελέσει αξιόλογο έργο στον προνοιακό χώρο και συχνά αξιοποιούν την ισχύ και την εμπειρία τους προκειμένου να ασκήσουν πίεση στην κυβέρνηση για την προώθηση μέτρων κοινωνικής πολιτικής (Σταθόπουλος, 2005).

Το πεδίο δράσης και παρέμβασης των εθελοντικών οργανώσεων είναι η παροχή υπηρεσιών σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες όπως τα άτομα με αναπηρίες, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι μετανάστες, οι τσιγγάνοι, οι ηλικιωμένοι κ.α..

Παρόλο που ο εθελοντισμός έχει διαγράψει μεγάλη ιστορία, στην Ελλάδα η δράση του είναι περιορισμένη σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Πολλές νέες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις έχουν κάνει την εμφάνισή τους τα τελευταία χρόνια, ενώ αξιοσημείωτη είναι και η αύξηση του ρόλου του ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού τομέα σχετικά με την παροχή υπηρεσιών προνοιακού χαρακτήρα, η οποία δεν πρέπει να βασίζεται σε κρατική μέριμνα για την προαγωγή του εθελοντισμού. Η πλειοψηφία των προσφάτως δημιουργηθέντων μη κερδοσκοπικών

οργανώσεων δεν στηρίζεται τόσο σε εθελοντική εργασία, όσο σε αμειβόμενη εργασία και έχει εξελιχθεί χάρη στη χρηματοδότηση που λαμβάνει από επιδοτούμενα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, οι οργανώσεις αυτές παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές οργανώσεις. Λόγω του ότι εξαρτώνται από τα κέντρα πολιτικής εξουσίας για την χρηματοδότηση τους, αρκετά συχνά δημιουργούνται πελατειακές σχέσεις για την ικανοποίηση πολιτικών συμφερόντων (Καβουνίδη, 1999^α).

Τα τελευταία χρόνια, αρκετές εθελοντικές οργανώσεις, σύνδεσμοι και σωματεία χαρακτηρίζονται ως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, οι οποίες αποτελούν μη κυβερνητικές και μη κερδοσκοπικές ενώσεις. Η ίδρυση τους συντελείται σε εθελοντικό επίπεδο και αποτελούν ένα συνονθύλευμα εθελοντικής προσφοράς και έμμισθης εργασίας υπαλλήλων. Έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν με δραστηριότητες οι οποίες είναι κερδοφόρες για την οργάνωση, χωρίς όμως, να είναι δυνατή η διανομή των κερδών αυτών στα μέλη ή στη διοίκηση (Σταθόπουλος, 2005). Η νομική ρύθμιση των ΜΚΟ θεσμοθετήθηκε το 1999 με την ψήφιση του Ν. 2731/99 « Ρύθμιση θεμάτων Διμερούς Κρατικής Αναπτυξιακής Συνεργασίας και Βοήθειας, ρύθμιση θεμάτων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και άλλες διατάξεις». Το Υπουργείο Εξωτερικών αποτελεί το φορέα που έχει αναλάβει το συντονισμό των ενεργειών που αναλαμβάνουν οι ΜΚΟ και οι οποίες αποσκοπούν στην ανάπτυξη ή στην παροχή επείγουσας ανθρωπιστικής βοήθειας. Οι φορείς που ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα και χαρακτηρίζονται ως μη κερδοσκοπικές και οι οποίες προσφέρουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 2646/98, πρέπει να είναι εγγεγραμμένες στο Εθνικό και Νομαρχιακό Μητρώο φορέων κοινωνικής φροντίδας ιδιωτικού τομέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, το οποίο όπως και το Ειδικό Μητρώο Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων υπάρχει στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Στον προνοιακό χώρο σημαντικό είναι το έργο της Εκκλησίας, καθώς οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και προστασίας που παρέχει εξυπηρετούν μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού. Η Εκκλησία της Ελλάδος δεν έχει να επιδείξει μόνο το έργο της σε πρακτικό επίπεδο μέσω του αυτοχρηματοδοτούμενου κατά κύριο λόγο δικτύου κοινωνικής προσφοράς που έχει οργανώσει, αλλά και τη συμβολή της σε θεωρητικό επίπεδο με την παροχή ηθικών ερεθισμάτων για την ιδεολογική διαμόρφωση της

έννοιας της καθολικής προσφοράς και της κινητοποίησης των εθελοντών (Κοταλακίδης, 2007). Συγκεκριμένα, η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών γίνεται σε κεντρικό επίπεδο, μέσω της Ιεράς Συνόδου, της Αποστολικής Διακονίας, των Ιερών Μητροπόλεων και των Ενοριών, με τα φιλόπρωχα ταμεία, τα συσσίτια κ.τ.λ. (Διέλλας, 2006).

Έτσι λοιπόν, διαμορφώνεται ένα πλουραλιστικό μοντέλο πρόνοιας κατά το οποίο οι εθελοντικές οργανώσεις, η Εκκλησία της Ελλάδος, οι κοινωνικά ευαισθητοποιημένες επιχειρήσεις, οι Δήμοι, η κοινωνία πολιτών συμμετέχουν ενεργά στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής μαζί με το κράτος.

2.5.4 Άτυπα δίκτυα κοινωνικής φροντίδας

Τα άτυπα δίκτυα κοινωνικής φροντίδας παρουσιάζουν μία σημαντική διαφορά σε σχέση με τους άλλους τομείς που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, πιο συγκεκριμένα, για τα δίκτυα αυτά δεν έχει θεσμοθετηθεί συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο λειτουργίας. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της κατηγορίας αποτελεί ο ανεπίσημος τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας (Σταθόπουλος, 2005). Ο όρος ανεπίσημη φροντίδα χρησιμοποιείται προκειμένου να υπάρξει διαφοροποίηση από ανάλογες μορφές φροντίδας που παρέχονται κατόπιν αμοιβής από οικιακές βοηθούς, πρακτικές νοσοκόμες κ.α.. Σύμφωνα με τη Στασινοπούλου « η ανεπίσημη φροντίδα είναι η βοήθεια και η στήριξη που προσφέρουν τα λεγόμενα «άτυπα δίκτυα», δηλαδή τα οικογενειακά σχήματα, οι συγγενείς, οι φίλοι, οι γείτονες, οι συνάδελφοι στο χώρο εργασίας». Βασικός φορέας άτυπης φροντίδας είναι η οικογένεια και ακολουθούν οι συγγενείς, οι φίλοι, οι γείτονες» (Στασινοπούλου, 1992: 109-122).

Ο ανεπίσημος τομέας των άτυπων δικτύων που βασίζονται στις προσωπικές σχέσεις που αναπτύσσουν τα άτομα μεταξύ τους, επιτελεί εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. Παρόλο που, δεν έχει διερευνηθεί η λειτουργία των συγκεκριμένων δικτύων, επικρατεί η γνώμη ότι διαδραματίζουν μεγαλύτερο ρόλο στην παροχή υπηρεσιών πρόνοιας στην Ελλάδα από ότι στην πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.6 Ορισμοί και Στόχοι των Κοινωνικών Υπηρεσιών

Ορισμοί

Ανασκαλεύοντας την υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία γίνεται έκδηλη η σύγχυση που επικρατεί σχετικά με την απόδοση ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού για τις κοινωνικές υπηρεσίες. Οι ποικίλοι ορισμοί που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί καταδεικνύουν έντονα τη διαφορά των πεποιθήσεων που υπάρχει αναφορικά με το σκοπό και τον τρόπο λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών στην εκάστοτε κοινωνία. Μερικοί από τους ορισμούς που έχουν αποδοθεί και συμβάλλουν στην κατανόηση της έννοιας των κοινωνικών ορισμών είναι οι παρακάτω:

- i. Οι Γάλλοι συγγραφείς κατά κύριο λόγο, χρησιμοποιούν τον όρο κοινωνικές υπηρεσίες για να υποδηλώσουν το έργο που επιτελούν οι κοινωνικοί λειτουργοί.
- ii. Ένας άλλος ορισμός, κάνει ταύτιση των κοινωνικών υπηρεσιών με όλους εκείνους τους φορείς και τις οργανώσεις που ασχολούνται με την κάλυψη των αναγκών ατόμων που αντιμετωπίζουν διάφορων ειδών προβλήματα. Έτσι λοιπόν, όλα τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας και οι οργανώσεις χαρακτηρίζονται ως κοινωνικές υπηρεσίες.
- iii. Επιπροσθέτως, ένας ακόμη ορισμός τον οποίο έχει αποδώσει ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: *«Κοινωνικές υπηρεσίες είναι τα μέσα γενικά και ο μηχανισμός για τη βοήθεια ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων ώστε να βελτιώσουν τη θέση τους, να προσαρμοσθούν στην κοινωνική εξέλιξη και να συμμετέχουν στην ανάπτυξη της κοινωνίας μας».*

Από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (1970:82), έχουν οριστεί συγκεκριμένοι στόχοι που αφορούν τις κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτοί είναι οι ακόλουθοι:

- i. Οι κοινωνικές υπηρεσίες έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν στην εκπλήρωση των στόχων που έχουν θέσει άλλοι τομείς της Κοινοτικής Ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα η κατοικία, η υγεία, η παιδεία κ.ο.κ..

- ii. Οι κοινωνικές υπηρεσίες έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν την ανάπτυξη ενισχύοντας άτομα και ομάδες και λαμβάνουν μέρος στα ποικίλα προγράμματα, αποσκοπώντας στη βελτίωση τόσο της λειτουργικότητας όσο και των στάσεων των ατόμων και των ομάδων.
- iii. Τέλος, οι κοινωνικές υπηρεσίες θέτουν ως στόχο την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης και συμβάλλοντας στη στοιχειώδη μεν ικανοποιητική δε ανάπτυξη των ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, μπορούν να βοηθήσουν με αποτελεσματικό τρόπο και να αποτελέσουν έτσι ένα ξεχωριστό τομέα ανάπτυξης.

Μεταξύ των κοινωνικών υπηρεσιών και των δημοσίων υπηρεσιών συναντάται μία σημαντική διαφορά, όχι σχετικά με το τι έργο επιτελούν αλλά με τον τρόπο που το επιτελούν. Σύμφωνα με τον Spicker (1988:74), η διαφορά αυτή δεν μπορεί να διακριθεί εύκολα. Πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικές υπηρεσίες συχνά λειτουργούν ως «δίκτυ ασφαλείας» όταν όποιες άλλες ενέργειες και προσπάθειες έχουν γίνει δεν έχουν επιτύχει να προσφέρουν στο άτομο ή την οικογένεια τη βοήθεια που χρειάζεται. Λειτουργώντας οι κοινωνικές υπηρεσίες με αυτόν τον τρόπο, μπορούν να χαρακτηριστούν ως υπολειμματικές. Οι Kamerman&Kahn (1976) υποστηρίζουν ότι σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες οι κοινωνικές υπηρεσίες επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους τομείς και θέτουν ως στόχο:

- i. Την εξασφάλιση μιας εισοδηματικής πηγής
- ii. Την προώθηση της υγείας
- iii. Την εργασία
- iv. Την πρόσβαση στην εκπαίδευση
- v. Τη διασφάλιση αξιοπρεπούς κατοικίας
- vi. Την παροχή προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών

Στόχοι

Το σύστημα κοινωνικών υπηρεσιών που διαθέτει κάθε σύγχρονη κοινωνία προκειμένου να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ολοκληρωμένο και αποτελεσματικό, οφείλει να έχει σαφείς και συγκεκριμένους στόχους, να διαθέτει τα μέσα που θα συμβάλλουν στην επίτευξη τους και τις μεθόδους που θα βοηθήσουν στην

αξιολόγηση της αποδοτικότητας του δικτύου. Ο Pascal (1969:76), σε μία εμπειριστατωμένη μελέτη του, αναλύοντας τις πολυάριθμες δράσεις και τα προγράμματα της πρόνοιας υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες θα πρέπει να έχουν τους ακόλουθους πέντε κύριους στόχους:

- i. Προστασία των ατόμων τα οποία εξαιτίας της ηλικίας τους, διανοητικής ή σωματικής αναπηρίας, χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλων παρόμοιων καταστάσεων την έχουν ανάγκη. Διασύνδεση των ατόμων αυτών με μία δομή η οποία θα λειτουργήσει προς όφελος τους αναλαμβάνοντας τη νομική ευθύνη για να υπερασπιστεί και να προάγει τα δικαιώματά τους, καθώς οι ίδιοι πολλές φορές δεν έχουν το νόμιμο δικαίωμα να προστατεύουν τον εαυτό τους.
- ii. Ενημέρωση των πολιτών για τις κοινωνικές υπηρεσίες που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία, σε τι αποσκοπούν και ποιες είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες τους. Έχοντας λάβει σωστή πληροφόρηση, το άτομο θα είναι ενήμερο σε ποια υπηρεσία μπορεί να απευθυνθεί σχετικά με το πρόβλημα που αντιμετωπίζει. Στη χώρα μας, μία υπηρεσία ενημέρωσης και παροχής πληροφοριών αποτελούν τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών.
- iii. Ενίσχυση της λειτουργικότητας και του αισθήματος κοινωνικής ευθύνης των πολιτών μέσω προγραμμάτων και υπηρεσιών που στοχεύουν στην κοινωνική ψυχαγωγία, στην υγεία, στη στήριξη της οικογένειας. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται τόσο η προφύλαξη των ατόμων όσο και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου το οποίο επωφελείται με την επίλυση τέτοιων προβλημάτων, παραδείγματος χάρι οικογενειακός προγραμματισμός, προγράμματα δημόσιας υγείας.
- iv. Προβολή νομοθετικών και κοινωνικών παρεμβάσεων με απώτερο στόχο την προσφορά ίσων ευκαιριών σε όλους τους πολίτες που συγκροτούν μία κοινωνία. Αναμφίβολα, ο μηχανισμός της αγοράς δεν παρέχει σε καθολικό βαθμό ίσες ευκαιρίες ώστε να έχουν όλοι τη δυνατότητα να αναπτύξουν και να αξιοποιήσουν το έμφυτο ταλέντο τους. Η δυσμενής προδιάθεση που συχνά υπάρχει για πλειάδα θεμάτων, πρέπει να αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά με τη συνδρομή διαφόρων κοινωνικών υπηρεσιών όπως για παράδειγμα με τη σύσταση γραφείων επιτρόπου διοίκησης.

- v. Θεσμοθέτηση μέτρων για την ελάχιστη οικονομική επάρκεια. Το μεγαλύτερο ίσως κομμάτι των κοινωνικών υπηρεσιών αποσκοπεί στο να βοηθήσει άτομα και ομάδες να βελτιώσουν τις οικονομικές τους συνθήκες, καθώς μέσω του μηχανισμού της αγοράς δεν τους παρέχεται η δυνατότητα να είναι οικονομικά ανεξάρτητοι. Η εκπλήρωση ανάλογων στόχων θα πρέπει να ακολουθείται από την κατοχύρωση των βασικών δικαιωμάτων ατόμων και ομάδων που κάνουν χρήση και ωφελούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες. Τα δικαιώματα αυτά αναφέρονται στη δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής, στην ελάττωση της γραφειοκρατικής διαδικασίας και στην οικονομική αποτελεσματικότητα.

Κεφάλαιο 3^ο : Ιστορική ανασκόπηση του θεσμού της κοινωνικής πρόνοιας

3.1 Η Κοινωνική Πρόνοια στο πέρασμα των χρόνων

Ο θεσμός της κοινωνικής πρόνοιας συνιστά ένα φαινόμενο το οποίο έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα. Στις απαρχές της ανθρώπινης ιστορίας βρίσκεται η απόδειξη ότι ο άνθρωπος από βιολογική παρόρμηση, μεριμνά για τα βρέφη, τα παιδιά, τους αρρώστους. Ανάγκες όπως η επιβίωση και η υγεία των μελών μιας οικογένειας εκπληρώνονται από την ίδια την οικογένεια. Με την εξέλιξη της κοινωνίας και τη συνακόλουθη οργάνωση κοινωνικών ομάδων, η συγγενική ομάδα, η φυλή και αργότερα η κοινότητα, συνιστούν το πεδίο για την παροχή μέριμνας και την αμοιβαία υποστήριξη στην ικανοποίηση βασικών αναγκών (Σταθόπουλος, 2005). Η κοινωνική πρόνοια ως θεσμός έχει κάνει το πέρασμα της από διαφορετικές περιόδους όπως την αρχαιότητα, την эпоχή του χριστιανισμού, του μεσαίωνα, του Βυζαντίου, την περίοδο της τουρκοκρατίας, της αναγέννησης και της βιομηχανικής επανάστασης και σε κάθε περίοδο προσαρμοζόταν στις κοινωνικές ανάγκες που επικρατούσαν.

Πιο συγκεκριμένα, το κράτος πρόνοιας που άρχισε να διαμορφώνεται στην Ευρώπη, φαίνεται πως έχει τις ρίζες του στην κλασική κοινωνία των Αθηναίων, όταν, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη στην Αθηναίων Πολιτεία, περισσότεροι από είκοσι χιλιάδες πολίτες βοηθιούνταν από το κράτος με διάφορες μορφές κοινωνικών παροχών και επιδομάτων. Στο λόγο του Λυσία Υπέρ Αδυνάτου καταδεικνύεται ένας Αθηναίος Πολίτης που επιδιώκει να του χορηγηθεί από την Πόλη των Αθηνών το κοινωνικό βοήθημα το οποίο δίνονταν αρχικά στους αναπήρους πολέμου ενώ στην πορεία εξαπλώθηκε και στους αδύναμους οικονομικά πολίτες. Ακόμη, ο Ξενοφώντας

στα Απομνημονεύματά του κάνει λόγο για το θεσμό των «δημοσιευόντων ιατρών» που παρείχαν τις υπηρεσίες τους σε δημόσιο επίπεδο και χρηματοδοτούνταν από ένα σύστημα δημόσιας φορολογίας. Τον τρόπο άσκησης κοινωνικής πολιτικής των Αθηναίων, ενστερνίστηκαν αργότερα οι Ρωμαίοι, παρέχοντας βοήθεια όχι μόνο στους αναπήρους πολέμου, αλλά και στα ορφανά και στις χήρες, καθώς και σε ευάλωτους οικονομικά πολίτες (Υφαντόπουλος κ.α., 2009).

Την εποχή του Βυζαντίου, το χριστιανικό αίσθημα για προσφορά και αλληλεγγύη αποτέλεσε το κίνητρο για τη δημιουργία πλειάδας ιδρυμάτων κοινωνικής περίθαλψης μέσα στα μοναστήρια, όπως για παράδειγμα νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, λεπροκομεία, γηροκομεία και άλλα ιδρύματα. Η Εκκλησία αποτέλεσε το βασικό φορέα παροχής κοινωνικής φροντίδας. Η εκκλησιαστική περίθαλψη είχε τη μορφή «κλειστής ξενοδοχειακής φροντίδας» και παρέχονταν από μοναχούς και μοναχές στα πρώτα «ξενοδοχεία – ξενώνες» (Hospitalia). Την ευθύνη για την ίδρυση, οργάνωση, διοίκηση και χρηματοδότηση των ξενώνων είχε η εκάστοτε Επισκοπή (Υφαντόπουλος, 2006). Επομένως, οι ξενώνες αυτοί αποτέλεσαν τα πρώτα αποκεντρωμένα ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας σε τοπικό επίπεδο.

Την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου του «Κυανοπώγωνα», διαχωρίστηκε στην Αγγλία η Εκκλησία από το κράτος. Ο χωρισμός αυτός είχε ως αποτέλεσμα την κατάσχεση της μοναστηριακής περιουσίας και την ανάληψη του φιλανθρωπικού έργου της Εκκλησίας από το κράτος. Η μοναστηριακή περίθαλψη αντικαταστάθηκε από την κρατική περίθαλψη.

Το 1601 αποτέλεσε τη χρονιά κατά την οποία τέθηκε σε ισχύ ο πρώτος νόμος για τη φροντίδα των φτωχών («PoorReliefAct – 1601»). Με το νόμο αυτό την ευθύνη για την προσφορά και τη χρηματοδότηση του φιλανθρωπικού έργου ανέλαβε το κράτος. Ο νόμος αυτός τελικά απέτυχε παταγωδώς καθώς είχε ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό των φτωχών πολιτών, ενώ παράλληλα οδήγησε σε σφοδρές διαμάχες και συγκρούσεις συνιστώντας αναγκαία την αντικατάστασή του. Όπως και έγινε τελικά με την αντικατάστασή του από το «Νέο Νόμο των Φτωχών» («PoorLawAmendmentAct», 1834).

Το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα η Γαλλική Επανάσταση του 1789 έθεσε τις βάσεις για ισότητα και κοινωνική αλληλεγγύη οι οποίες εκφράστηκαν μέσα από το τρίπτυχο «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα» (Liberte, Egalite, Fraternite). Στη Διακήρυξη

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1793 κατοχυρώθηκε το δικαίωμα του πολίτη στην εργασία, στην εκπαίδευση και στην κοινωνική πρόνοια.

Το κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη μέχρι και τον 19^ο αιώνα το προσδιόριζε η φιλοσοφία του Φιλανθρωπικού Μοντέλου. Οι διάφορες θρησκευτικές οργανώσεις που υπήρχαν συνέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Η ψήφιση του Νέου Νόμου των Φτωχών το 1834 και οι εργατικές και συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη είχαν ως αποτέλεσμα την ανάδυση του κράτους πρόνοιας, καθώς και τη μέριμνα από πλευράς του κράτους για την παροχή και χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών. Μια σειρά νόμων ψηφίστηκε για το δικαίωμα στην εργασία και την πρόνοια. Αξιόλογες μεταρρυθμίσεις πραγματοποιήθηκαν στην Αγγλία το 1802, στην Πρωσία το 1839 και στη Γαλλία το 1841 που είχαν ως στόχο τη μείωση της παιδικής εργασίας και τη διαφύλαξη της παιδικής ευημερίας (Κατρούγκαλος, 1998). Ακόμη, το ίδιο διάστημα, διαμορφώθηκε το νομοθετικό πλαίσιο για την ασφάλιση κατά των ατυχημάτων σε διάφορες χώρες της Ευρώπης όπως στη Γερμανία (1881), την Αυστρία (1887), τη Νορβηγία (1894), την Ιρλανδία (1897) και την Ιταλία (1898). Παράλληλα, τέθηκε σε εφαρμογή η ασφάλιση κατά της ασθένειας και ακολούθησε η συνταξιοδοτική αφάλιση σε Αγγλία (1911), Γαλλία (1914), Ιταλία (1919), Γερμανία (1927) και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες αργότερα.

Η περαιτέρω ανάλυση της κοινωνικής πρόνοιας σε κάθε μία από αυτές τις περιόδους υπερβαίνει τις ανάγκες και τους στόχους της παρούσας εργασίας. Ωστόσο θα γίνει μία όσο το δυνατόν πληρέστερη ανάλυση της ιστορικής διαδρομής του θεσμού στη χώρα μας.

3.2 Ο θεσμός της κοινωνικής πρόνοιας στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος

Το ελληνικό κράτος έπειτα από τη σύσταση του καλέστηκε να αντιμετωπίσει διάφορες επώδυνες καταστάσεις, οι οποίες έκριναν απολύτως αναγκαία τη δημιουργία θεσμών και προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας προκειμένου να προστατευτούν ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Πιο συγκεκριμένα, παρόλο που οι Έλληνες απελευθερώθηκαν από τον τουρκικό ζυγό, την επόμενη κιόλας μέρα της Ανεξαρτησίας τους μια πλειάδα αγωνιστών βρέθηκε χωρίς εργασία να περιπλανιέται και να επαιτεί στους δρόμους των πόλεων. Με στόχο να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το ζήτημα της φτώχειας, το Δεκέμβριο του 1835, με απόφαση του

Όθωνα, το Υπουργείο Εσωτερικών ψήφισε το Νόμο «Περί Πρόνοιας των Πτωχών». Σύμφωνα με το Νόμο αυτόν την ευθύνη για την παροχή κοινωνικής πρόνοιας είχαν οι δημοτικές αρχές. Βαρύτατο πλήγμα για την Ελλάδα αποτέλεσαν αργότερα οι πόλεμοι του 1912-1918 και η Μικρασιατική Καταστροφή με την εισροή χιλιάδων προσφύγων, ανατρέποντας έτσι κάθε κοινωνική και οικονομική ισορροπία στο ελληνικό κράτος (Υφαντόπουλος κ.α., 2009).

Έτσι λοιπόν για την αρτιότερη ανάλυση της εκάστοτε περιόδου, στην υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία, γίνεται ο χωρισμός αυτής της διευρυμένης χρονικά εποχής σε δύο επιμέρους περιόδους. Η πρώτη περίοδος αναφέρεται στο διάστημα από τη λήξη του αγώνα για απελευθέρωση του έθνους μέχρι τη μικρασιατική καταστροφή (1833-1921), ενώ η δεύτερη περίοδος καλύπτει το διάστημα από τη μικρασιατική καταστροφή μέχρι την κατάρρευση της επτάχρονης δικτατορίας (1922-1974). Κατά την πρώτη περίοδο παγιώνεται η συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους και συντελείται η οριοθέτηση των συνόρων του. Επιδιώκεται η διευθέτηση των κοινωνικών προβλημάτων τα οποία επέφερε ο απελευθερωτικός πόλεμος, προβλήματα όπως η περίθαλψη και προστασία των ορφανών, η συνταξιοδότηση των αναπήρων και η υγειονομική φροντίδα των ασθενών. Κατά τη δεύτερη περίοδο καταβάλλονται ενέργειες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, ενώ παράλληλα συγκροτούνται οι απαραίτητοι κρατικοί θεσμοί οι οποίοι θα συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των συνεπειών της Μικρασιατικής τραγωδίας, του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, καθώς επίσης και του εμφυλίου.

3.2.1 Από την Απελευθέρωση ως τη Μικρασιατική Καταστροφή

Η συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη της κοινωνικής πρόνοιας

Σύμφωνα με τον Δραγούμη (1973:14), το βαρύτερο πλήγμα που επέφερε ο αγώνας για την Ανεξαρτησία του έθνους ήταν η απώλεια των ανθρώπινων ζωών. Επομένως, το πρώτο διάστημα από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, η προνοιακή περίθαλψη επικεντρώθηκε κυρίως στις οικογένειες και τα ορφανά των αγωνιστών που έχασαν τη ζωή τους στους απελευθερωτικούς αγώνες της επανάστασης. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της φτώχειας, η Ελλάδα ακολούθησε μια πολιτική ζεύγους καταστολής – πρόνοιας (Κορασίδου, 1995).

Δυστυχώς, τα μέτρα που έλαβε το κράτος για να διαχειριστεί το μείζων πρόβλημα της φτώχειας δεν στάθηκαν αποτελεσματικά. Ενώ παρά την κρισιμότητα της κατάστασης, δεν ήταν λίγες οι φορές που στάθηκε ανίκανο να ενεργήσει αντικειμενικά και αμερόληπτα, με αποτέλεσμα παροχές που στόχευαν στην ανακούφιση των πληγέντων να γίνονται αντικείμενα σφετερισμού από τους ισχυρούς της εποχής. Σύμφωνα με επισήμανση του Σβόρωνου (1983:79), χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το μοίρασμα καλλιεργήσιμων εθνικών γαιών από το κράτος.

Το διάστημα αυτό, το κράτος συνθέτει το θεσμικό και νομικό πλαίσιο για την ίδρυση και λειτουργία των σχολείων, νοσοκομείων, φυλακών, ορφανοτροφείων κ.α., ενώ αναλαμβάνει το ίδιο να εποπτεύει τα ιδρύματα ώστε να επιτευχθεί η απρόσκοπτη λειτουργία τους και να περατωθεί το έργο τους. Κυρίως στο πεδίο της δημόσιας υγείας, το κράτος καθίσταται ως ο αποκλειστικός υπεύθυνος για την πρόληψη και αντιμετώπιση επιδημιών (Σταθόπουλος, 2007). Παρόλα αυτά, η πολύχρονη υποδούλωση του Έθνους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι διαρκείς απελευθερωτικοί αγώνες και τα μεγάλα χρηματικά ποσά που απαιτούσαν κάθε άλλο παρά συνέβαλλαν στη δημιουργία και ανάπτυξη ενός ισχυρού και οργανωμένου κοινωνικού κράτους. Η έντονη εξάρτηση του νεοϊδρυθέντος ελληνικού κράτους από δυνάμεις του εξωτερικού δεν επέτρεψαν την προώθηση των κοινωνικών απαιτήσεων και την καθιέρωση ενός προτύπου κοινωνικού κράτους (Μακαρώνη 2008, Αντωνάκης 2008). Γεγονός που απέδειξε περίτρανα την ανεπάρκεια του κράτους σε θέματα που αφορούσαν την αποτελεσματική αντιμετώπιση πλειάδας προβλημάτων υγειονομικής μέριμνας, στάθηκε η επιδημία της χολέρας που εκδηλώθηκε στον Πειραιά το 1854. Κατά τη Κορασίδου (1992:388) η χολέρα το 1854 έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο να αναδειχθεί το πρόβλημα της φτώχειας σε κοινωνικό ζήτημα το οποίο χρειαζόταν πάση θυσία άμεση και αποτελεσματική διαχείριση.

Για την αντιμετώπιση προβλημάτων ασφάλισης, οι εργαζόμενοι άρχισαν να συγκροτούν συντεχνίες. Στο νεοελληνικό κράτος μορφές ασφάλισης εμφανίζονται το 19^ο αιώνα, χωρίς όμως να υπάρχει σύνδεση τους με τις κοινωνικές ασφαλίσεις που εφαρμόστηκαν στη Δυτική Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, το 1836 αποτελεί αφετηρία των συντονισμένων ενεργειών για συνταξιοδότηση και κοινωνική ασφάλιση όλων των εργαζομένων, όπου και αρχίζει η διαμόρφωση μιας μορφής πρώιμης κοινωνικής ασφάλισης με τη συγκρότηση των αλληλοβοηθητικών ταμείων (Πέτρουλας, Ρομπόλης, Ξυδέας & Χλέτσος, 1993:18). Μεταξύ των σκοπών που αναφέρονταν στα

καταστατικά των πρώτων εργατικών σωματείων, περιλαμβάνονταν και η αλληλοβοήθεια. Συνήθως προέβλεπαν μηνιαία συνδρομή και παρείχαν στα μέλη τους έξοδα ιατρικών επισκέψεων, αγοράς φαρμάκων και κηδείας (Λιάκος, 1993:375). Πρώτος ασφαλιστικός οργανισμός θεωρείται το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (ΝΑΤ) το οποίο ιδρύθηκε με διάταγμα το 1836. Τα ταμεία αυτά πολύ σύντομα πολλαπλασιάστηκαν, ξεπερνώντας τα διακόσια. Είναι ευρέως γνωστό ακόμη και στις μέρες μας πόσο επιζήμια στάθηκε για το ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας η πλειάδα μικρών ταμείων είτε σε μέλη είτε σε πόρους. Για την περιορισμένη κυβερνητική πολιτική κοινωνικής πρόνοιας ευθύνεται και η απουσία πιέσεων από την εργατική τάξη.

Αυτό το διάστημα δεν υπάρχει στην Ελλάδα κανένα εργατικό κίνημα ώστε να απαιτήσει παροχές προνοιακού χαρακτήρα. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο Π. Νούτσος (1990:59), η πρώτη ενέργεια επιδίωξης για την διασφάλιση του δικαιώματος της απεργίας καταγράφεται το 1882, με την ίδρυση του εργατικού Συνδέσμου Τυπογράφων. Την άποψη αυτή ενστερνίζεται και η Αβδελά (1989:348), δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι στην Ελλάδα το εργατικό κίνημα άργησε να συγκροτηθεί, εξαιτίας της καθυστέρησης της εκβιομηχάνισης της συγκριτικά με τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Εξαιτίας αυτού λοιπόν, ζητήματα που αναφέρονται στην προστασία παιδιών και γυναικών προβάλλονται από το εργατικό κέντρο των Αθηνών μόλις το 1911. Στο υπόμνημα του κέντρου τονίζεται η ανάγκη «να θεσπιστούν νομοθετικά μέτρα τα οποία προστατεύουν την υγεία των εργατριών και την εκπλήρωση της αναπαραγωγικής τους λειτουργίας». Ωστόσο, σύμφωνα με εκθέσεις της επιθεώρησης εργασίας παρόλο που έγιναν διάφορες νομοθετικές ρυθμίσεις, στην Ελλάδα η εργατική νομοθεσία δεν είχε πρακτική εφαρμογή (Λεονταρίτης: 1979:175).

Εκκλησία και Ιδιωτική Εθελοντική Πρωτοβουλία ως εκφραστές της κοινωνικής πρόνοιας

Ανασκαλεύοντας τις υπάρχουσες βιβλιογραφικές αναφορές σχετικά με την κοινωνική φροντίδα, μπορεί να αντιληφθεί κανείς τη σπουδαιότητα του έργου της Εκκλησίας, καθώς στο πέρασμα των χρόνων σε περιόδους μεγάλων κρίσεων έχει αποτελέσει πολλάκις βασικό εκφραστή κοινωνικής βοήθειας. Ειδικότερα, παρά τις προσπάθειες του κράτους και τη λήψη διαφόρων μέτρων, το μέγεθος των κοινωνικών αναγκών δεν ήταν σε καμία περίπτωση αντίστοιχο των οικονομικών του δυνατοτήτων. Επομένως

το μεγαλύτερο μέρος για την ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού καλέστηκε να αναλάβει η Εκκλησία. Η περίθαλψη των ορφανών του πολέμου έλαβε χώρα σε ιδρύματα, η ανέγερση των οποίων έγινε κυρίως από δωρεές των Ελλήνων της Διασποράς και των φιλελλήνων. Όπως επισημαίνει άλλωστε και ο Τσουκαλάς (1981:67), η πλειοψηφία των μεγάλων κτιρίων χτίστηκε κατόπιν ιδιωτικών χορηγήσεων από Έλληνες της Διασποράς και φιλέλληνες οι οποίοι παρακινημένοι και συγκινημένοι από τον ένδοξο αγώνα, αλλά και από τη δυστυχία που μάστιζε τον ελληνικό λαό συνεισέφεραν με ιδιαίτερα γενναιόδωρες ενέργειες.

Ακόμη, ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο ρόλος της και στην κινητοποίηση των Ελλήνων της Διασποράς – όχι μόνο των πλουσίων – να συνεισφέρουν όσο μπορούν σε φιλανθρωπικές ενέργειες. Η δράση της Εκκλησίας αναφορικά με το πεδίο της πρόνοιας χαρακτηρίστηκε πολυδιάστατη, καθώς πολλά από τα νοσοκομεία και τα άλλα ευαγή ιδρύματα οικοδομήθηκαν σε οικόπεδα τα οποία προσέφεραν κατά κύριο λόγο τα μοναστήρια. Στο πλαίσιο της ενορίας το φιλανθρωπικό έργο ασκήθηκε με διακριτικότητα και χωρίς να επιδεικνύεται. Οι φτωχοί, οι χήρες, τα ορφανά έβρισκαν ανακούφιση σε κάθε ενορία (Σταθόπουλος, 2005).

Από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα έως και το 1909, δεν υπάρχει καμία σημαντική αλλαγή ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης των φτωχών και των ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Η ύπαρξη του φαινομένου της επαιτείας, οδήγησε στον πολλαπλασιασμό των εστιών της φτώχειας και είχε ως αποτέλεσμα η παρουσία των φτωχών προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα να αποτελεί καθημερινή πραγματικότητα (Κορασίδου, 1995:66).

Αντιπρόσωποι της αστικής τάξης, έχοντας επηρεαστεί από τα ανάκτορα προχώρησαν στη συγκρότηση ποικίλων επιτροπών και φιλανθρωπικών ενώσεων με κύριο μέλημα τους την αλληλεγγύη προς τους φτωχούς, τους επαίτες και τους πάσχοντες οι οποίοι είχαν πλημμυρίσει τις γειτονιές της Αθήνας. Τη διοίκηση αυτών των ενώσεων είχαν αναλάβει κυρίες και δεσποινίδες της ηγέτιδας τάξης, οι οποίες επηρεασμένες από αντίστοιχες φιλανθρωπικές ενέργειες που εφαρμόζονταν στην Ευρώπη, επιδίωξαν να εξαλείψουν αυτό το «προσβλητικό» θέαμα, καθώς δεν άρμοζε στην εικόνα της πρωτεύουσας του νέου κράτους!

Όπως συνέβη και σε άλλα δυτικά κράτη, ο ρόλος και οι λειτουργίες της Εκκλησίας εξασθένησαν και την ευθύνη για την εφαρμογή μέτρων πρόνοιας επωμίστηκε η

τοπική κοινότητα. Η εξασθένηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας αποτέλεσε μία εκούσια πράξη από την πλευρά του Όθωνα και των ξένων δυνάμεων οι οποίοι αποσκοπούσαν στη συγκέντρωση όλων των εξουσιών και την εφαρμογή πολιτικής που θα βοηθούσε τα συμφέροντα τους.

Παρόλο που το κράτος προέβη σε ενέργειες ανασυγκρότησης της κοινωνικής πρόνοιας από το 1864 μέχρι το 1922, το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης επωμίστηκε η Εκκλησία και η Ιδιωτική Φιλανθρωπική Πρωτοβουλία. Οι ενέργειες του κράτους για διαχείριση επειγόντων προβλημάτων όπως η στέγαση σεισμοπαθών, αναπήρων, προσφύγων, ήταν σπασμωδικές. Ωστόσο, το εύρος των αναγκών ήταν τέτοιο που έκρινε αναγκαία την πιο ενεργή παρέμβαση του κράτους.

3.2.2 Η Κοινωνική Πρόνοια στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1909 - 1922

Σύμφωνα με τον Κοντιάδη (2004), τόσο η θεσμική ανάπτυξη του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας όσο και η διαμόρφωση του συστήματος της κοινωνικής ασφάλισης διακρίνονται για την αποσπασματική και ασυντόνιστη εξέλιξη τους. Επί κυβερνήσεως Βενιζέλου σημαντικό χαρακτηρίστηκε το έργο στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας που αφορούσε την αγροτική αποκατάσταση των ακτημόνων και την εξασφάλιση στέγης σε άστεγες οικογένειες (Πάτρας, 1974). Τα μέτρα κοινωνικής προστασίας είχαν περισσότερο κατασταλακτικό παρά προληπτικό χαρακτήρα, ενώ επικρατούσε η ιδρυματική περίθαλψη.

Έπειτα από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το κράτος φαίνεται να έχει πιο έντονη ανάμειξη σε θέματα κοινωνικής προστασίας. Αυτά λαμβάνουν μορφή με επίκεντρο τα θύματα πολέμου (Μαστρογιάννης, 1960). Το πρώτο σπουδαίο μέτρο, καθώς και σταθμό στην ανάπτυξη του προνοιακού συστήματος αποτέλεσε η ίδρυση του Πατριωτικού Ιδρύματος Κοινωνικής Προστασίας και Αντιλήψεως (ΠΙΚΠΑ) το 1914. Ενδεχομένως, αποτέλεσε τη σημαντικότερη ενέργεια προνοιακού χαρακτήρα εκείνης της περιόδου. Σκοπό της σύστασης του ιδρύματος αποτέλεσε η αντιμετώπιση των αναγκών των τραυματιών των Βαλκανικών πολέμων, καθώς και η περίθαλψη των οικογενειών των απόρων στρατευμένων (Σταθόπουλος, 1996). Επιπροσθέτως, το 1918 έγινε η πρώτη απόπειρα συγκέντρωσης όλων των διασπαρμένων υπηρεσιών υπό τον έλεγχο ενός υπουργείου. Έτσι λοιπόν, ιδρύθηκε το Υπουργείο Περιθάλψεως το οποίο ήταν υπεύθυνο για την περίθαλψη των θυμάτων πολέμου, αναπήρων, ορφανών, προσφύγων και των οικογενειών επιστράτων.

3.2.3 Από την Μικρασιατική Καταστροφή ως την κατάρρευση της δικτατορίας

Η συμβολή του κράτους σε θέματα Κοινωνικής Πρόνοιας

Το διάστημα αυτό σηματοδότησαν την Ελλάδα τρία καταστροφικά γεγονότα. Το πρώτο από αυτά αποτέλεσε η πλήρης πτώση του Μικρασιατικού μετώπου και ο αναγκαστικός εκπατρισμός του Ιωνικού Ελληνισμού. Πριν προλάβει η χώρα να ορθοποδήσει από αυτό το γεγονός, ακολούθησε ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος και η τραγωδία της αλληλοσυντριβής από τον εμφύλιο πόλεμο. Το τέλος της περιόδου, αποτέλεσε η κατάρρευση της επτάχρονης στρατιωτικής χούντας, οδυνηρή συνέπεια της οποίας ήταν η συρρίκνωση του Κυπριακού Ελληνισμού.

Σε όλη αυτή την περίοδο ο πόλεμος μονοπώλησε την καθημερινότητα του Έθνους. Οι απώλειες ανθρώπων ήταν αναρίθμητες. Βασική προτεραιότητα του κράτους αποτέλεσε η στέγαση και η περίθαλψη εκατομμυρίων ανθρώπων. Ωστόσο, για άλλη μία φορά τις ενέργειες του για τη διαχείριση των μαζικών καταστροφών διέκρινε η προχειρότητα. Σύμφωνα με την διαπίστωση του Λιάκου (1988:261), παρόλο που το προσφυγικό ζήτημα θεωρούταν ως ένα ιδιαίτερα πειστικό γεγονός και επέφερε σημαντική επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού, παράλληλα αποτέλεσε την αιτία της διεύρυνσης της κρατικής κοινωνικής πολιτικής προς κοινωνικά θέματα όπως η στέγαση, η περίθαλψη και η καταπολέμηση της ανεργίας. Ακόμη και αν οι πρωτοβουλίες αναφέρονταν σε επείγοντα γεγονότα, δημιούργησαν προοπτικές παρέμβασης του κράτους στην κοινωνία. Μολονότι οι καταστάσεις αυτές όπως προαναφέρθηκε ήταν πειστικές και η παρέμβαση του κράτους σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας κρίθηκε απαραίτητη, οι συνθήκες πολέμου δεν άφησαν το περιθώριο για την αποτελεσματική διανομή των διατιθέμενων πόρων, την ιεράρχηση των κοινωνικών προβλημάτων και, το σημαντικότερο, την οργανωμένη συγκρότηση ενός δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών.

Η Μικρασιατική Καταστροφή

Ορόσημο για την ιστορία της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα του μεσοπολέμου στάθηκε το έτος 1922 όπου και σημειώθηκε η κατάρρευση του Μικρασιατικού μετώπου και ο επακόλουθος ξεριζωμός χιλιάδων Ελλήνων. Η έλευση αυτού του μεγάλου αριθμού προσφύγων αποτέλεσε μία πολύ σημαντική δημογραφική ανατροπή, επιφέροντας σοβαρές συνέπειες στην κοινωνία, την οικονομία, την

πολιτική και τον πολιτισμό. Το γεγονός αυτό ήταν εξαιρετικά δύσκολο να αντιμετωπιστεί από το ελληνικό κράτος, καθώς ο αριθμός των προσφύγων υπερέβαινε κατά πολύ αυτόν που θα μπορούσε να αντέξει η ελληνική κοινωνία, ενώ παράλληλα η έλλειψη ενός σχεδίου ενσωμάτωσης και αποκατάστασης δυσχέρανε εξαιρετικά την ομαλή αφομοίωση των προσφύγων. Αναμφίβολα, η άφιξη τους στην Ελλάδα αποτέλεσε ένα σοβαρότατο πλήγμα στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό της χώρας (Σακελλαρόπουλος, 1991). Η εγκατάσταση και η περίθαλψη των ξεριζωμένων πέραν από θέμα εθνικού καθήκοντος, αποτέλεσε και στρατηγική πρόληψης για τον μέχρι τότε πληθυσμό (Λιάκος, 1993). Η οικονομική αδυναμία του κράτους σε συνδυασμό με τις τεράστιες ανάγκες που είχαν δημιουργηθεί είχε ως αποτέλεσμα τη σύναψη εξωτερικών δανείων που διόγκωσαν το δημοσιονομικό βάρος (Σακελλαρόπουλος, 2003). Για την επίτευξη της αποκατάστασης των προσφύγων καθιερώθηκαν δύο θεσμοί, το Υπουργείο Υγιεινής και Πρόνοιας και η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων.

Για όλον αυτόν τον εκδιωγμένο πληθυσμό, το κράτος όφειλε να μεριμνήσει σε πρώτο στάδιο για την απολύτως αναγκαία διατροφή, ένδυση και στέγαση, και έπειτα να τους εξασφαλίσει εργασία, υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση. Το μέγεθος και η πολυπλοκότητα τόσο του προβλήματος όσο και των συνεπειών του, οδήγησαν την κυβέρνηση στη συγκρότηση Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως (Ν.Δ. 13-12-1922). Οι αρμοδιότητες του εν λόγω Υπουργείου ήταν περισσότερο εκτεταμένες από αυτές του Υπουργείου Περιθάλψεως που είχε συσταθεί το 1918. Επίσης, συνιστά μέχρι και σήμερα το βασικό φορέα συγκρότησης και υλοποίησης μεθόδων κοινωνικής πολιτικής (Σταθόπουλος, 2005). Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου ήταν η κοινωνική πρόνοια και η δημόσια αντίληψη, η ιδρυματική περίθαλψη και υγιεινή. Ακολούθησαν πολλά νομοθετήματα τα οποία αφορούσαν την οργάνωση των υπηρεσιών του Υπουργείου, ωστόσο, οι αρμοδιότητες του έγιναν πιο σαφείς και συγκεκριμένες με το Ν.Δ. στις 6 Σεπτεμβρίου 1925: «περί οργάνωσης των υπηρεσιών του Υπουργείου Υγιεινής Πρόνοιας και Αντιλήψεως».

Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) αποτέλεσε το δεύτερο θεσμό που συστάθηκε για την αντιμετώπιση των αναγκών των προσφύγων. Συγκροτήθηκε το 1923 με τη συνδρομή της κοινωνίας των εθνών ως αυτόνομος οργανισμός. Έδρα του οργανισμού ήταν η Αθήνα και σκοπός της ίδρυσης του ήταν η αποτελεσματική λύση στο ζήτημα της στέγασης και απασχόλησης των προσφύγων, ανάλογοι ήταν και οι

στόχοι του ταμείου περίθαλψης προσφύγων (Σακελλαρόπουλος, 1991). Η συγκρότηση της ΕΑΠ αποτέλεσε μία ενέργεια τόσο του κράτους όσο και της διεθνούς κοινότητας για την αποσυμφόρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων εγκαταστάθηκε σε αγροτικές περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης όπου υπήρχε η δυνατότητα διανομής μικρής ιδιοκτησίας. Οι υπόλοιποι επέλεξαν να εγκατασταθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα, της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης (Σακελλαρόπουλος, 1991).

Ως το 1930, το προσφυγικό ζήτημα απασχόλησε σε σημαντικό βαθμό την προσοχή του Υπουργείου, ενώ ακόμη δαπανήθηκε σημαντικό χρηματικό ποσό για την αντιμετώπιση του, η οποία επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Ωστόσο, το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε από την Αμερική και εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο, έπληξε σημαντικά και την Ελλάδα. Η δυσμενής οικονομική συγκυρία και το ευμετάβλητο πολιτικό σκηνικό της δεκαετίας του 1930, δεν επέτρεψαν τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής (Σταθόπουλος, 2005).

Οι δυσάρεστες καταστάσεις που επέφεραν οι διαρκείς πόλεμοι και οι συμφορές στην Ελλάδα οδήγησαν σε αλλαγές των συνθηκών ζωής οι οποίες είχαν σοβαρό αντίκτυπο στην καθημερινότητα των παιδιών και αύξησαν τα προβλήματα της παιδικής ηλικίας. Για αυτούς λοιπόν τους λόγους, αλλά και επειδή η ιδιωτική πρωτοβουλία αδυνατούσε να αντιμετωπίσει μόνη της το δύσκολο ζήτημα της παιδικής προστασίας, υπήρξε μία ολοένα και εντονότερη η ανάμιξη του κράτους με το θέμα αυτό. Ειδικότερα, τη μεγαλύτερη ευθύνη και τις περισσότερες αρμοδιότητες για την προστασία του παιδιού ανέλαβε το Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Όσον αφορά τον τομέα της ιδρυματικής περίθαλψης, αναπτύχθηκαν τέσσερις μορφές ιδρυμάτων: Τα Εθνικά Ορφανοτροφεία (1922), οι Εθνικοί Παιδικοί Σταθμοί (1935), τα Αγροτικά Νηπιοτροφεία (1942) και οι Αγροτικές Μεταβατικές Οικοκυρικές Σχολές (1940) (Μαστρογιάννης, 1960). Επίσης, αναφορικά με το ζήτημα της παιδικής εργασίας, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι με νομοθετικές ρυθμίσεις από το 1920 θεσμοθετήθηκε η προστασία των ανήλικων παιδιών από ανθυγιεινή, νυχτερινή και κουραστική για την ηλικία τους εργασία. Σύμφωνα με αυτόν το νόμο, κατοχυρώθηκε ως κατώτατο όριο απασχόλησης στη βιομηχανία το 14^ο έτος (Ληξουριώτης, 1988). Βέβαια η ύπαρξη της συγκεκριμένης νομοθεσίας δεν εξασφάλιζε και την πρακτική της εφαρμογή πάντοτε. Ωστόσο, έδινε τη δυνατότητα κατάκτησης των προβλεπόμενων από αυτή δικαιωμάτων.

Πέρα από την κρατική φροντίδα στο εγχείρημα της αποκατάστασης των προσφύγων, σπουδαία ήταν και η βοήθεια των φιλανθρωπικών οργανώσεων τόσο της Ελλάδας όσο και του εξωτερικού. Η άνεση με την οποία δρούσαν αυτές οι οργανώσεις στάθηκε ωφέλιμη στην αποτελεσματική διαχείριση πλήθους προβλημάτων των προσφύγων. Υπόδειγμα τέτοιας οργάνωσης αποτέλεσε η Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης, καθώς και η ακμάζουσα Ισραηλινή Κοινότητα Θεσσαλονίκης (Σταθόπουλος, 1996). Επομένως, η ιδιωτική δράση φαίνεται πως συνέχισε να αναπτύσσεται, σίγουρα όμως όχι με τους ρυθμούς που εξελισσόταν την περίοδο των «Μεγάλων Ευεργετών». Ακόμη, εμφανής ήταν και η μείωση των δραστηριοτήτων της Εκκλησίας, η οποία περιορίστηκε στη διατήρηση των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων και στην προστασία παιδιών, απόρων και γερόντων (Φέρωνας, 2004).

Τέλος, στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, συντελέστηκε μία καινοτομία η οποία κατοχυρώθηκε με το νόμο 6298/10 Οκτωβρίου 1934 «περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων». Με βάση γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, την αρχική ιδέα για την κατοχύρωση αυτής της καινοτόμου για τα δεδομένα της εποχής εργατικής νομοθεσίας, είχε μία ομάδα διανοούμενων που είχαν ως κοινή αφετηρία κατά τον Λιάκο (1988) τον γερμανικό κρατικό σοσιαλισμό των αρχών του αιώνα. Αυτή λοιπόν η ομάδα των διανοούμενων, άφησε το στίγμα της στην εργατική πολιτική της περιόδου 1911-1936, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Επομένως, η ιδέα του κρατικού παρεμβατισμού ή του κράτους πρόνοιας, συνυπήρχε με τη φιλελεύθερη ιδέα του «κράτους φύλακα» (Σταθόπουλος, 2005). Εν τέλει, η σχετική νομοθεσία τέθηκε σε εφαρμογή το 1937 και όριζε τη δημιουργία ενιαίου ασφαλιστικού φορέα, του Ιδρύματος Κρατικών Ασφαλίσεων (I.K.A.).

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

Προτού προλάβει η Ελλάδα να ορθοποδήσει από τη Μικρασιατική καταστροφή, επήλθε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και έτσι η χώρα υποδουλώθηκε και ήρθε αντιμέτωπη με όλα τα δεινά που αυτός προξένησε.

Με το ξέσπασμα λοιπόν του πολέμου, το εγχείρημα του σχεδιασμού αποτελεσματικών προνοιακών προγραμμάτων τέθηκε σε αναστολή. Οι τεράστιες καταστροφές που επέφερε ο πόλεμος (1941-1944), καθώς και ο εμφύλιος (1944-1949) είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων. Το Υπουργείο Πρόνοιας όχι μόνο δεν ήταν σε θέση να ανταπεξέλθει στα μαζικά αυτά

προβλήματα, αλλά ούτε καν είχε τη δυνατότητα να λειτουργήσει αποτελεσματικά τα ιδρύματά του. Ορισμένα μάλιστα έκλεισαν διαπαντός.

Αρωγοί σε αυτή τη δυσχερή από πολλές απόψεις κατάσταση της Ελλάδας, στάθηκαν μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί, και ιδίως ο Παγκόσμιος Ερυθρός Σταυρός. Από τους πρώτους που έσπευσαν να βοηθήσουν ήταν οι ομογενείς της Αμερικής. Στις 29 Οκτωβρίου 1940, ακριβώς μετά την Ιταλική επίθεση, συγκρότησαν την Ελληνική Πολεμική Περίθαλψη (Ε.Π.Π.) και ξεκίνησαν τους εράνους σε ολόκληρη την Αμερική. Η συνδρομή υπήρξε ιδιαίτερος γενναιόδωρη.

Για τη βοήθεια των πασχόντων, σε φιλανθρωπικές ενέργειες προέβη και η Εκκλησία της Ελλάδας μέσω της διοργάνωσης συσσιτίων και της διανομής ρούχων και φαρμάκων σε όλες τις Μητροπόλεις. Για την αποτελεσματικότητα της δράσης, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Αντιβασιλέας το 1941 Δαμασκηνός, δημιούργησε τον Εθνικό Οργανισμό Χριστιανικής Αλληλεγγύης (Ε.Ο.Χ.Α.).

Σύμφωνα με τον Σταθόπουλο (2005), πριν το τέλος του εμφυλίου τέθηκε σε εφαρμογή η αναδιοργάνωση του κράτους. Το πλάνο αναδιοργάνωσης της Ελλάδας πραγματοποιήθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) και χρηματοδοτήθηκε από το σχέδιο Marshal της Αμερικανικής κυβέρνησης. Με το κονδύλι που δόθηκε πραγματοποιήθηκαν έργα υποδομής στις συγκοινωνίες, τη βιομηχανία, τη γεωργία και το πεδίο των υπηρεσιών. Ακόμη, ξεκίνησε ένα δαπανηρό πρόγραμμα με στόχο τη στέγαση του πληθυσμού και τη γενικότερη ανακατασκευή της χώρας. Ιδίως, στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόνοιας πραγματοποιήθηκε η αναδιαρθρωσή του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Σε όλους τους νομούς της χώρας ιδρύθηκαν (Αν. Νόμο 388/1945) τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας στην αρχή ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και από το 1948 ως υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, με τη συγχώνευση των οργανισμών Χριστιανικής Αλληλεγγύης, της Κεντρικής Επιτροπής Συσσιτίων και της Φιλανθρωπικής Εταιρείας.

Το 1945 ιδρύθηκε η Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας από το Αμερικάνικο Κολέγιο, η οποία λειτούργησε έως το 1975 και έδωσε αξιόλογα στελέχη. Εκτός όμως από τα προγράμματα του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας με τη λήξη του πολέμου ιδρύθηκαν πολλά ιδρύματα ανοικτής και κλειστής περίθαλψης και άλλες προνοιακές υπηρεσίες, όπως ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, ο οποίος ιδρύθηκε σαν ερανική

επιτροπή το 1947 με το όνομα «Έρανος Βορείων Επαρχιών Ελλάδος» για την ανοικοδόμηση και την ανασυγκρότηση των περιοχών της Βορείου Ελλάδος.

Ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, πέρα από τη δημιουργία προνοιακών προγραμμάτων, ανέπτυξε και άλλες παρόμοιες δραστηριότητες. Μία από αυτές αποτέλεσε το «Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα» (Β.Ε.Ι.), γνωστό σήμερα ως Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας. Το (Β.Ε.Ι.) οργάνωσε διάφορα προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης, ίδρυσε το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, τα Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα, καθώς και τους Σταθμούς Πρώτων Κοινωνικών Βοηθειών. Ακόμη, το 1956 δημιούργησε Μεταπτυχιακή Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας, η διάρκεια εργασιών της οποίας όμως ήταν πολύ μικρή. Επίσης ιδρύθηκαν ποικίλα σωματεία τα όποια είχαν ως στόχο να προστατέψουν τις άπορες κορασίδες, τα ορφανά του εμφυλίου και την πραγματοποίηση εράνων για τη «Φανέλλα του Στρατιώτου».

Όπως αναφέρει ο Σταθόπουλος (2005), παρόλο που όλα αυτά τα ιδρύματα δέχτηκαν σχολιασμούς, ενδεχομένως δικαιολογημένους, αξίζει να επισημανθεί όχι μόνο το έργο τους και η συνεισφορά τους στην ικανοποίηση και διευθέτηση των κοινωνικών αναγκών και προβλημάτων της εποχής, αλλά και το γεγονός ότι συνέστησαν το θεμέλιο λίθο του συστήματος υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα με καινοτόμα για τα δεδομένα της εποχής προγράμματα.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 συγκροτήθηκαν διάφορα μοντέλα Κοινωνικών Υπηρεσιών όπως το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα» και το ίδρυμα «Θεοτόκος» με σκοπό την προστασία της ανύπαντρης μητέρας και του βρέφους. Επιπροσθέτως, πλήθος παγκόσμιων εθελοντικών οργανώσεων στάθηκαν ως οικονομικοί αρωγοί για τη δημιουργία προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης σε ορεινές και νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας, καθώς και σε φτωχοσυνοικίες της Αθήνας.

Έπειτα από την αποτελεσματική διαχείριση των εκτάκτων αναγκών του πληθυσμού με τα προγράμματα προνοιακού χαρακτήρα, την ανακατασκευή των κατεστραμμένων οικιών και την αναδιοργάνωση της οικονομίας, σειρά πήρε ο σχεδιασμός της οργανωμένης και μακροπρόθεσμης διαχείρισης προβλημάτων υγείας, στέγασης και κοινωνικής ασφάλισης. Κυρίως δόθηκε σημασία στην ασφαλιστική κάλυψη του αγροτικού πληθυσμού με τη ψήφιση του Νόμου (Ν. 3487/31-12 1955) για την

κοινωνική ασφάλιση των αγροτών (Μαστρογιάννης, 1960). Ακόμη, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 διευθετήθηκε οριστικά πλέον το θέμα της στέγασης των προσφύγων μέσω προγραμμάτων αυτοστέγασης και κατασκευής «λαϊκών πολυκατοικιών».

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι παγκόσμιες οργανώσεις άρχισαν σταδιακά να περιορίζουν τις ενέργειες τους, καθώς η Ελλάδα θεωρούνταν βιομηχανικά και οικονομικά αναπτυσσόμενη χώρα. Ωστόσο, η συστηματική ενασχόληση με την οικονομική ανάπτυξη είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων. Η επίλυση του ζητήματος της ανεργίας επήλθε με την μετανάστευση περίπου 1,5 εκατομμυρίων Ελλήνων κατά το διάστημα 1955-1975 (Τσουκαλάς & Ρήγος, 1960). Τα εμβάσματα των μεταναστών προς τις οικογένειες τους, βοήθησαν τόσο τις ίδιες όσο και την οικονομία της Ελλάδας.

Η περίοδος ολοκληρώνεται με την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και την άνοδο της δικτατορίας, η οποία διήρκεσε επτά χρόνια και επέφερε σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας λοιπόν, δεν πάρθηκαν νέα προνοιακά μέτρα, ούτε πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας παρόλο που ήταν επιτακτική η ανάγκη της ολικής του αναδιάρθρωσης. Ωστόσο, πάρθηκαν ορισμένα μέτρα κοινωνικής προστασίας. Αξιοσημείωτο είναι το Νομοθετικό Διάταγμα (Ν.Δ. 162/73) το οποίο έθεσε τις βάσεις για την προστασία τόσο της ιδρυματικής όσο και της εξωιδρυματικής προστασίας των υπερηλίκων. Αυτό το νομοθετικό διάταγμα συνιστά μέχρι και σήμερα το πλαίσιο λειτουργίας των Κέντρων Ανοικτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.), της κατ' οίκον νοσηλείας και άλλων προγραμμάτων προάσπισης του γήρατος.

3.3 Η Κοινωνική Πρόνοια στη σύγχρονη εποχή μας

3.3.1 Η ανάδυση του Τρίτου Τομέα στον προνοιακό χώρο

Έπειτα από την κατάρρευση της δικτατορίας, το 1975 τέθηκε σε εφαρμογή το νέο Σύνταγμα και ως πολίτευμα του κράτους ανακηρύχθηκε η προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, με θεμέλιο λίθο την λαϊκή κυριαρχία. Υπήρξε συνταγματική κατοχύρωση του κοινωνικού κράτους, ταυτόχρονα όμως ιδιαίτερος έντονη έγινε η ανάγκη για τον εκσυγχρονισμό και την ανασυγκρότηση του. Κυρίως

μετά το 1980, φαίνεται πως υπερισχύει η ιδεολογική κατεύθυνση του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου των σκανδιναβικών χωρών. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα δίνεται περισσότερη έμφαση στο ασφαλιστικό σύστημα και τις παροχές επιδοματικού χαρακτήρα (Αντωνάκης, 2008).

Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι σε παγκόσμιο επίπεδο συντελέστηκαν μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές στα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της μεταβιομηχανικής εποχής (Σταθόπουλος, 2005). Στο δρόμο αυτό βάδισε και η Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, από το 1980 έως τις μέρες μας, με εξαίρεση μία μικρή περίοδο, στο τιμόνι της ηγεσίας της Ελλάδας βρέθηκε το ΠΑ.ΣΟ.Κ.. Το 1981 ανακοίνωσε μέτρα κοινωνικής πολιτικής και καθιέρωσε το Εθνικό Σύστημα Υγείας (Ε.Σ.Υ.) έχοντας ως στόχο την άρτια υγειονομική κάλυψη του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Το (Ε.Σ.Υ.) μπορεί να χαρακτηριστεί ως το βασικότερο και σπουδαιότερο εγχείρημα για την αναδιοργάνωση του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Από το 1980 ως το 1988 γίνεται αισθητή η αναβάθμιση και βελτίωση τόσο των υποδομών όσο και του ανθρώπινου δυναμικού που στελεχώνει το δημόσιο τομέα υγείας. Η πορεία όμως αυτή ανακόπηκε για ακόμη μία φορά από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η οποία από το 1990 ήταν προσανατολισμένη σε μία γενικότερη πολιτική ιδιωτικοποίησης ακόμη και στον προνοιακό χώρο. Έτσι λοιπόν, συνετέλεσε αλλαγές στο Ε.Σ.Υ. οι οποίες ήταν στραμμένες προς την κατεύθυνση της ιδιωτικοποίησης. Ακόμη, σε μεταρρυθμίσεις οδήγησε και η επιτακτική ανάγκη αναδιάρθρωσης του ασφαλιστικού συστήματος. Τελικά, όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια ακολουθεί την παγκόσμια τάση της ιδιωτικοποίησης.

Σε αυτό λοιπόν το κλίμα των αλλαγών και των μεταρρυθμίσεων που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, παρατηρείται η ταχεία ανάπτυξη του τρίτου τομέα ο οποίος αποτελεί ένα πολυσύνθετο πλέγμα δραστηριοποίησης μη κυβερνητικών οργανώσεων, φιλανθρωπικών σωματείων και αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών. Είναι ευρέως γνωστό, πως η Ελλάδα ακολούθησε καθυστερημένα τους ρυθμούς εξέλιξης της παγκόσμιας αναπτυξιακής διαδικασίας. Αυτό συνέβη, πρώτον γιατί μέχρι τη δεκαετία του 80 η Ελλάδα στηριζόταν στη βοήθεια δυνάμεων του εξωτερικού και, δεύτερον γιατί δεν υπήρχε ακόμη πρόσφορο έδαφος για κάτι τέτοιο. Έτσι λοιπόν, κομβικό σημείο για τη χώρα αποτέλεσε το 1997, έτος κατά το οποίο η Ελλάδα έγινε δωρήτρια χώρα-μέλος της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας (DAC) του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης) και έτσι

κινήθηκαν οι διαδικασίες για την δραστηριοποίηση της στη παγκόσμια αναπτυξιακή πολιτική. Το γεγονός αυτό σε συνάρτηση με τις τρέχουσες διεθνείς συνθήκες κατά τη δεκαετία του 90, όπως η ανάγκη αποστολών ανθρωπιστικού χαρακτήρα στη Σομαλία, το Κόσσοβο, τη Βοσνία & Ερζεγοβίνη, τη Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία και η συνακόλουθη προώθηση τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είχε ως αποτέλεσμα την κινητοποίηση Ελλήνων εθελοντών και τη σύμπραξη τους σε ΜΚΟ όπου και ανέλαβαν ενεργό δράση. Τα παραπάνω γεγονότα συνδυαζόμενα με την ηχηρή παρουσία και ενεργό συμμετοχή των Ελλήνων εθελοντών σε διάφορες διεθνείς αποστολές συνετέλεσε στη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη και ισχυροποίηση των ελληνικών ΜΚΟ, καθώς επίσης και την ένταξη της παγκόσμιας αναπτυξιακής πολιτικής στον πολιτικό προγραμματισμό της Ελλάδας (Φιλιππαίος, 2002).

Έτσι λοιπόν, παρατηρείται η σύσταση όλο και περισσότερων ΜΚΟ, οι οποίες δραστηριοποιούνται αρχικά στον ελλαδικό χώρο και στην περιοχή των Βαλκανίων, ενώ στη συνέχεια η δράση τους εξαπλώνεται και σε άλλες χώρες εκτός της βαλκανικής περιοχής. Το ελληνικό κράτος με τη σειρά του παρακολουθώντας τις εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο, αναγνώρισε τη σπουδαιότητα του ρόλου των ΜΚΟ ως φορέων της διπλωματίας της κοινωνίας των πολιτών σε διεθνές επίπεδο και καθιέρωσε μέτρα και θεσμούς που αποσκοπούν στην απρόσκοπτη δράση των ελληνικών ΜΚΟ. Κινούμενο λοιπόν σε αυτή την κατεύθυνση το Υπουργείο Εξωτερικών, ίδρυσε το 2000 την Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ).

Μέσω της ΥΔΑΣ διοχετεύεται η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια που προσφέρει η Ελλάδα διμερώς (κυβέρνηση προς κυβέρνηση) πολυμερώς (μέσω διεθνών οργανισμών και προγραμμάτων) ή μέσω της κοινωνίας των πολιτών. Ειδικότερα, η υπηρεσία αυτή είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση του προϋπολογισμού του Υπουργείου Εξωτερικών που προβλέπεται για αναπτυξιακή βοήθεια, καθώς επίσης και για τη χρηματοδότηση, το συντονισμό και την «εποπτεία» προγραμμάτων ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας που εφαρμόζονται από τις ΜΚΟ. Προϋπόθεση για τις ΜΚΟ που επιθυμούν την ένταξη των δράσεων τους στα προγράμματα αναπτυξιακής συνεργασίας του Υπουργείου Εξωτερικών, είναι η εγγραφή τους στο ειδικό μητρώο της ΥΔΑΣ.

Ωστόσο, στη χώρα μας η επιτέλεση του έργου των φορέων του τρίτου τομέα διακρίνεται από την απουσία ενός καθορισμένου ιδεολογικοπολιτικού πεδίου, ώστε να είναι εφικτή η οριοθέτηση των σχέσεων τους με την κεντρική διοίκηση και τους φορείς της αγοράς εργασίας (Αμίτσης κ.α. 2003). Αναφορικά με την ενίσχυση των ενεργειών και των παρεμβάσεων στον τομέα της πρόνοιας, αναπτύσσεται μια ανεξάρτητη θεωρητική συζήτηση για το ρόλο των φορέων του τρίτου τομέα, η οποία επικεντρώνεται σε θέματα θεσμοθέτησης των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και στον τρίτο τομέα, καθώς επίσης και διασφάλισης ερεθισμάτων για την ενδυνάμωση των φορέων. Η συζήτηση αυτή πραγματοποιείται τη στιγμή που στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών έχουν διαμορφώσει τους κύριους άξονες αποτίμησης της παρέμβασης των φορέων του τρίτου τομέα στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών. Στις μέρες μας, γίνεται έκδηλη η αδυναμία προσανατολισμού του κοινωνικού κράτους, αφού ιστορικά έχει σχηματιστεί, με επίκεντρο την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων και των συνταξιούχων (Esping – Andersen, 1996), φαίνεται να μην είναι σε θέση να εξαλείψει το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Κυρίως στη χώρα μας, όπου στο πεδίο των υπηρεσιών προνοιακού χαρακτήρα παρατηρείται άνιση παροχή προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, κάποιες δυνατές κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες χαίρουν προστασίας σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό, σε αντίθεση με κάποιες άλλες όπως οι χαμηλοσυνταξιούχοι και οι μακροχρόνια άνεργοι που προστατεύονται ανεπαρκώς, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως αν δεν υπήρχαν τα άτυπα δίκτυα φροντίδας και αλληλεγγύης οι συνέπειες της ανεπαρκούς κοινωνικής προστασίας προς τις τελευταίες ομάδες, θα έθεταν σε κίνδυνο την κοινωνική ενότητα.

Η θεωρητικού επιπέδου συζήτηση αναφορικά με τις μεθόδους επιτέλεσης του έργου του τρίτου τομέα στην Ελλάδα, δε συνοδεύεται από την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου νομικού πλαισίου, το οποίο θα έχει σχέση αφενός με τη συγκρότηση φορέων και αφετέρου με τη διευθέτηση των σχέσεων τους με τον κρατικό τομέα ή τον τομέα της αγοράς με αποτέλεσμα η σύσταση, η λειτουργία και η δραστηριοποίηση των ΜΚΟ να μη βασίζεται σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Ακόμη και από το Σύνταγμα δεν προβλέπεται ο ρόλος των ΜΚΟ (Sakellariopoulos, Zannis 2005).

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της εμπειρικής προσέγγισης του Πολυζωΐδη αναφορικά με τη δράση του τρίτου τομέα στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα, μέσα από τη χρήση στατιστικών στοιχείων. Με βάση

λοιπόν τα δεδομένα της έρευνας φορείς του τρίτου τομέα που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής προστασίας στη χώρα μας περιλαμβάνουν 224 οργανώσεις, που απαριθμούν 62.000 μέλη. Ο αριθμός των ατόμων που εξυπηρετούνται ανέρχεται στις 35 χιλιάδες ετησίως και ο οικονομικός τους προϋπολογισμός υπολογίζεται στα 9 εκατομμύρια ευρώ. « Ο τρόπος παρέμβασης των περισσότερων από αυτές περιορίζεται στην παροχή χρηματικής βοήθειας, και ακολουθούν η παροχή συμβουλευτικής και νομικής στήριξης, η εξεύρεση καταλύματος, οι ενέργειες ευαισθητοποίησης και πρόληψης, η παροχή βοήθειας στο σπίτι, η κατάρτιση και εκπαίδευση και άλλες δράσεις. Οι άποροι αποτελούν την ομάδα – στόχο του μεγαλύτερου ποσοστού των φορέων και ακολουθούν άτομα με προβλήματα που σχετίζονται με την οικογένεια, το παιδί, τη νεότητα, άτομα με αναπηρίες, ηλικιωμένοι, ευπαθείς και σε κατάσταση ανάγκης πληθυσμιακές ομάδες. Η απουσία δευτεροβάθμιων και τριτοβάθμιων ενώσεων αποτελεί ένα από τα σημαντικά χαρακτηριστικά του τρίτου τομέα κοινωνικής προστασίας. Γεγονός που εμποδίζει σε μεγάλο βαθμό τη συνεργασία του τρίτου τομέα με το κράτος (Πολυζωίδης 2006: 264-273)».

Όπως αναφέρει ο Σακελλαρόπουλος (2006), κοινωνικοί παράγοντες όπως η οικογένεια, η κρατικοκεντρική κοινωνία, οι αμφιβολίες αναφορικά με τον εθελοντισμό, η φιλανθρωπική θεώρηση κ.α. δεν επιτρέπουν την απρόσκοπτη εξέλιξη της κοινωνίας των πολιτών στη χώρα μας. Για τα ελλείμματα όμως στην τοπική ανάπτυξη και στην κοινωνία των πολιτών, περισσότερο από όλα ευθύνεται ο τρόπος διακυβέρνησης που κινείται γύρω από ένα μονοκεντρικό και εξουσιαστικό κράτος το οποίο δείχνει έντρομο από τους πολίτες, τους θεσμούς αποκέντρωσης και τη συμμετοχικότητα (Κοταλακίδης, 2007).

Ο τρίτος τομέας, ιδίως στην Ελλάδα, εμφανίζει προβλήματα δικτύωσης και αντιπροσώπευσης. Ωστόσο, η αποδοχή του τρίτου τομέα από το ελληνικό κράτος η οποία θεσμοθετείται με το άρθρο 12 του Νόμου 2646/1998 (Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας), αποτελεί μία θετική έκβαση.

Στο ΕΣΔΕν 2005-2006 δημιουργείται Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής Προστασίας στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η οποία είναι υπεύθυνη για το συγχρονισμό των κρατικών φορέων και των ΜΚΟ για την αποφυγή της επικάλυψης

των ενεργειών και της αλόγιστης δαπάνης πόρων και συνεχίζει με τη δημιουργία Μητρώου ΜΚΟ (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας 2005).

Το τελευταίο διάστημα χαρακτηρίζεται από την προθυμία του κράτους να ενισχύσει τις εθελοντικές οργανώσεις, γεγονός που πιστοποιείται από την ενεργή στήριξη του κοινωνικού τους ρόλου. Τη διάθεση αυτή ενισχύει η ανεκτίμητη συμπαράσταση προς τις ΜΚΟ που υιοθετεί η Ε.Ε, έπειτα από το 1997 στο πλαίσιο της Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας και Βοήθειας (Υπουργείο Εξωτερικών 2001).

Ακόμη, σπουδαία χαρακτηρίζεται η δραστηριοποίηση των ΜΚΟ με το σύστημα των μικρών επιχορηγήσεων σε πεδία όπως το περιβάλλον, ο πολιτισμός, η ισότητα των φύλων και η ενίσχυση της απασχόλησης ευάλωτων ομάδων, μέσω της Ειδικής Υπηρεσίας Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων δράσεων από το ΕΚΤ του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας στο πλαίσιο του έργου Δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης με την ενεργή συμμετοχή των ΜΚΟ. Οι παρεμβάσεις αυτές εντάσσονται στο μέτρο 6, άξονας Προτεραιότητας 1 του Ε.Π. «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση 2000-2006», για την ανάπτυξη δράσεων εκτελούμενες από ΜΚΟ σε τοπικό επίπεδο στο πλαίσιο αξιοποίησης και των νέων κοιτασμάτων απασχόλησης στον κοινωνικό τομέα (ΕτΚ, 11/08/2006).

Ωστόσο, οι ελληνικές ΜΚΟ δεν έχουν καταφέρει ακόμη να αποκτήσουν μία πιο επίσημη θέση στις ποικίλες συζητήσεις τους με την πολιτεία και τους διάφορους κοινωνικούς φορείς που λαμβάνουν μέρος στη σύνθεση του κοινωνικού διαλόγου. Επιπροσθέτως, σχετικά με τις ΜΚΟ στον προνοιακό χώρο δεν γίνεται λόγος για το ρόλο του τρίτου τομέα αναφορικά με την αντιπροσώπευση και τη συμμετοχή μαζί με το κράτος και τον ιδιωτικό κερδοσκοπικό φορέα, στο σχηματισμό και τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με την προνοιακή πολιτική.

Είναι υψίστης σημασίας οι προσπάθειες να στραφούν προς την αναγόρευση του τρίτου τομέα σε επίσημο κοινωνικό εταίρο και συνδιαλεκτή στον κοινωνικό διάλογο και στην ενεργό συμβολή του στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Οι ενέργειες των ΜΚΟ έχουν αυξησει πολλές φορές με σημαντικά στοιχεία το περιεχόμενο του κράτους δικαίου. Επίσης, έχουν συνεισφέρει στην ανάπτυξη συμμετοχικότερων, εκσυγχρονισμένων και κοινωνικά ευαίσθητων θεσμών. Η αλληλουποστήριξη μεταξύ διοίκησης και κράτους βοηθάει στην ανάπτυξη της ηθικής διοίκησης και του κοινωνικού κράτους δικαίου (Κοταλακίδης, 2007).

Μέρος 2^ο : Παρουσίαση Ελληνικών ΜΚΟ

Εφόσον στο ανωτέρω κομμάτι της εργασίας επισημάνθηκε και διαπιστώθηκε ο ρόλος και η σπουδαιότητα των μη κερδοσκοπικών – μη κυβερνητικών οργανώσεων στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας, στο σημείο αυτό κρίθηκε απαραίτητο να καταγραφεί μέρος αυτών και να παρουσιαστεί το αντικείμενο, η δράση και οι παροχές που προσφέρουν προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο ολοκληρωμένη και διαμορφωμένη εικόνα του τρίτου τομέα και του πεδίου πρόνοιας. Οι δομές που αναφέρονται είναι έντονες, ενεργές και αφορούν τις ακόλουθες πληθυσμιακές ομάδες παιδιά, ανθρώπινα δικαιώματα, Τρίτη ηλικία, ψυχική υγεία και εξαρτήσεις.

Κεφάλαιο 4^ο : ΜΚΟ για τα Παιδιά

4.1 ΜΚΟ *Ηλιαχτίδα*

Ιδρύθηκε το 2000 στην Νέα Σμύρνη στην Αθήνα. Σκοπός της είναι να ασχοληθεί με το παιδί, ηθικά, οικονομικά, ψυχολογικά καθώς και με το οικογενειακό του περιβάλλον. Προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει και να ενημερώσει την κοινή γνώμη σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε παιδί. Σαν όραμα τους έχουν να δημιουργήσουν έναν χώρο που με πολλή στοργή και φροντίδα που θα φιλοξενούν άπορα παιδιά από την επαρχία με σοβαρά προβλήματα υγείας που τα αναγκάζουν να μεταφερθούν στα νοσοκομεία της Αθήνας.

Οι δράσεις της οργάνωσης αυτής κατά καιρούς είναι εκδηλώσεις με παιδιά προσφύγων ή οικονομικών μεταναστών, φιλανθρωπικά τσάι, διαγωνισμούς ζωγραφικής, δημόσιες συζητήσεις, παραστάσεις θεατρικές, χορευτικές, μουσικές, δεντροφυτεύεις, ημερίδες, bazaar, εκστρατείες και ενημερώσεις για την δωρεά οργάνων και τις μεταμοσχεύσεις, φεστιβάλ, εράνους, ανθρωπιστική βοήθεια σε πληγέντες περιοχές, γιορτές και εκπαιδευτικά προγράμματα. (<http://www.iliachtida.gr/index.html>).

4.2. ΜΚΟ Λύρειο Παιδικό Ίδρυμα

Το Λύρειο Παιδικό Ίδρυμα ιδρύθηκε το 1967 από κάποιες μοναχές. Σκοπός του ιδρύματος είναι η δωρεάν φροντίδα, ανατροφή, περίθαλψη και εκπαίδευση απροστάτευτων παιδιών, που στερούνται τους γονείς τους, είτε γιατί αυτοί δεν βρίσκονται στη ζωή, είτε γιατί έχουν οικογενειακά και κοινωνικά προβλήματα. Προστατεύει τα παιδιά μέχρι την ενηλικίωση, την πλήρη επιμόρφωση και την οικογενειακή αποκατάστασή τους.

Η οργάνωση φιλοξενεί αγόρια και κορίτσια από τα πρώτα χρόνια ή και τους πρώτους μήνες της ζωής τους, προσφέροντας μία ζεστή οικογενειακή ζωή που θα τα βοηθήσει στο μέλλον να ενταχθούν ως ενήλικες στη σύγχρονη κοινωνία. (<http://www.ethnodata.gr/lyreioidryma/ChildrensNeeds.html>).

4.3 ΜΚΟ Το Χαμόγελο του Παιδιού

Ο οργανισμός έχει κάνει πράξη την αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων των παιδιών. Στόχος του είναι να προασπίσει τα δικαιώματα των παιδιών 24 ώρες το 24ωρο, κάθε μέρα. Επίσης στοχεύει στην εξασφάλιση των απαραίτητων υλικών για τη σωματική, ψυχική και πνευματική ισορροπία τους.

Βασίζεται στις υπηρεσίες του κράτους που συμβάλλουν στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των παιδιών. Αρωγοί σε όλην αυτήν την προσπάθεια είναι οι εθελοντές και οι επαγγελματίες όπου με την βοήθεια τους υλοποιείται κάθε στόχος τους.

Ο οργανισμός έχει δημιουργήσει γραμμές επικοινωνίας για την εξυπηρέτηση του κοινού όπως η Εθνική τηλεφωνική γραμμή για τα παιδιά SOS 1056, το 11600 Ευρωπαϊκή γραμμή για τα εξαφανισμένα παιδιά και δραστηριοποιείται και σε άλλους τομείς όπως είναι το Amber alert Hellas, το Εθνικό Κέντρο για τα εξαφανισμένα και υπό εκμετάλλευση παιδιά, τα Σπίτια Μας, Στήριξη Παιδιών με Προβλήματα Υγείας, υποστήριξη παιδιών στα νοσοκομεία, κινητές ιατρικές μονάδες, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη, προληπτική ιατρική, ενημέρωση παιδιών, γονέων και εκπαιδευτικών, δημιουργική απασχόληση στα αεροδρόμια, κέντρο νοτιοανατολικής

Ευρώπης για τα εξαφανισμένα και υπό εκμετάλλευση παιδιά και το Σπίτι παιδιών με ογκολογικά προβλήματα (<http://www.hamogelo.gr/>)

4.4 ΜΚΟ Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος

Στοχεύει στο να έχουν τα παιδιά στέγη, φαγητό, υγειονομική φροντίδα, μόρφωση και σταθερούς συναισθηματικούς δεσμούς. Δημιουργούν οικογένειες για παιδιά που βρίσκονται σε ανάγκη, τα βοηθούν να διαμορφώσουν το δικό τους μέλλον και συμμετέχουν στην ανάπτυξη των κοινοτήτων που ανήκουν.

Στοχεύουν στο να μάθουν τα παιδιά να μοιράζονται τις ευθύνες, να έχουν ενσυναίσθηση, να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, να αποκτήσουν σεβασμό και αξιοπρέπεια. Συμμετέχουν στην κοινοτική ζωή και ανταποκρίνονται στις ανάγκες κοινωνικής ανάπτυξης των πιο ευάλωτων παιδιών και νέων ανθρώπων. Δημιουργούν εγκαταστάσεις και προγράμματα πρόληψης, που έχουν στόχο την ενίσχυση οικογενειών για την αποφυγή της εγκατάλειψης των παιδιών. Συνεργάζονται με μέλη της κοινότητας για την παροχή εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και για ανταπόκριση σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Έχουν δημιουργηθεί παιδικά χωριά SOS στην Βάρη, στο Πλαγιάρι και στην Θράκη για να μπορέσουν να καλυφθούν όλες οι ανάγκες. Επίσης και οι Στέγες παιδιών, οι Ξενώνες προστασίας και θεραπείας κακοποιημένων βρεφών και νηπίων, τα κέντρα στήριξης παιδιών και οικογενειών και τα εργαστήρια έκφρασης και δημιουργικής απασχόλησης (<http://www.sos-villages.gr/>).

4.5 ΜΚΟ Unicef

Το 1977 ιδρύθηκε η Ελληνική Επιτροπή της UNICEF με σκοπό της την πληροφόρηση των Ελλήνων για την κατάσταση των παιδιών και των μητέρων τους, την εκπαίδευση για την ανάπτυξη ώστε να δημιουργηθεί ένα καλύτερο μέλλον από μια ευαισθητοποιημένη νέα γενιά, την πώληση προϊόντων και τη συλλογή πόρων μέσω δωρεών για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων ανάπτυξης ή επείγουσας ανάγκης.

Τα έσοδα προέρχονται αποκλειστικά σε εθελοντικές συνεισφορές, συλλογή πόρων από τα κράτη και τις δωρεές ιδιωτών ή τις πωλήσεις προϊόντων μέσω των Εθνικών Επιτροπών.

Οι δράσεις και οι τομείς της είναι η παιδική φροντίδα, μητρική φροντίδα (η υποστήριξη των μητέρων μέσα από προγράμματα επείγουσας μαιευτικής φροντίδας για τη μείωση της μητρικής θνησιμότητας, η αύξηση της ληξιαρχικής καταγραφής των παιδιών κατά τη γέννηση και η προώθηση του αποκλειστικού μητρικού θηλασμού), νερό και υγιεινή (παρέχει πόσιμο νερό, τις εγκαταστάσεις υγιεινής και την εκπαίδευση για την υγιεινή σε οικογένειες και κοινότητες, βοηθώντας να βελτιώσει τις συνθήκες αυτές σε δεκάδες φτωχές χώρες), εμβολιασμοί (προμηθεύει εμβόλια για περίπου το 40% των παιδιών στις αναπτυσσόμενες χώρες, εκπαίδευση (έχει μέσα στις βασικές της προτεραιότητες την εκπαίδευση των παιδιών με ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση της εκπαίδευσης των κοριτσιών), παιδική προστασία (φροντίδα για τα ορφανά), παιδική εκμετάλλευση (φέρνει στο φως τέτοιες καταστάσεις και βοηθώντας να μπει ένα τέλος στα εγκλήματα και τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους), παιδιά πολέμου (εκτός από την προώθηση διεθνών συμβάσεων διαμορφώνει ειδικά προγράμματα επανένταξης για τέτοια παιδιά αλλά και για τα παιδιά θύματα των συρράξεων γενικότερα) (<http://www.unicef.gr/>).

4.6 ΜΚΟ Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας

Ιδρύθηκε το 1889 με σκοπό την περίθαλψη ορφανών και άπορων κοριτσιών. Φιλοξενεί κορίτσια από 6 ετών προερχόμενα από οικογένειες με σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, προσφέροντας εκτός από στέγη, φροντίδα και συναισθηματική υποστήριξη, εκπαίδευση και τα απαραίτητα εφόδια για την πρόοδό τους ως ενήλικες σε μια σύγχρονη κοινωνία.

Προβλήματα όπως ο ρουχισμός, η διατροφή, ασθένειες, η μελέτη των μαθημάτων, η κάλυψη των μαθησιακών αναγκών, η ψυχολογική στήριξη, η καλλιέργεια ιδιαίτερων κλίσεων, η ψυχαγωγία των παιδιών δίνεται από τον οργανισμό.

Στόχος τους είναι να εκπληρώσουν όσο το δυνατόν καλύτερα, το ρόλο ενός γονέα που νοιάζεται για την ανατροφή του παιδιού του και φιλοδοξεί να βγάλει χρήσιμα μέλη για την κοινωνία.

Οι οικονομικές εισφορές γίνονται μόνο από τις μικρές ή μεγάλες δωρεές των εθελοντών, τις εκδηλώσεις και από ενοίκια ακινήτων που έχει ο οργανισμός στην κατοχή του (<http://www.xatzikiriakio.gr/>).

4.7 MKO *MakeA Wish*

Είναι μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρία που κύρια ενασχόληση της αποτελεί ο ψυχικός κόσμος του σοβαρά άρρωστου παιδιού. Δραστηριοποιείται στον τομέα των Μ.Κ.Ο και με έδρα την Γλυφάδα Αττικής, γραφείο στην Θεσσαλονίκη καθώς και ένα ευρύ δίκτυο εθελοντών που καλύπτει όλη την ελληνική επικράτεια. Αποτελεί παράρτημα του μεγαλύτερου διεθνούς οργανισμού του *Make-A-Wish International* ο οποίος δημιουργήθηκε το 1993 προκειμένου να υποστηρίξει αρχικά πέντε χώρες εκτός των ΗΠΑ, να εκπληρώνουν ευχές των παιδιών που απειλούνται από σοβαρές ασθένειες. Σήμερα το *Make-A-Wish International* κάνει αισθητή την παρουσία του σε σχεδόν πενήντα χώρες. Το *Make-A-Wish Ελλάδος* πραγματοποίησε την πρώτη του ευχή στις 6/3/1997 ενώ μέχρι σήμερα έχει εκπληρώσει πάνω από χίλιες ευχές (<http://www.makeawish.gr/>).

Κεφάλαιο 5^ο : ΜΚΟ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

5.1 ΜΚΟ *Ξενώνας*

Στόχος της οργάνωσης αυτής είναι η αντιμετώπιση της κακοποίησης, της βίας και της προάσπιση της ελευθερίας του ανθρώπου. Επιπλέον στόχοι είναι η βοήθεια σε γυναίκες θύματα βίας και των παιδιών τους με προσωπικές συνεντεύξεις, ψυχολογική υποστήριξη και παροχή νομικών συμβούλων, η ενημέρωση τους για την ύπαρξη του οργανισμού για την δυνατότητα φιλοξενίας τους εν ώρα κρίσης που μπορούν να τους παρέχουν βοήθεια, την διοργάνωση ομιλιών ευαισθητοποίησης σε σπουδαστές, συλλόγους, σχολεία και όπου αλλού κρίνεται αναγκαίο με στόχο την πρόληψη και την καταστολή της και την εκπαίδευση εθελοντικού προσωπικού σε σεμινάρια (<http://www.kakopoiisi.gr/>).

5.2 ΜΚΟ Ανοιχτοί Ορίζοντες

Ιδρύθηκε το Φεβρουάριο 2000 και επιχειρεί να συμβάλλει συνοχή και να αποτελέσει μέσο ενεργής συνειδητοποίησης για ευαίσθητα κοινωνικά ζητήματα. Αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την άρση των κοινωνικών διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνικής προέλευσης, θρησκείας ή ιδεολογίας, ηλικίας, αναπηρίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού καθώς και τη βελτίωση του κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου των κοινωνικά αποκλεισμένων και ευάλωτων και ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Προκειμένου να χρηματοδοτηθούν οι δραστηριότητές και τα προγράμματά και να τηρήσουν την πολιτική της ελεύθερης πρόσβασης των επισκεπτών σε όλες τις δραστηριότητες και τις υπηρεσίες μας, στηρίζονται στις επιδοτήσεις Ευρωπαϊκών και διεθνών πολιτιστικών και συναφών με το αντικείμενό οργανισμών και ιδρυμάτων, καθώς επίσης και στη βοήθεια ιδιωτικών χορηγού. Οι δράσεις της οργάνωσης είναι η δημιουργία ενός φόρουμ συνάντησης και ανταλλαγής ιδεών και διεθνούς εμπειρίας γύρω από τη διαπολιτισμικότητα, μεταξύ μη κυβερνητικών οργανώσεων και εκπροσώπων από τον ελληνικό και διεθνή πολιτικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό χώρο, την ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, της πολιτείας και των εκπαιδευτικών θεσμών, την ανάπτυξη προτάσεων για την προώθηση ανοικτών θεωρήσεων και την εγκατάλειψη στερεοτυπικών απεικονίσεων της διαρκώς μετεξελισσόμενης ευρωπαϊκής κοινωνίας, την δημιουργία αρχείου εκδόσεων σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πολιτισμικό πλουραλισμό, βίντεο και φωτογραφικού υλικού, με δυνατότητα δανεισμού σε φορείς της εκπαίδευσης και σε οργανισμούς δημόσιου και κοινωφελούς χαρακτήρα. Οι δραστηριότητες επίσης περιλαμβάνουν συμπόσια και συνέδρια, εκθέσεις, δρώμενα και βιωματικά εργαστήρια και εκδόσεις βιβλίων (<http://www.humanrights.gr/>).

5.3 ΜΚΟ Ωσμωση

Ιδρύθηκε το 2005 με έδρα την Αθήνα και αξιοποιεί όλες τις μορφές τέχνης για να αναπτύξει σχέδια κοινωνικής και καλλιτεχνικής παρέμβασης που προωθούν την έννοια και τις πρακτικές της διαπολιτισμικότητας. Σκοπός της εταιρείας είναι η ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των πολιτών ενάντια στα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις για την ετερότητα και η προώθηση των αξιών της διαφορετικότητας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων μέσα από την πολιτιστική δημιουργία.

Για την οργάνωση αυτή η διαπολιτισμική αγωγή συνιστά πολιτική και κοινωνική πρόταση στα πλαίσια μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας που ενθαρρύνει το σεβασμό στο διαφορετικό και προστατεύει το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού. Το έργο της βασίζεται σε μία ευρεία προσέγγιση στην έννοια του πολιτισμού, ως κατασκευασμένης και δυναμικής σύνθεσης αντιλήψεων, γνώσεων, αξιών, συμπεριφορών και τεχνημάτων, και δεν εξαντλείται στο επίπεδο της διεθνικής σχέσης. Οι δράσεις της οργάνωσης είναι καλλιτεχνικά και εκπαιδευτικά προγράμματα, δράσεις του πολιτιστικού ακτιβισμού και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις για την πληροφόρηση και την ευαισθητοποίηση του κοινού, εκδηλώσεις του εφαρμοσμένου θεάτρου, επιμορφωτικά σεμινάρια και βιωματικά εργαστήρια, ψηφιακή πλατφόρμα δικτύωσης οργανισμών, ομάδων και ατόμων, συνέδρια και ημερίδες, φεστιβάλ, εκθέσεις και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες και ερευνητικές δραστηριότητες (<http://www.osmosis-intercultural.gr/projects-gr>).

5.4 ΜΚΟ Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη (ΚΕΔΕ)

Ιδρύθηκε το 1988. Για πάνω από 20 χρόνια το ΚΕΔΕ ανέπτυξε πρωτοβουλίες και δράσεις στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες. Κύριος στόχος του είναι η προώθηση ενός πολιτισμού ειρήνης και μη βίας, με εργαλείο την Εκπαίδευση για την Ειρήνη, μέσω της ενδυνάμωσης των γυναικών, των νέων και της κοινωνίας των πολιτών.

Ιδιαίτεροι στόχοι του είναι η πρόληψη και η ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων των γυναικών, στην απασχόληση, την εκπαίδευση, την υγεία και την αξιοπρέπειά τους. Η πρόληψη και η καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων και ο αγώνας κατά της εκμετάλλευσης, της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Εργάζεται για την ισότητα ανάμεσα στα φύλα, την αλληλεγγύη και κοινή δράση των γυναικών μεταξύ τους, για την κατανόηση και προώθηση μιας νέας κουλτούρας ειρήνης, ως βασικής συνθήκης για την αλλαγή της νοοτροπίας και των πρακτικών που χαρακτηρίζουν την κοινωνία της ανισότητας και της βίας. Για την κατανόηση, την αποδοχή και το σεβασμό της διαφορετικότητας όπως εκφράζεται ως φύλο, εθνικότητα, κουλτούρα, θρησκεία, φιλοσοφία, σεξουαλικό προσανατολισμό. Για την

εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων και της βίας κατά των γυναικών, την καταπολέμηση της διακίνησης και εμπορίας γυναικών και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών. Για να μπορέσει η οργάνωση να εξαπλώσει τη δράση της συμμετέχει σε προγράμματα και ενημερώνει το κοινό με σεμινάρια (<http://www.kede.org/index2.php?do=pc&mid=1&id=1>).

5.5 ΜΚΟ ΓΟΝ.ΙΣ

Ιδρύθηκε το 2006 και οι σκοποί του συλλόγου είναι η προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού, η προστασία του παιδιού και η φυσιολογική παιδική ανάπτυξη. Επίσης, προσπαθεί να εισάγει τη παιδοκεντρική αρχή στην χώρα, την προστασία των οικογενειακών σχέσεων, την αναγνώριση των δικαιωμάτων, την πραγματική ισότητα των δύο φύλων και ισονομία τόσο σε δικαιώματα όσο και σε υποχρεώσεις, την συμφιλίωση της οικογένειας, την κοινή γονική μέριμνα για τα παιδιά, την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας, την προώθηση αρχών πολιτισμού κοινωνικής παιδείας και εθελοντισμού, την συνταγματική προστασία της πατρότητας, την εκπαίδευση των γονέων, την διατήρηση του κοινωνικού ρόλου της οικογένειας, την σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των μελών και ανάπτυξη πνεύματος αλληλεγγύης, την προαγωγή του πολιτισμού και διαλόγου, την δημιουργία και εκτέλεση πολιτιστικών εκδηλώσεων, την συνεργασία με άλλους φορείς συλλόγους και πρόσωπα που δραστηριοποιούνται για την ανακούφιση παιδιών με προβλήματα υγείας, την ενημέρωση του κοινού, την ίδρυση πανελλαδικής τράπεζας αίματος στο νοσοκομείο Παίδων Αγία Σοφία Αθηνών, η σύσταση και συμμετοχή σε Πανελλήνιο Δίκτυο Συλλόγων γονέων – παιδιών με παρεμφερείς σκοπούς.

Κατοχύρωσε το 2008 τον δικτυακό τόπο και άρχισε την λειτουργία του για να μπορέσει με αυτόν τον τρόπο να ενημερώσει και να αντιμετωπίσει κατά έναν τρόπο την βία.

Ο Σύλλογος βασίζεται αποκλειστικά στην εθελοντική προσφορά εργασίας από τα μέλη του. Τα έξοδα του συλλόγου καλύπτονται από τις συνδρομές των μελών, δωρεές, χρηματοδοτήσεις, επιχορηγήσεις ιδιωτικών και δημοσίων επιχειρήσεων που παρέχονται για την υποστήριξη του σκοπού της. Όλα τα έξοδα των σωματείων καλύπτονται από συνδρομές και δωρεές μελών, εθελοντική εργασία και προσφορές

φίλων.

(<http://www.gonis.org.gr/index.php?pN=%CE%A3%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82>)

5.6 ΜΚΟ Ένωση Γυναικών Ελλάδας

Το 1976 ιδρύεται επίσημα η Ένωση Γυναικών Ελλάδας. Αγωνίζεται για την κατάργηση των κοινωνικών ανισοτήτων και την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης κατά των γυναικών.

Στοχεύει στην κατοχύρωση των κεκτημένων δικαιωμάτων των γυναικών, αλλά και στη διεύρυνσή τους, στην καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας και στην εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής τους, με την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων και τη δημιουργία υποδομών από την πολιτεία.

Στοχεύει επίσης, στη δημιουργία από την πολιτεία των απαραίτητων κοινωνικών υποδομών ώστε να μπορεί η γυναίκα να εργάζεται, να συμμετέχει στα κοινά και να έχει ελεύθερο χρόνο, στην εξασφάλιση του δικαιώματος της γυναίκας να αποφασίζει η ίδια αν, πότε και πόσα παιδιά θα κάνει, στην ανάπτυξη της γυναικείας δημιουργικότητας και αξιοποίηση της γυναικείας δημιουργίας σε όλες τις μορφές και εκφράσεις, στη ριζική αλλαγή της νοοτροπίας και των κοινωνικών αντιλήψεων για το ρόλο και τη θέση της γυναίκας και του άνδρα στην οικογένεια και στην κοινωνία. Για τη συνεργασία με τους φορείς του μαζικού κινήματος στους χώρους δουλειάς, κατοικίας, εκπαίδευσης, πολιτισμού.

Η ενημέρωση και συνειδητοποίηση γυναικών και ανδρών, ότι τα ίσα δικαιώματα, η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, οι ίσες ευκαιρίες και η ίση πρόσβαση στην αγορά εργασίας και στους οικονομικούς πόρους, ο ισόρροπος καταμερισμός των οικογενειακών ευθυνών ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες καθώς και η αρμονική συνεργασία μεταξύ τους, είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για μια καλύτερη ποιότητα ζωής, δεδομένου ότι αποτελούν τον θεμέλιο λίθο για την εμπέδωση και την εφαρμογή της συμμετοχικής δημοκρατίας (<http://www.ege.gr/>).

5.7 ΜΚΟ Αντιγόνη

Η οργάνωση αχολείται με θέματα που αφορούν τον ρατσισμό, τις διακρίσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ειρήνη και την μη βίαιη επίλυση συγκρούσεων. Σκοπός της είναι η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και θρησκείας. Με κεντρικό άξονα την αλληλεγγύη και ενεργή συμμετοχή στοχεύει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μη βίας και διαπολιτισμικότητας. Με άλλο λόγια στοχεύει την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων που συχνά αποτελούν στόχο διακρίσεων (μετανάστες, πρόσφυγες, άτομα με αναπηρίες κα) (<http://www.antigone.gr/gr/>).

Κεφάλαιο 6^ο : ΜΚΟ για την Τρίτη Ηλικία

6.1 ΜΚΟ Γραμμή Ζωής

Ιδρύθηκε τον Μάιο του 2006 ευαισθητοποιημένοι από τα προβλήματα στην οργανωμένη και στήριξη των ηλικιωμένων. Στοχεύουν, σχεδιάζουν, υλοποιούν και υποστηρίζουν προγράμματα δράσης, στην κατεύθυνση της εξασφάλισης ποιοτικής και αξιοπρεπούς διαβίωσης των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας (65+). Στοχεύουν στην φροντίδα, προστασία, αίσθημα ασφάλειας στους ηλικιωμένους. Οι εθελοντές, η ενεργοποίηση της κοινωνίας, η αξιοποίηση της τεχνολογίας και της επικοινωνίας, είναι τα μέσα που χρησιμοποιούν για να το πετύχουν τους στόχους τους.

Η διαρκής υποστήριξη Συλλόγων, Ιδρυμάτων, Επιχειρήσεων αλλά και των απλών πολιτών, των πολιτών και της πολιτείας ακόμη έχουν βοηθήσει σε αυτό το έργο.

Οι δράσεις της οργάνωσης είναι ευρέως γνωστή με τα Προγράμματα Κοινωνικής προσφοράς και Εθελοντισμού, την Τηλεειδοποίηση, το Silver Alert, το SOS 1065, το 116123, την Πανελλήνια Τράπεζα Αίματος για την τρίτη ηλικία, τα Πρόγραμμα διανομής τροφίμων και ηλεκτρονικής υποβολής φορολογικών δηλώσεων, ο Εθελοντής Γείτονας, ο Εθελοντής Αναζήτησης και ο Εθελοντής Αιμοδότης (<http://lifelinehellas.gr/>).

6.2 ΜΚΟ 50 ΚαιΕλλάς

Ιδρύθηκε το 2006 και εδρεύει στην Αθήνα. Στοχεύει στην βελτίωση της σωματικής, κοινωνικής και ψυχικής υγείας, στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων ιδιαίτερα για τα μέλη ευπαθών και φτωχών ομάδων, στην κοινωνική συμμετοχή και τον ενεργό ρόλο στην προώθηση ενός καλύτερου περιβάλλοντος χωρίς διακρίσεις φύλου και ηλικιών, στην προώθηση και συμμετοχή στην απασχόληση και κατάρτιση, στην ελκυστικότητα και πρόσβαση στη δια βίου μάθηση, την δυνατότητα στην εκμάθηση νέων τεχνολογιών και την προώθηση συνεργασίας μεταξύ των γενεών. Το επιστημονικό υπόβαθρο για τους σκοπούς της 50και Ελλάς επιτυγχάνεται με την συμμετοχή στις έρευνες και τα προγράμματα που αφορούν σε όλα τα θέματα της ενεργούς γήρανσης.

Ενδιαφέρονται για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και την δυνατότητα πρόσβασης στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και ειδικά στον τομέα της υγείας και τη μακροχρόνια φροντίδα ένα κρίσιμο ζήτημα.

Αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στις προτάσεις για την βελτίωση της απασχολησιμότητας, την μεγαλύτερη παραμονή στην εργασία, την αναβάθμιση των δεξιοτήτων, την υγιή γήρανση και την πρόληψη της εξάρτησης, καθώς και την αντιμετώπιση των αναγκών ευπαθών ομάδων του πληθυσμού όπως οι ηλικιωμένοι με ανάγκη για μακροχρόνια φροντίδα, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει η χώρα (<http://www.50plus.gr/>).

6.3 ΜΚΟ Η Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών

Ιδρύθηκε το 1995 από συγγενείς ασθενών που πάσχουν από τη νόσο Alzheimer καθώς και από γιατρούς όλων των ειδικοτήτων. Στόχοι της οργάνωσης είναι να προωθήσει την κατανόηση, την υποστήριξη καθώς και τη δράση όλων όσων έχουν οποιαδήποτε σχέση ή ενδιαφέρον που αφορά αυτή τη νόσο στα πλαίσια της ελληνικής επικράτειας, να εγκαταστήσει επαφή με άλλες όμοιες εταιρείες άλλων χωρών, να βοηθήσει στη δημιουργία Κέντρων Ημέρας και Οικοτροφείων που θα ανακουφίζουν την οικογένεια από τη φροντίδα του ασθενούς, να οργανώσει παραρτήματα της Εταιρείας σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Υπάρχουν ομάδες οι οποίες έχουν συσταθεί ώστε κατοίκων να βοηθούν τα άτομα τρίτης ηλικίας. Η ομάδα αυτή αποτελείται από Οδοντίατρο, Ψυχολόγο και Κοινωνική Λειτουργό. Επίσης μία φορά την εβδομάδα υπάρχει Νευρολόγος ο οποίος εξυπηρετεί τους ασθενείς της ομάδας.

Στόχος της ομάδας είναι να πραγματοποιεί επισκέψεις σε σπίτια ασθενών με άνοια τελικού σταδίου ή λιγότερο προχωρημένου σταδίου που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να έρθουν στη μονάδα. Κάθε μέλος της διεπιστημονικής ομάδας εκτιμά την κατάσταση του ασθενούς από τη δική του πλευρά και προσφέρει το μέγιστο δυνατό. Τέλος, κύριο μέλημα όλης της ομάδας είναι η διαρκής εκπαίδευση του περιθάλποντα τόσο με διευκρίνιση αποριών πάνω στην ασθένεια, όσο και με εκμάθηση απλών δεξιοτήτων που μπορεί όμως να βελτιώνουν αποτελεσματικά την καθημερινή φροντίδα του ανοϊκού ασθενούς και την ποιότητα ζωής του περιθάλποντα.

Άλλοι τρόποι δράσεις είναι: Κέντρο Φροντίδας Περιθαλπόντων (παρέχουν στήριξη σε όλη την οικογένεια καθώς και μεμονωμένες ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις στους περιθάλποντες), Ομάδες στήριξης μέσω διαδικτύου (Υπάρχει η δυνατότητα συμμετοχής στις ομάδες αυτές για τους περιθάλποντες που ζουν εκτός Θεσσαλονίκης, αλλά και για εκείνους που η απομάκρυνση τους από το χώρο τους είναι δύσκολη, λόγω της συνεχόμενης παροχής φροντίδας στους ασθενείς), οικογενειακή θεραπεία (Οι συναντήσεις αυτές, μέσα από το διάλογο με το θεραπευτή, δίνουν τη δυνατότητα στην οικογένεια να αυτό-οργανωθεί και να βρει τρόπους να ανταπεξέλθει στην κρίση που προκάλεσε η ασθένεια λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις δυνατότητες του καθενός επιτρέπουν στα μέλη της οικογένειας να βρουν νέους τρόπους να ζουν και να επικοινωνούν), Ομάδες στήριξης (Οι ομάδες στήριξης βοηθούν τους περιθάλποντες να ανταπεξέλθουν στο ρόλο τους, να λειτουργήσουν αποτελεσματικά και να παρέχουν υψηλή ποιότητα ζωής στους ασθενείς και στους εαυτούς τους. Στόχος τους είναι να αντλήσει ο περιθάλποντας συναισθηματική υποστήριξη ώστε να αντιμετωπίσει συναισθήματα απώλειας, μοναξιάς και αβοηθησίας, να παρέχει στήριξη και συμβουλευτική στα μέλη της καθώς και να τους βοηθήσει να επιτύχουν γνωστική αναδόμηση των στάσεων και των πεποιθήσεων τους σχετικά με την ασθένεια) και Πρόγραμμα διαχείρισης άγχους μέσω τεχνικών χαλάρωση (στόχος του προγράμματος είναι η μείωση άγχους και διαχείριση των ψυχοσωματικών συμπτωμάτων που αυτό προκαλεί. Χρησιμοποιούνται θεραπευτικές τεχνικές όπως η

προοδευτική νευρομυϊκή χαλάρωση και η αυτογενής χαλάρωση που στοχεύουν στη βαθιά χαλάρωση του σώματος αλλά και του νου. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος χρησιμοποιείται διαφραγματική αναπνοή. Στόχος της είναι να αναπτυχθεί ευεξία και να μειωθούν τα επίπεδα του άγχους) (<http://www.alzheimer-hellas.gr/public.php?page=1>).

6.4 ΜΚΟ Ο Σύλλογος Σκελετικής Υγείας «Πεταλούδα»

Ιδρύθηκε το 1997 και έχει σαν κύριο στόχο έχει την ενημέρωση γύρω από το θέμα της οστεοπόρωσης, της διατροφής, της άσκησης, της ψυχολογίας, της πρόληψης. Σκοπός του Συλλόγου είναι να καταφέρει να παρέχει ισοδύναμες υπηρεσίες σε όλους τους πολίτες της ελληνικής επικράτειας είτε αυτοί βρίσκονται σε μεγάλες πόλεις είτε σε απομακρυσμένα μέρη.

Η δραστηριότητα του συλλόγου επεκτείνεται τόσο στην διοργάνωση ενημερωτικών ημερίδων σε όλη την Ελλάδα οι οποίες περιλαμβάνουν δωρεάν μετρήσεις οστικής πυκνότητας καθώς και ενημερωτικά σεμινάρια οστεοπόρωσης, άσκησης, διατροφής και ψυχολογίας.

Παράλληλα, δραστηριοποιούνται στην έκδοση ενημερωτικών εντύπων, τα οποία σαν στόχο έχουν την ευαισθητοποίηση του κοινού και την ενημέρωση όλων των πολιτών πάνω σε σημαντικά θέματα της σκελετικής τους υγείας.

Τέλος, εκδηλώσεις, σεμινάρια(διατροφής άσκησης, ψυχολογίας, χορού), ημερίδες και μέσω του περιοδικού μας και εκδηλώσεις γίνονται ώστε να επεκταθεί το έργο τους (<http://osteocare.gr/index.php/el/>).

6.5 ΜΚΟ: Ο Νέστωρ

Ιδρύθηκε από μέλη της Ελληνικής Γεροντολογικής και Γηριατρικής Εταιρείας το 2001 και αποτελεί σήμερα τον μεγαλύτερο φορέα παροχής δωρεάν υπηρεσιών για ηλικιωμένους στη χώρα μας. Μελλοντικοί στόχοι είναι η ενίσχυση της αυτονομίας και η ανεξάρτητη διαβίωση των ηλικιωμένων, η παροχή εξειδικευμένων και υψηλής ποιότητας υπηρεσιών για τα ψυχιατρικά προβλήματα των ηλικιωμένων και η

βελτίωση της ποιότητας της ζωής αυτών των ανθρώπων. Ο κυριότερος τομέας δραστηριοποίησης της οργάνωσης είναι η μνήμη και οι διαταραχές της.

Έχουν αναπτύξει δύο «Κέντρα Ημέρας» για την άνοια και τη κλινική Βραχείας Νοσηλείας στη χώρα μας. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι ενέργειες ενημέρωσης της κοινότητας σχετικά με τα προβλήματα των ηλικιωμένων μέσω ομιλιών, έντυπου υλικού και προωθητικών ενεργειών. Ο Νέστορας προσφέρει δωρεάν σεμινάρια σε επαγγελματίες υγείας και διοργανώνει συνέδρια και ημερίδες και επιτελεί σημαντικό φιλανθρωπικό έργο μέσω του προγράμματος κοινωνικής στήριξης ηλικιωμένων, το οποίο απευθύνεται σε άπορες οικογένειες (<http://www.nstr.gr>).

Κεφάλαιο 7^ο : ΜΚΟ για την Ψυχική Υγεία

7.1 ΜΚΟ Κλίμακα

Ιδρύθηκε το 2000 με στόχο όσο την διάθεση υπηρεσιών ψυχικής υγείας τόσο και την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης ευάλωτων ομάδων. Προσφέρει υποστήριξη ειδική, ιατρική, κοινωνικοψυχική και φροντίδα στα άτομα και σε ευπαθείς ομάδες με πολλαπλά προβλήματα που χρήζουν σημαντικής βοήθειας και υποστήριξης. Στοχεύει στον περιορισμό των ανισοτήτων, στις ίσες ευκαιρίες των ευάλωτων ομάδων και στην κοινωνική ισότητα.

Η ψυχική αυτή μονάδα έχει δημιουργήσει οικοτροφεία, ξενώνες, δωμάτια, κινητές ομάδες και κέντρα υγείας ώστε να παρέχονται υπηρεσίες πρόληψης, αντιμετώπισης και αποκατάστασης ατόμων που πάσχουν. Αναπτύσσει δράσεις για την αντιμετώπιση γενεσιουργών αιτιών και των επιπτώσεων του κοινωνικού αποκλεισμού που υφίστανται ομάδες. Η αντιμετώπιση γίνεται μέσω προγραμμάτων, πρωτοβουλιών, παρεμβάσεων, διακρατικές συνεργασίας, ανθρωπιστικές αποστολές κα. Τέλος η χρηματοδότηση του οργανισμού γίνεται μέσω της Δ/σης Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, από το Υπουργείο Εξωτερικών, του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλους χορηγούς (<http://www.klimaka.org.gr/js/index.php/h-klimaka>).

7.2 ΜΚΟ Πορεία (Ελληνικό Κέντρο Προαγωγής Κοινωνικής και Ψυχικής Υγείας

Ιδρύθηκε το 2002 και έχει έδρα την Αθήνα. Ο ευρύτερος σκοπός της Εταιρείας είναι η προαγωγή δράσεων που επιτρέπουν την αντιμετώπιση των προβλημάτων ψυχικής υγείας και γενικότερα του κοινωνικού αποκλεισμού, βοηθώντας το άτομο να παραμείνει ενεργός πολίτης, μέσα στο δικό του περιβάλλον, με αυτονομία, οικονομική δράση και κοινωνική ένταξη. Η δράση της είναι:

- Λειτουργεί από το 2004 Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης (Οικοτροφείο), στα πλαίσια της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης που εφαρμόζει το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, όπου φιλοξενούνται 15 άτομα με βαριά νοητική υστέρηση και δευτερογενείς ψυχικές παθήσεις
- Λειτουργήσει Συνοδευτικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες (ΣΥΥ)αφορούσε άτομα ευπαθών ομάδων που παρουσιάζουν δυσκολίες επαγγελματικής ένταξης ή επανένταξης και είχε ως στόχο την αναζήτηση και αξιοποίηση των ευκαιριών απασχόλησης που υπάρχουν γι' αυτούς στην περιοχή.
- Λειτουργεί Προστατευόμενο Διαμέρισμα τεσσάρων ενοίκων που πάσχουν από ψυχική νόσο
- Αναπτύσσει δράσεις διακρατικού χαρακτήρα σε τομείς κοινωνικούς σε επιλεγμένες αναπτυσσόμενες χώρες
- Λειτουργεί δράσεις με στόχο την υποστήριξη ομάδων που πλήττονται από την οικονομική κρίση και απειλούνται από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό μέσω ενός πλέγματος παροχής κοινωνικών υπηρεσιών
- Εκπαιδεύει σπουδαστές Κοινωνικής Εργασίας
- Δέχεται άτομα που είναι διατεθειμένα για εθελοντική προσφορά.
(<http://www.poreia.org/index.htm>).

7.3 ΜΚΟ Ε.Π.Α.Ψ.Υ. (Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας

Ιδρύθηκε το 1988 και έκτοτε δραστηριοποιείται με σκοπό την προσφορά ενός εναλλακτικού μοντέλου παροχής ψυχιατρικής. Η παροχή ενός μοντέλου ολοκληρωμένης φροντίδας ψυχικής υγείας στην κοινότητα, σε αντίθεση με το ιατρικοκεντρικό μοντέλο αντιμετώπισης της ψυχικής ασθένειας.

Οι βασικοί τομείς στους οποίους αναπτύσσει δράσεις είναι η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ατόμων με σοβαρά χρόνια προβλήματα ψυχικής υγείας, η ψυχιατρική φροντίδα σε συνεργασία με την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας για παιδιά, εφήβους και ενήλικες, οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για την πρόληψη, η ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και προαγωγή της ψυχικής υγείας, οι δράσεις για την αξιολόγηση και βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, οι δράσεις για την εκπαίδευση και την επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας, οι δράσεις για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας, ενδυνάμωση ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και των οικογενειών τους, εκπαίδευση επαγγελματιών σε θέματα ψυχικής υγείας, παρεμβάσεις υποστήριξης ειδικών ομάδων πληθυσμού (εκπαιδευτικοί, μαθητές, άτομα 3ης ηλικίας, γονείς, κλπ.).

Οι ειδικές της δράσεις είναι οι εξής: εκπαίδευση επαγγελματιών ΠΦΥ, αξιολόγηση ανθρώπινου δυναμικού, δράσεις για την συνεργασία (WHOQualityRights), έρευνα και εφαρμοσμένα μοντέλα (Recovery), ΚΟΙΣΠΕ 5^ο Ψυχιατρικού Ταμείου Ηλιούπολης και ΣΟΦΨΥ Β. Αττικής (<http://www.epapsy.gr/>).

7.4 ΜΚΟ Δ.Ε.Υ.Ψ.Υ. (Διεθνής Εταιρεία Υπηρεσιών Ψυχικής

Ιδρύθηκε το 2001 αναλαμβάνοντας και πραγματοποιώντας το έργο της ίδρυσης και λειτουργίας δομών αποασυλοποίησης και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης για άτομα με ψυχικές διαταραχές και σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, στα πλαίσια της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης.

Επίσης, σαν στόχο της έχει την προαγωγή επιστημονικών τομέων και δραστηριοτήτων που αφορούν στην πρόληψη και θεραπεία, την συνέργια και συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες της ψυχικής υγείας του πληθυσμού συμβάλλοντας στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική και γενικότερα κοινωνική αποκατάσταση της μερίδας του πληθυσμού με ειδικές ψυχοκοινωνικές ανάγκες, τη συμβολή στην εκπαίδευση και εξειδίκευση επαγγελματιών από το χώρο της ψυχικής υγείας και άλλων ενδιαφερόμενων ομάδων σε θέματα κοινωνικής-κοινοτικής ψυχιατρικής, την ανάπτυξη ερευνητικών προγραμμάτων, καθώς και προγραμμάτων μετεκπαίδευσης

στο χώρο της ψυχιατρικής, την ανάπτυξη συνεργασίας σε σχετικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων Διεθνών οργανισμών και φορέων και τη διοργάνωση συνεδρίων, ημερίδων, σεμιναρίων με θέματα σχετικά προς τους σκοπούς της Εταιρείας.

Η ανάπτυξη δομών αποασυλοποίησης και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την προώθηση των παραπάνω σκοπών της Εταιρείας. Κατά την πολυετή πορεία της η Δ.Ε.Υ.Ψ.Υ. προχώρησε και σε επιπλέον δράσεις που συνέβαλαν στην προώθηση των καταστατικών της σκοπών με τη διοργάνωση ημερίδων και σεμιναρίων, με την επιμόρφωση επαγγελματιών ψυχικής υγείας, με τη συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς σε θέματα ψυχικής υγείας, με την προώθηση της σημασίας της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης στην κοινότητα κ.α. (<http://www.epapsy.gr/>).

7.5 ΜΚΟ Δράση

Έχει στόχο τη διάδοση της επιστημονικής γνώσης σε ψυχολογικά θέματα με σκοπό την ευαισθητοποίηση όλων μας στα ψυχολογικά προβλήματα. Αποτελεί το χώρο εκείνο στον οποίο μπορεί να απευθυνθεί ο καθένας για να βελτιώσει την ψυχολογική του υγεία, μέσα από την ομαδική συμβουλευτική, την παρέμβαση στην κρίση, την εξάσκηση σε δεξιότητες ζωής.

Η καταγεγραμμένη ένταση των ψυχολογικών αυτών προβλημάτων στο σύνολο του ελληνικού πληθυσμού, δεδομένης της σημαντικής οικονομικής δυσχέρειας που αντιμετωπίζει η χώρα, θέτει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη άμεσης ενημέρωσης αλλά και έγκαιρης αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων, με επιστημονική γνώση, αμεσότητα και ευαισθησία.

Ενημερώνει το ενδιαφερόμενο κοινό για την αναγκαιότητα της ψυχικής υγείας, για τους ανθρώπους που νοσούν ψυχικά και τους ανθρώπους που τους φροντίζουν, για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί κάποιος να παρέμβει ώστε να βοηθήσει τον ίδιο, τους οικείους του αλλά και ανθρώπους με τους οποίους δε συνδέεται με κανέναν δεσμό. Η ενημέρωση για την ψυχική υγεία, οι παράγοντες που την αποσταθεροποιούν, οι τρόποι δράσης για την πρόληψη ή την αντιμετώπισή της, θα

γνωστοποιούνται στο ευρύ κοινό μέσα από διαλέξεις, ημερίδες, κοινωνικές εκδηλώσεις, έντυπο υλικό που θα διανέμεται δωρεάν στους ενδιαφερόμενους αλλά και μέσω της ιστοσελίδας της. Επίσης εκπαιδεύει όποιον το επιθυμεί ώστε να είναι περισσότερο υποψιασμένος σε τυχόν ψυχοπαθολογικές αντιδράσεις στο παιδί, στον ενήλικα, στην οικογένεια, με σκοπό την πρόληψη στην Ψυχική Υγεία.

Διαθέτει ειδικούς στο χώρο της ψυχικής υγείας, όπως νοσηλευτές, ψυχολόγους, ειδικευόμενους ιατρούς, ψυχίατρους, νευρολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, σωματεία ασθενών, σωματείων συγγενών ασθενών, για την καλύτερη και αποδοτικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Για τους εκπαιδευτικούς σκοπούς της διοργανώνονται επιστημονικά συνέδρια, ημερίδες, συναντήσεις στρογγυλής τραπέζης, επισκέψεις σε νοσηλευτικά ιδρύματα, σωματεία, κέντρα υγείας, ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και όπου αλλού της ζητηθεί (<http://www.dpsy.gr/>).

7.6 ΜΚΟ Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας

Ιδρύεται το 1981 και από τότε έχει αναπτύξει ένα ευρύ δίκτυο δραστηριοτήτων σε όλους τους τομείς που σχετίζονται με την Ψυχική Υγεία και παράλληλα έχει συμβάλλει ιδιαίτερα στην Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.

Η Εταιρία επιδιώκει πρωτίστως την πρόληψη των ψυχικών διαταραχών, την έγκαιρη αντιμετώπισή τους και την κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση των ψυχικά ασθενών. Βασικό χαρακτηριστικό των προληπτικών και θεραπευτικών παρεμβάσεων είναι ότι αυτές παρέχονται στην κοινότητα και διαπνέονται από το πνεύμα και την ιδεολογία της Κοινωνικής Ψυχιατρικής. Πιστεύουν ότι η εξωνοσοκομειακή περίθαλψη (πρωτοβάθμια) θα πρέπει να σηκώνει το ουσιαστικότερο βάρος των υπηρεσιών που έχει ανάγκη ένας πληθυσμός. Το νοσοκομείο και το ψυχιατρείο βοηθούν μόνον όταν συνεργάζονται στενά και εναρμονίζονται με τις προσπάθειες των εξωνοσοκομειακών δομών. Χωρίς αυτές, μοιραία, οι νοσοκομειακές υπηρεσίες οδηγούν τον πάσχοντα στην ασυλοποίηση.

Παράλληλα με την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας η Εταιρία υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν ως στόχο τη δημιουργία στελεχών υψηλής

εξειδίκευσης, τα οποία θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενός νέου μοντέλου παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας και θα συνδράμουν στην ολοκλήρωση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, αναπτύσσοντας και αναβαθμίζοντας τις εξωνοσοκομειακές δομές και υπηρεσίες ψυχικής υγείας της χώρας.

Οι πόροι της οργάνωσης προέρχονται αποκλειστικά από επιδοτήσεις, μέσω του κρατικού προϋπολογισμού του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χορηγίες και δωρεές (<http://www.ekpse.gr/>).

Κεφάλαιο 8^ο ΜΚΟ για τις Εξαρτήσεις

8.1 ΜΚΟ *Πυξίδα*

Απευθύνεται στους μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς, νέους και νέες της τοπικής κοινωνίας, μέλη αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων, στελέχη ψυχοκοινωνικών δομών, αστυνομικούς, ιερείς και φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ευρύτερη κοινότητα. Τα προγράμματα πρόληψης απευθύνονται είτε στα ίδια τα παιδιά και τους νέους, είτε στους ενήλικες που τα περιβάλλουν (γονείς, εκπαιδευτικοί κ.ά.). Για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων επιδιώκεται ο συνδυασμός των παρεμβάσεων, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των σχολικών προγραμμάτων. Η παράλληλη ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και γονέων στο πλαίσιο των σχολικών προγραμμάτων αποτελεί το ζητούμενο, ιδιαίτερα στις μικρές ηλικίες των παιδιών.

Η δράση της είναι η εξής:

- Εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης στη σχολική κοινότητα μέσα από ενημερώσεις - ευαισθητοποιήσεις διευθυντών των σχολείων, (εκπαίδευση καθηγητών και δασκάλων), (εκπαιδευτικά σεμινάρια για γονείς μαθητών) και βραχείες παρεμβάσεις σε μαθητές.
- Ενημερώσεις - ευαισθητοποιήσεις φορέων της τοπικής κοινωνίας.
- Ενημέρωση και καθοδήγηση των εξαρτημένων ατόμων και των οικογενειών τους σχετικά με τις υπάρχουσες δομές θεραπείας.
- Εκδόσεις ενημερωτικών εντύπων.

(http://www.pyxida.org.gr/guide_det2.asp?kathgoria_forea_id=1&oid=5).

8.2 ΜΚΟ Ορφέας

Σκοπός του κέντρου πρόληψης είναι η έγκαιρη παρέμβαση στα αίτια που οδηγούν στις εξαρτήσεις και η προαγωγή της σωματικής και ψυχικής υγείας του ατόμου. Οι στόχοι του είναι α) η ενημέρωση – ευαισθητοποίηση όλων των κατοίκων για το τι σημαίνει πρόληψη της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών και προαγωγή της ψυχικής υγείας γενικότερα, οι ομάδες ευαισθητοποίησης, οι οποίες απευθύνονται σε αστυνομικούς, δημοσιογράφους, δικαστικούς, στελέχη τοπικής αυτοδιοίκησης, υγειονομικά, στρατιωτικά στελέχη, πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, επαγγελματικά σωματεία, ιερείς, προσκόπους, καθηγητές και, β) η εκπαίδευση καθηγητών και δασκάλων για την εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης στα σχολεία, γ) οι ομάδες γονέων για τη βελτίωση της επικοινωνίας στην οικογένεια και οι ομάδες εφήβων για την αναγνώριση των αναγκών τους, την έκφραση των συναισθημάτων τους, την ενίσχυση των δεξιοτήτων και την υιοθέτηση ενός υγιούς τρόπου ζωής. Επίσης παρέχει σε καθημερινή βάση στους ενδιαφερόμενους συμβουλευτικές υπηρεσίες, ενημέρωση και πληροφόρηση σχετικά με θέματα που αφορούν τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. Οι δράσεις του οργανισμού είναι η επικοινωνία με γονείς, σχολικά προγράμματα, ομάδες θεατρικές, ημερίδες και εκδηλώσεις, φεστιβάλ, συμβουλευτικές υπηρεσίας, bazaar, συναυλίες και διαγωνισμούς (<http://www.kplaris.gr/kpmain.aspx?catid=94>).

8.3 ΜΚΟ Αθηνά Υγεία

Ιδρύθηκε το 1998 και κύριες δραστηριότητες του είναι η εφαρμογή προγραμμάτων πρωτογενούς πρόληψης και αγωγής υγείας σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες τόσο στη σχολική, όσο και στην τοπική κοινότητα, ο συντονισμός εκπαιδευτικών ομάδων και ομάδων ανάπτυξης δεξιοτήτων, η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης και οι δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τις εξαρτήσεις και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.

Τα προγράμματα και οι δράσεις της οργάνωσης είναι η παροχή συμβουλευτική υποστήριξη (ατομική συμβουλευτική, οικογενειακή συμβουλευτική, συμβουλευτική εξαρτημένων ατόμων, συμβουλευτική οικογενειών εξαρτημένων ατόμων,

τηλεφωνική συμβουλευτική και πληροφόρηση), η υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας στη σχολική κοινότητα (απευθύνονται σε μαθητές προσχολικής και σχολικής ηλικίας όλων των βαθμίδων, καθώς επίσης και σε γονείς και εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με τα Γραφεία Αγωγής Υγείας & Περιβαλλοντικής Αγωγής της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας), η συνεργασία με τοπικούς φορείς, συλλόγους και οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Αθήνας με στόχο την ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, εκπαίδευση και ενεργοποίηση τους σε θέματα πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας, την υλοποίηση κοινών δράσεων, τη διάχυση της πληροφορίας προς τους πολίτες σχετικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες του Κέντρου, καθώς και την ανάπτυξη δικτύου συνεργασίας και παραπομπών ανάμεσα στους διαφορετικούς κοινωνικούς εταίρους.

Τα προγράμματα STREET-WORK ενημέρωση και ευαισθητοποίηση εξαρτημένων ατόμων με στόχο τη μείωση της ατομικής και κοινωνικής βλάβης και την κινητοποίηση των χρηστών για να απευθυνθούν στους θεσμοθετημένους θεραπευτικούς φορείς για τις εξαρτήσεις, το STREET-WORK ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού, εκπαιδευτικά προγράμματα όπως πρακτική άσκηση φοιτητών και εκπαίδευση – ευαισθητοποίηση επαγγελματιών.

Τέλος, οργανώνονται, υλοποιούνται και συμμετέχουν σε ημερίδες και συνέδρια με στόχο την προβολή του έργου τους, καθώς και τη συμμετοχή του στον επιστημονικό διάλογο γύρω από θέματα εξαρτήσεων και ψυχικής υγείας (<https://www.cityofathens.gr/dimotikoi-foreis/kentro-prolipsis-tis-eksartisis-kai-agogis-ygeias-athina-ygeia>).

8.4 ΜΚΟ Νηφάλιοι

Τον Μάρτιο του 2005 που ιδρύθηκε έως σήμερα, τα μέλη, οι φίλοι και οι εθελοντές προσπάθησαν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ενημέρωση της κοινής γνώμης και να προσφέρουν ουσιαστική συμπαράσταση στον αλκοολικό και το περιβάλλον του. Έτσι μπόρεσαν να δημιουργήσουν:

- μια 24ωρη γραμμή συμπαράστασης και κατεύθυνσης προς θεραπεία

- κάνουν παρουσιάσεις σε πολλές τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές σε όλη την Ελλάδα
- δημοσίευσαν σε συνεργασία με μια διαφημιστική εταιρία ενημερωτικού τρίπτυχου εντύπου καθώς και κάρτες
- έκαναν ομιλίες σε σχολεία, ΤΕΙ, στρατό, δήμους και άλλους φορείς σε όλη την Ελλάδα,
- μοίρασαν έντυπο υλικό και συνέλεξαν ειδικά ερωτηματολόγια τους
- έκαναν εκστρατεία για τον Νηφάλιο Οδηγό
- μοίρασαν έντυπο υλικό σε γνωστά μπαρ σε όλη την Ελλάδα, που στόχο έχει κυρίως την πρόληψη των τροχαίων ατυχημάτων από τη χρήση αλκοόλ.
- συνεργάστηκαν το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και το Υπουργείο Μεταφορών και Τηλεπικοινωνιών,
- έκαναν συμπόσιο
- εκπόνησαν μελέτης και υποβολή προτάσεων για θέματα αλκοολισμού καθώς και των βλαβερών συνεπειών κατάχρησης αλκοόλ
- υλοποίησαν επιδοτούμενα προγράμματα του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τίτλο «Δράσεις Ενίσχυσης της Απασχόλησης με τη Συμμετοχή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων» (http://www.nifalioi.gr/div/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1).

8.5 ΜΚΟ Κόμβος

Έχει έδρα την Αθήνα και αποτελείται από μια ομάδα ανθρώπων με μεγάλη εμπειρία και επιστημονική κατάρτιση στον τομέα της εξάρτησης και του αλκοόλ. Η δραστηριότητα της οργάνωσης αυτής περικλύεται γύρω από την δωρεάν ενημέρωση και αξιολόγηση σε ανθρώπους που αντιμετωπίζουν προβλήματα εθισμού. Έχει ένα συγκεκριμένο πλάνο θεραπείας για τον κάθε άνθρωπο χωριστά. Πραγματοποιεί ατομικές και ομαδικές συνεδρίες καθώς και ομάδες γονέων. Τέλος παρέχει ιατρική υποστήριξη και διαθέτει μια 24ωρη ηραμμή βοήθειας για διχείρηση κρίσης (<http://www.komvosmko.gr/>).

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Από την ανωτέρω περιεκτική προσέγγιση του Τρίτου Τομέα συνεπάγεται αρχικά η δυσκολία περιγραφής και προσδιορισμού του γνωστικού αυτού αντικειμένου καθώς πρόκειται για ένα σχετικά καινούριο φαινόμενο για τα ελληνικά δεδομένα. Από την εννοιολογική απόδοση μέχρι και το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο διέπει τις μη κυβερνητικές - μη κερδοσκοπικές οργανώσεις διαφαίνεται μια σύγχυση η οποία περιπλέκει και, εν πρώτοις, δίνει την εντύπωση μιας ευρύτερης ασάφειας του αντικειμένου. Ωστόσο, αποσαφηνίζοντας τον όρο και τις έννοιες που τον χαρακτηρίζουν γίνεται αντιληπτό ότι ο Τρίτος Τομέας τείνει να ταυτιστεί με την έκφραση της Κοινωνίας των Πολιτών και τη δυνατότητα αυτής να διεκδικεί, να προασπίζει και να συμβάλλει ενεργά στις κοινωνικοπολιτικές μεταβολές διασφαλίζοντας έτσι βασικές αρχές και δικαιώματα.

Άλλοτε απαλύνοντας μείζονα προβλήματα όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η φτώχεια, άλλοτε δρώντας σε μακρο-κλίμακα και επίπεδο πρόληψης, επιδιώκοντας την ενημέρωση, και την ευαισθητοποίηση, και άλλοτε πάλι συντελώντας στην προώθηση αλλαγής στην εκάστοτε κυβερνητική πολιτική, ο Τρίτος Τομέας κατέχει ενεργό και σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση και εξέλιξη της κοινωνικής πραγματικότητας. Επιπλέον, οι εκτεταμένες αλλαγές στον κοινωνικό ιστό, η όξυνση των προβλημάτων και η δημιουργία νέων, πιο σύνθετων, η αναποτελεσματικότητα και η αποδόμηση των είδη περιορισμένων κρατικών κοινωνικών υπηρεσιών, η αναδιάρθρωση του δημόσιου συστήματος, η οικονομική διεθνοποίηση και η φιλελεύθερη αγορά, είναι ορισμένοι από τους λόγους που θεμελιώνουν τον Τρίτο Τομέα ως επιτακτική πλέον ανάγκη.

Πιο συγκεκριμένα, η ανάδυση των μη κυβερνητικών - μη κερδοσκοπικών οργανώσεων στο πεδίο της κοινωνικής μέριμνας, είναι αποτέλεσμα της σφοδρής υποχωρητικότητας του Κράτους Πρόνοιας και της αναποτελεσματικής αντιμετώπισης των αναδεικνυόμενων κοινωνικών απαιτήσεων. Βέβαια, η αδυναμία του κράτους να παρέχει ολοκληρωμένη, πολύπλευρη στήριξη και προστασία στους πολίτες δεν είναι αρτιγέννητο φαινόμενο. Μέσα από την ιστορική αναδρομή και την παρατήρηση της μέχρι τώρα διαμόρφωσης του Κράτους Πρόνοιας διαπιστώνεται ότι ανέκαθεν είχε συμπληρωματικούς αρωγούς. Άτυπα κοινωνικά δίκτυα φροντίδας επωμίζονταν την ευθύνη με ουσιαστικά ενεργό δράση στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Τα τελευταία έτη όμως, και λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν, το υποτυπώδες σύστημα κοινωνικής μέριμνας αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις

και τις ανάγκες μιας πολύπαθης κοινωνίας η οποία δοκιμάζεται ανάλγητα. Περισσότερο από κάθε άλλη φορά η ανεπάρκεια του Κράτους Πρόνοιας φαντάζει αχανής, και οι περιστάσεις, οι οποίες καταδεικνύουν γεγονότα που, αν και στο παρελθόν εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού τους υποβάθμιζαν το μέγεθος του προβλήματος, σήμερα, απαιτούν άμεση και διεκπεραιωτική παρέμβαση που επιτάσσει άρτια δομημένο, στελεχωμένο και εκτεταμένο δίκτυο υποστήριξης, το οποίο δεν υφίσταται στο σύγχρονο σύστημα κοινωνική φροντίδας.

Ένα ακόμη εξαγόμενο συμπέρασμα από την παρούσα μελέτη είναι η αναμφίβολη διαπίστωση τρωτών σημείων στο πεδίο των μη κυβερνητικών – μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, που, παρά τον αφιλοκερδή χαρακτήρα και τις ανιδιοτελείς επιδιώξεις, επιτρέπουν την εκδήλωση καιροσκοπικών και ευκαιριοθηρικών συμπεριφορών. Ένα από αυτά είναι η αδυναμία του νομικού πλαισίου να θεσπίσει μέτρα που να εμποδίζουν τις μη κερδοσκοπικές λειτουργίες καθώς και την απαγόρευση διανομής κέρδους των μη κυβερνητικών και μη κερδοσκοπικών δομών. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις οργανώσεων που, εξαιτίας άδηλων ενεργειών στη διοίκηση, ανομολόγητης λογοδοσίας και αδυναμίας επόπτευσης, έχουν κατηγορηθεί για ιδιοποίηση και σφετερισμό. Έπειτα μάλιστα από το τελευταίο σκάνδαλο και την αποκάλυψη ύπαρξης, όχι και τόσο αθώων, συμφερόντων του Τρίτου Τομέα, η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τις μη κυβερνητικές – μη κερδοσκοπικές δομές έχει κλονιστεί ανεπανόρθωτα.

Καθώς η συνέχεια της δράσης και του έργου του Τρίτου Τομέα προϋποθέτει την αποδοχή, την ενίσχυση και τη συμμετοχή των πολιτών, η άμεση αποκατάσταση της εικόνας του και η απόκτηση της χαμένης εμπιστοσύνης από την κοινωνία είναι μια σοβαρότατη και επείγουσα προτεραιότητα του. Οπωσδήποτε, απαιτείται η διαμόρφωση ενός συστήματος που να εξασφαλίζει τη διαφάνεια στη διαχείριση των οικονομικών πηγών, να προωθεί τις δημοκρατικές διαδικασίες οργάνωσης και λήψης αποφάσεων και να προβαίνει σε αξιοκρατικές διαδικασίες στελέχωσης του.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αβδελά, Ε. (1989), *Το αντιφατικό περιεχόμενο της Κοινωνικής Προστασίας: η νομοθεσία για την εργασία των γυναικών στη βιομηχανία 19^{ος} – 20^{ος} αι., Τα Ιστορικά*, Εκδόσεις Μέλισσα, τόμος 6^{ος} 11:349 -359.

Αμίτσης, Γ. (1997), *Το ελληνικό νομικό πλαίσιο για την λειτουργία και τη δομή των εθελοντικών οργανώσεων*, Ερευνητικό πρόγραμμα VOLMED-HELLAS, *Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις*.

- (1998), *Θεσμικό πλαίσιο για το ΕΣΚΦ*. Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου.
- (2001), *Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Το ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η ευρωπαϊκή εμπειρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Αμίτσης, Γ., Βουλγαράκη Α., & Μαρίνη Φ. (2003), *Οι προνοιακές πολιτικές στην Ελλάδα και η παρέμβαση του στυδικαλιστικού κινήματος για την ενίσχυση των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων*, Μελέτη για το Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Αθήνα.

Ανθόπουλος, Χ. (2000), *Εθελοντισμός: αλληλεγγύη και δημοκρατία*. Αθήνα: ΟΞΥ.

Βούλγαρης, Γ. (1994), *Φιλελευθερισμός, συντηρητισμός και κοινωνικό κράτος, 1973-2000*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Γιαννάρου, Λ. (2006), *Στις παρυφές της οικογένειας μετά τα 65. Κοινωνικό πρόβλημα η φροντίδα των δύο εκατομμυρίων ηλικιωμένων Ελλήνων που αυξάνονται χρόνο με το χρόνο;*, Η Καθημερινή της Κυριακής 5/3/2006.

Γράβαρης, Δ. (1991), *Τρεις θέσεις σχετικά με τη κρίση του κοινωνικού κράτους*, 3^ο Συνέδριο Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα. Αθήνα: ΙΣΚ .

Διέλλας, Γ. (2006), *Η συμβολή της εκκλησίας της Ελλάδος, στη διαμόρφωση του «κράτους πρόνοιας» και η συμμετοχή της στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας*, Διαδικτυακός τόπος της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Δραγούμης, Ν. (1973), *Ιστορικά Αναμνήσεις*, (επιμ. Άλκης Αλκαίου), τ. 2, Αθήνα: Εκδόσεις Ερμής.

Ζάννης, Π., (2002β), *Τρίτος Τομέας και Κοινωνία Πρόνοια. Κριτική Ανάλυση των Θεωρητικών Προσεγγίσεων*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο: Βιβλιοθήκη.

- (2004), *Εθελοντής και Εθελοντική Εργασία: το «Δέον» και το «Είναι», Κοινωνική Εργασία*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών, τ. 75, χ.19, σ.σ. 167-178
- (2005), *Τρίτος Τομέας και Κοινωνική Πολιτική: Μύθοι και Πραγματικότητες*, Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος Ι, Τεύχ. 40, σ.σ.101-128
- (2006α), *Μη Κυβερνητικές-Μη κερδοσκοπικές Οργανώσεις: Οργανωσιακή Συμπεριφορά, Κοινωνικός Σχεδιασμός και Κοινωνική Παρέμβαση*, στο: Αφουξενίδης και Σ. Συρακούλης: Διαχείριση Έργων σε ΜΚΟ, Λάρισα: Προπομπός, σ.σ. 57-56
- (2013), *Δημοκρατία και Κοινωνική Πολιτική σε Μετάβαση.Ο Τρίτος Τομέας:Μία Γενική Θεωρία*. Αθήνα:Εκδόσεις Παπαζήση.

Ιατρίδης, Δ. (2005), *Οργανισμοί Κοινωνικής Φροντίδας – Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής για Ανάπτυξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καβουνίδη, Τζ. (1999^α), *Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού*. Στο: Καραντινός Δ., Μαράτου-ΑλιπράντηΛ., & Φρόνιμου Ε., (επιμ.), *Διαστασεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων κοινωνικής πολιτικής* (σελ.251-271), Τόμος Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Κατρούγκαλος, Γ. (1998), *Το κοινωνικό κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής. Θεσμοί παροχικής διοίκησης και κοινωνικά δικαιώματα στο σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σακκουλάς.

Κατρούγκαλος Γ., Κοντιάδης Ξ., Κωστούλα Μ., Μουσμούντη Μ., Παπαθεοδώρου Θ., Χαμόδρακα Ξ., (2004), *Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής μεταναστών στην Ελλάδα. προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*. Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα.

Κοντιάδης, Ξ., & Κατρούγκαλος, Γ. (2005), Κοινωνικά δικαιώματα ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων: οι κανονιστικές δεσμεύσεις του κοινού νομοθέτη. Στο: Ζαϊμάκης Γ., & Κονδυλάκη Α. (επιμ. πρόλογος) *Δίκτυα κοινωνικής προστασίας. Μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες* (σελ.373-390), Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Κοντιάδης, Ξ . (2004), *Συνταγματικές εγγυήσεις και θεσμική οργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας*, Αθήνα - Κομοτηνή : Σάκκουλα .

Κορασίδου, Μ. (1995), *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.

- (1992), *Οι Φιλάνθρωποι μιλούν για τους φτωχούς και τη φτώχεια στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα*, Τα Ιστορικά, Εκδόσεις Μέλισσα, τόμος 9^{ος}, τευχ.17: 387-404.

Κοταλακίδης, Γ. (2007), *Η κοινωνική πρόνοια στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης και του μετασχηματισμού του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη: Η περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα*. Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Κρεμαλής, Κ. (2000), *Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις*, Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας της Ελλάδος, Ευρωπαϊκή Σύσκεψη Αθηνών (*EuropeanRoundTableofcharitablesocialwelfareassociations – ETWelfare* (19-20/05/00).

Kgiesi, H. (1998), *Νέα κοινωνία κινήματα στη Δυτική Ευρώπη*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 11.

Λεονταρίτης, Γ. (1980), *Γενικά Εκθέσεις των Επιθεωρητών Εργασίας του Έτους 1913*, Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο την εποχή του, Αθήνα.

Ληξουριώτης, Γ. (1988), *Προστατευτικός νομοθετικός παρεμβατισμός και η εμφάνιση του Εργατικού Δικαίου στην Ελλάδα: Η περίπτωση της παιδικής εργασίας*, (επιμ. Μαυροκορδάτος Γ. ΚΑΙ Χατζηιωσήφ Χ.) *Βενιζέλος και Αστικός Εκσυγχρονισμός*, Ηράκλειο Κρήτης.

Λιάκος, Α. (1988), *Ο από το Κράτος φύλακα εις το Κράτος Πρόνοια: Οι παράμετροι της εργατικής πολιτικής στο μεσοπόλεμο*, Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, Πρακτικά Εταιρείας Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ), Αθήνα.

- (1993), *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. Το διεθνές γραφείο εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Λυμπεράκη, Α.& Μουρική, Α. (1996), *Η αθόρυβη επανάσταση. Νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας*, Αθήνα : Gutenberg.

Λύτρας, Α. & Παντέλογλου, Π. (1999), *Φορείς και δίκτυα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού*, Έκθεση προς το Υπουργείο Παιδείας, την Ε.Ε. (Γ.Δ.Υ.) και το Ε.Κ.Τ.. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Λύτρας, Α. (2000), *Κοινωνική και Εργασία. Ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μακαρόνη, Ν. & Παλουκτσή Β. (2008), *Υπάρχει Νότιο Ευρωπαϊκό Μοντέλο Κοινωνικής Πρόνοιας;* Πτυχιακή Εργασία: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

- Μαλούτας, Θ., Οικονόμου, Δ. (1988), *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας.
- Μαράτου – Αλιπράντη Λ., & Γκαζόν Ε., (2005), *Μετανάστευση και υγεία – πρόνοια. Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης – Προκλήσεις και προοπτικές βελτιώσεις*. ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Μαστρογιάννης, Ι. (1960), *Ιστορία της κοινωνικής πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος, 1821-1960*, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης, Μ. (2004), *Η κοινωνική αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της. Ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μια σύγχρονη κοινωνική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Μποτετζάγιας, Ι. (2011), *Αξιολογώντας την διαφάνεια και τη λογοδοσία των ελληνικών ΜΚΟ, μια πρώτη προσέγγιση βάσει του Global Accountability Framework*, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος.
- Νούτσος, Π. (1990), *Η Σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Πάτρας, Π. (1974), *Κοινωνική Πολιτική: Εισαγωγή*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Πέντας, Ι. (2001), *Τρίτος τομέας, εθελοντισμός και απασχόληση κατά την περίοδο του μετασχηματισμού του κοινωνικού κράτους*. Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης ΙΒ' Εκπαιδευτική Σειρά, Αθήνα.
- Πετμεζίδου – Τσουλουβή, Μ. (1992), *Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας.
- Πέτρουλας Π., Ρομπόλης Σ., Ευδέας Ε., Χλέτσος Μ. (1993), *Η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα: Η περίπτωση του ΙΚΑ*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ .

Πολυζωίδης, Π. (2006), *Εθελοντισμός στην Κοινωνική Προστασία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ρομπόλης, Σ. (1999), Σύγχρονες εξελίξεις στην εργασία και στην κοινωνική ασφάλιση,. Στο:Ματσαγγάνης Μ., *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στην Ν. Ευρώπη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σακελλαρόπουλος, Θ. (1991), *Οικονομία, Κοινωνία, Κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα: Πληροφόρηση

- (1999), *Αναζητώντας το νέο κοινωνικό κράτος. Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- (2003γ), Η κοινωνική ασφάλιση ως κοινωνικό δικαίωμα. Στο: Σακελλαρόπουλος Θ. *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Τόμος Α. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.
- (2003δ), Η χρηματοδότηση της κοινωνικής πρόνοιας και το θεσμικό πλαίσιο του ΕΣΚΦ στην Ελλάδα. Στο: Σακελλαρόπουλος Θ. *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής* (σελ.285-286), Τόμος Α. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.
- (2006), *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Τοπική Ανάπτυξη: Το διπλό έλλειμμα της κοινωνιάς των πολιτών στην Ελλάδα*. Στο: Σακελλαρόπουλος Θ. *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Τόμος Β. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Σβόρωνος, Ν. (1983), *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Σίσσουρας Α., & Υφαντόπουλος Ι., (2000), *3^η Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Υγεία Πρόνοια του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 1994- 1999*, Έκθεση ΕΚΚΕ, ΣΥΝΘΕΣΙΣ Α.Ε., Αθήνα.

Σκλιάς,Π. (1999), *Non Governmental Organizations and the International Political Economy. With special reference to the EU's Development Policy*. ΕκδόσειςAnubis.

Σκλιάς, Π & Χουλιάρης Α., (2002), *Η διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Σταθόπουλος, Π. (1995), *Κοινωνική Πρόνοια: μια γενική θεώρηση*. Αθήνα: Ελλην.

- (2005), *Κοινωνική Πρόνοια, Ιστορική Εξέλιξη – Νέες Κατευθύνσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Σπυριδάκη, Ε. (2013), *Το φύλο στον τρίτο τομέα, Ζητήματα και στερεοτύπων φροντίδας στις κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας του τρίτου τομέα*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στασινοπούλου, Ο. (1990), *Κράτος πρόνοιας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

- (1993^α), Αναδιαρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών – Η επικαιρότητα της σύγχρονης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές. Στο: Γετίμη Π., Γράβαρη Δ. (επιμ.), *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική: Η σύγχρονη προβληματική* (σελ.272). Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- (2003^α), *Κοινωνική Ευρώπη, θεμελιώδεις αρχές και θεσμοί κοινωνικής πολιτικής, II Βασικές έννοιες – Πρότυπα, ΙΕ Εκπαιδευτική Σειρά, Κείμενα – Διδακτικό Υλικό*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Αθήνα.

Συμεωνίδου, Χ. (2004), *Σύνοψη της όλης μελέτης. Εφαρμογή μιας συνολικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας . Α΄, Β΄, Γ΄ Φάση*, Μελέτη Ανάθεση Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Συρακούλης Κλ., Φεφές Μ., & Πούλιου Α., (2009), *Οργάνωση και Λειτουργία Περιβαλλοντικών Οργανώσεων Οδηγός για το Περιβάλλον*. WWF Hellas/Αθήνα.

Τσουκαλάς, Κ. (1981), *Κοινωνική Ανάπτυξη και Κράτος*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Τσουκαλάς, Κ. & Ρήγος, Α. (1990), *Ελληνική Κοινωνία και Κράτος*, Διαβάζω, Αρ. 233:18-90.

- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (2001), *Εθνικό Σχ'εδιο Δρασης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2001-2003*, Αθήνα.
- Υπουργείο Εξωτερικών, (2001), *Ειδικός Οδηγός Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) και άλλων φορέων της κοινωνίας των πολιτών*, Αθήνα.
- Υφαντόπουλος, Γ. (2006), *Τα οικονομικά της υγείας. Θεωρία και πολιτική*. Αθήνα: Τυπωθητω – Γ. Δαρδάνος.
- Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Μπαλούρδος Δ. & Νικολόπουλος Κ.Β. (2009), *Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του κράτους πρόνοιας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, (2005), *Εθνικό Σχ'εδιο Δρασης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2005-2006*, Αθήνα.
- Φερώνας, Α. (2004), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα: Έννοιες, αντιλήψεις, πολιτικές*, Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2007), *Ο Παγκόσμιος Ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Δυναμική και αδυναμίες στην παγκόσμια διακυβέρνηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη.
- Χουλιάρας, Α. (1998), *Η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια προς τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντα
- Ψημίτης, Μ. (1986), *Εναλλακτικά κοινωνικά κινήματα: η αναζήτηση του εφικτού ανάμεσα σε υποκειμενικές ανάγκες και κρατικές πολιτικές*, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 8, 1996.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adler, M. W. (1988), *Relations between Government and Nonprofit Organizations*, in: T. D. Connors, *The Nonprofit Organization Handbook*, New York: McGraw-Hill, p.p. 9.1-9.9
- Anheier, H., Seibel, W. (1997), *Defining the Nonprofit Sector in the Developed Society: Germany*, in: L. Salamon and Anheier, *Defining the Nonprofit Sector. A Cross National Analysis*, Manchester and New York: Manchester University Press, p.p. 128-168
- Anheier, H. (2002), *Social services in transition – Towards a European social services information system*, ISS – Referat 5/2002.
- Badelt, C. (1990), *Institutional Choice and Nonprofit Sector*, in: H. Anheier and W. Seibel, *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Berlin and New York: Walter De Gruyter, p.p. 53-64
- Ben Ner, A., Gui, B. (1993), *Introduction*, in: A. Ben Ner and B. Gui, *The Nonprofit Sector in the Mixed Economy*, Michigan: Michigan University Press, p.p. 1-24
- Ben Ner, A., Jones D.C. (1995) *Employee Participation, Ownership, and Productivity: A Theoretical Framework*, *Industrial Relations*, 34, p.p. 532-555
- Ben Ner, A., Van Hoomisen, T. (1993), *Nonprofit Organizations in the Mixed Economy: A Demand and Supply Analysis*, in: A. Ben Ner and B. Gui, *The Nonprofit Sector in the Mixed Economy*, Michigan: Michigan University Press, p.p. 27-58
- Billis, D., Glennerster, H. (1998), *Human Services and the Voluntary Sector: Towards a Theory of Comparative Advantage*, *Journal of Social Policy*, p.p. 79-98.

- Brody, E., (2006), *The Legal Framework For Non-profit Organizations*, in: W. Powel and R. Steinberg, *the Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Second Edition, New Haven and London: Yale University Press, p.p. 243-266.
- Brown, E., Slivinski, A., (2006), *Nonprofit Organizations and the Market*, in: W. Powel and Steinberg, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Second Edition, New Haven and London: Yale University Press, p.p.140-158.
- Campbell, J. (1998), *Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy*, *Theory and Society*, vol 27, p.p. 377-409.
- Chasse, D. (1995), *Nonprofit Organizations and the Institutionalist Approach*, *Journal of Economic Issues*, vol 29, p.p. 525-533.
- Cohen , Arato, (1992), *Civil Society and Political Theory*, MIT Press.
- Corbin, J. (1999), *A study af Factors Influencing the Growth of Nonprofits in Social Services*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, p.p. 296-314
- Council of the European Union (2004), *Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion*, 7101/04 Soc115, Ecofin 80, Educ46, San 49, 5.3.2004, Brussels, p.p. 34
- Deakin N., Davis A, Thomas N. (1995), *Public welfare services and social exclusion: The development of consumer – oriented initiatives in the European Union*, Dublin European Foundation for the Improvement for Living an Working Conditions.
- Dichter, T., (1999), *Globalization and its Effects on Ngos: Efflorescence or Blurring of Roles and Relevance?*, *Non Profit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 28, no 4, Supplement
- Di Maggio , P. Powell, W. (1998), *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*, in: C.

Milofsky (ed), *Community Organizations. Studies in Resource Mobilization and Exchange*, New York and Oxford: Oxford University Press, p.p. 77-99

Dunphy, D. (1972), *The primary Group*, New York: Appleton – Century – Crofts.

Edwards, M. (2002), *NGO rights and responsibilities :a new deal for global governance ,the foreign policy centre*, London.

Evers, A., (1993), *The Welfare Mix Approach Understanding the Pluralism of Welfare Systems*, In: A. Evers and I. Svetlik (eds), *Ballancing Pluralism. New Welfare Mixes In Care for the Elderly*, European Center Vienna: Avebury, p.p.3-32

Estivill, J. (1992), *Europe and the development of the Mediterranean welfare regimes*, Unpublished paper, σελ. 8.

Esping-Andersen G., *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge, Polity Press, 1990.

- (2001), *Challenges facing the provision of social services in Europe*, in Seminar *The future of social services in Europe, 5 October, 2001*, Observatory for the Development of Social Services in Europe, Brussels.

Ferris, J. (1993), *The Double-Edged Sword of Social Service Contracting: Public Accountability Versuw Nonprofit Aytonomy*, in: S. Ott, *The Nature of Nonprofit Sector*, Oxford: Westviw Press, p.p. 391-398

Forbes, D. (1998), *Measuring the Unmeasurable: Empirical Studies of Nonprofit Organization Effectiveness from 1977 to 1997*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, p.p. 183-202

Giddens, A., (2002), *Κοινωνιολογια*, Αθήνα: Gutenberg

Guillen A., Matsagganis M., (2000), *Testing the “social dumping” hypothesis in Southern Europe: Welfare policies in Greece and Spain during the last 20 years*, Journal of European Social Policy, Vol. 10:2, London: Sage Publications.

Hall, P. D. (1987), *A Historical Overview of the Private Nonprofit Sector* in: W. Powell (ed), *The Nonprofit Sector Handbook*, Yale: Yale University Press, p.p. 3-26

- (1992), *Inventing the Non Profit Sector and Other Essays on Philanthropy, Voluntarism, and Non Profit Organizations*, Baltimore & London: John Hopkins University Press.

Hall, R., (1987), *Organizations: Structures, Process and Outcomes*, New Jersey: Prentice – Hall.

Hammack, D., Young, D. (1993), *Nonprofit Organizations in a Market Economy*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Hansman, H., (1986), *The Role Of Non Profit Enterprise*, In: S. Rose – Ackerman (ed) *The Economics of Non Profit Institutions*, New York & Oxford: Oxford University Press, p.p. 57-84

- (1987), *Economic Theories of Nonprofit Organizations* in: W. Powell, *The Nonprofit Sector Handbook*, Yale: Yale University Press, p.p. 27-42

Holzer, B. & Maucher, M. (2002), *Introduction, Conference Indicators and Quality of Social Services in a European Context*. Observatory for the Development Of Social Services in Europe, Berlin.

James, E., (1990), *Economic Theories of the Nonprofit Sector: A Comparative Perspective*, in: In H. Anheier and W. Seibel, *The Third Sector: Comparative*

Studies of Nonprofit Organizations, Berlin and New York: Walter De Gruyter, p.p. 21-30

Kamerman, S. and Kahn, A. (1976), *Social Services in the United States: Policies and Programs*, Philadelphia: Temple University Press.

Knapp, M., et al. (1990), *Public Money, Voluntary Action: Whose Welfare?* In H. Anheier and W. Seibel, *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Berlin and New York: Walter De Gruyter, p.p. 183-218.

Knoke D., Prenskey D. (1984) *What Relevance do Organizations Theories have for Voluntary Organizations?*, *Social Science Quarterly*, 65, p.p. 3-20.

Kramer, R (1990), *Nonprofit Social Service Agencies and the Welfare State: Some Research Considerations*, in: H. Anheier and W. Seibel, *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Berlin and New York: Walter De Gruyter, p.p. 255-267

- (1992), *The Roles of Voluntary Social Service Organizations in Four European States: Policies and Trends and England, The Netherlands, Italy and Norway*, in: S. Kuhnle and P. Selle, *Government and Voluntary Organizations*, Avebury, p.p. 34-52

Krashinsky, M.,(1986),*Transaction Costs and Theory of Nonprofit Organization*, in: S. Rose-Ackerman, *The Economics of Nonprofit Institutions*, New York and Oxford: Oxford University Press, p.p. 114-132

Leete, L., (2006), *Work in the Non-profit Sector* , in: W. Powel and Steinberg, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook. Second Edition*, New Haven and London: Yale University Press, p.p. 159-179

Observatory for the Development Of Social Services in Europe, (2001), *The future of municipal and charitable social services*. German: Association for Public and Private Welfare.

- Offe, C. (1984), *Contradictions of the welfare state*. London: Hutchinson
- Ott, S. (2001), *The nature of non profit sector*, oxford: westview press, Paine, A.E., et al, (2010), *Volunteers in Hybrid organizations. A Marginalized majority? In : D. Billys, Hybrid Organizations and the third sector. Challenge for Practise.Theory and Policy, Palgrave – AmcMillan , p.p. 93-113*
- Papadopoulos, T. (2000), *Integrated approaches to active welfare and employment policies in Greece*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Pascal, A. (1969), *New departures in Social Services*, Social University Forum, Columbia University Press.
- Pillingre, J. (2001), *Quality in social public services*, Dublin European Foundation for the Improvement for Living and Working Conditions.
- Powell, W., Friedkin, R. (1987), *Organizational Change in Nonprofit Organizations*, in:W. Powell (ed), *The Nonprofit Sector Handbook*, Yale: Yale University Press, p.p. 180-193
- Sakellaropoulos, Th., Zannis P. (2005), *NGO' s and local development in Greece*, Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα *The role of the third sector in local development*, 14-15 October 2005, Armada Hotel, Instabul.
- Salamon, L., (2000), *Social Origins of Civil Society. An Overview*, Working Papers of the John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, Baltimore: The John Hopkins Center For Civil Society Studies
- Salamon, L., Anheier, H. (1992) *In search of the Non-Profit Sector: the quest for definitions*, *Voluntás*, vol. 3, no 2, p.p. 267-311.

- Salamon, L., Toepler, S., (2000), *The Influence of Legal Environment on the Development of the Nonprofit Sector*, Working Papers of the John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no 40, Baltimore: The John Hopkins Center for Civil Society Studies
- Schechter Michael, (1997), *The Revival of Civil Society, Global and Comparative Perspectives*, International Political Series, ,Macmillan Press Ltd,
- Scott, J.T. (1998), *Voluntary Sector*, in: Ott The Nature of Nonprofit Sector, Oxford: Westview Press, p.p. 40-45
- Seibel, F. (1989), *Social Policy in West Germany*, Εισήγηση στο Δ΄ Συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργιών, Αθήνα.
- Simon, J., (1990), *Modern Welfare State Policy toward the Nonprofit Sector: Some Efficiency-Equity Dilemmas*, in: H. Anheier, W. Seibel, *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Berlin and New York: Walter De Gruyter, p.p. 31-43
- Sjostrand, S.E. (2000), *The organization of Nonprofit Activities*, *Voluntas*, vol 11, no3, p.p. 196-216
- Smith., S. R., Gronbjerg, K. (2006), *Scope and Theory of Governmant Nonprofit Sector: A Research Handbook. Second Edition*, New Haven and London: Yale Univarsity Press, p.p. 221-242
- Smith, S.R., Lipsky, M. (1993), *Nonprofits for Hire: The Welfare State in the Age of Contracting*, Massachusetts: Harvard University Press
- Spicker, P. (1988), *Principles of Social Welfare: An introduction to thinking about the Welfare State*, London, Routledge.

- Steinberg, R. (2006), *Economic Theories of Non-profit Organizations*, in: W. Powel and Steinberg, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Second Edition, New Haven and London: Yale University Press, p.p. 117-139
- Steinberg, R., Powell, W. (2006) *Introduction* in: W. Powel and Steinberg, *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Second Edition, New Haven and London: Yale University Press, p.p. 1-12
- Stephens, J. (1979), *The transition from capitalism to socialism*. London: Mac-Millan.
- Taylor – Gooby P. (2006), *Greek welfare reform in a European context*. Στο: Petmesidou M., Mossialow E., (eds), *Social policy developments in Greece*, England: Ashgate
- Young, D. (1998), *Contract Failure Theory*, in: S. Ott, *The Nature of Nonprofit Sector*, Oxford: Westview Press, p.p. 193-196
- Young, D. (2004), *Effective Economic Decision-making by Nonprofit Organizations*, National Center on Nonprofit Enterprise: Foundation Center
- Webb, A. & Wistow, G. (1987), *Social Work, Social Care and social planning: The personal social services since seebohm*. London & New York: Longman.
- Weisbrod, B.,(1988), *The Nonprofit Economy*, London and Cambridge: Harvard University Press.
- Weisbrod, B., Schlesinger, M.,(1986), *Public, Private, Nonprofit Ownership and the Response to Asymmetric Information: The case of Nursing Homes*, in: S. Rose-Ackerman, *The Economics of Nonprofit Institutions*, New York and Oxford: Oxford University Press, p.p. 133-151
- Wilensky, H. (1975), *The welfare state and equality*. Berkley: University of California Press.

Zimmer, A. (2011), *Third Sector-Government Relationship*, in: R Taylor, *Third Sector Research*, New York: Springer, p.p. 201-218

Πηγές από το διαδίκτυο

Αντωνάκης, Ν. (2006), *Κοινωνική Φροντίδα*. {Πρόσβαση στις 14/3/2014}
<www.tasp.gr>

Γιαννής, Ν. (2002), *Τι είναι η Κοινωνία Πολιτών*; {Πρόσβαση στις 19/3/2014}
<<http://www.comind.gr/kinisipoliton/pageb2p001.html>>

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Ομάδα Περιβάλλοντος, *Δραστηριότητες Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων - Περιβαλλοντικές Ομάδες*, (1996), {Πρόσβαση στις 25/3/2014}
<www.ekke.gr/estia/gr_pages/mko_po/static.htm>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1997), *Για την προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη, Ανακοίνωση της Επιτροπής*, COM (97) 241 final, 6/6/1997. {Πρόσβαση στις 25/3/2014}
<http://europa.eu.int/comm/dg23/library/lib-social_economy/opgfd_en.pdf>

Civil Society Organizations, Washington: World Bank March 2005,
{Πρόσβαση στις 25/3/2014}
<www.worldbank.org/CSO/Resources/GuidetoResources2003.pdf>

Kosar, K. (2011), *The Quasi Government: Hybrid Organizations with Both Government and Private Sector Legal Characteristics*, June 22, *Congressional Research Service*, 7-5700, {Πρόσβαση στις 30/3/2014}
<www.crs.gov>

World Bank, *Issues and Options for Improving Engagement Between the World Bank and Civil Society Organizations*, Washington: World Bank March 2005, {Πρόσβαση στις 30/3/2014}

<www.worldbank.org/CSO/Resources/GuidetoResources2003.pdf>

Λύρειο Ίδρυμα. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}.
<<http://www.ethnodata.gr/lyreiodryma/ChildrensNeeds.html>>

Ηλιαχτίδα. Κέντρο Φιλοξενίας Άρρωστου Παιδιού. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.iliachtida.gr/index.html>>

Το χαμόγελο του παιδιού. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.hamogelo.gr/>>

Παιδικά χωριά SOS Ελλάδος. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.sos-villages.gr/>>

Unicef. Ελληνική Εθνική Επιτροπή. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.unicef.gr/>>

Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.xatzikiriakio.gr/>>

Κλίμακα. Φορέας Ανάπτυξης Ανθρώπινου & Κοινωνικού Κεφαλαίου για την Αντιμετώπιση του Αποκλεισμού. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.klimaka.org.gr/js/index.php/h-klimaka>>

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.). {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.epapsy.gr/>>

Ωσμώση. Κέντρο Τεχνών και Διαποκιτισμικής Αγωγής. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.osmosis-intercultural.gr/>>

Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη. (ΚΕΔΕ). {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.kede.org/index2.php?do=pc&mid=1&id=1>>

Διεθνής Εταιρεία Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<http://www.deypsy.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=2&lang=el>

Πυξίδα. Κέντρο Πρόληψης της Εξάρτησης από τα ναρξωτικά και Προαγωγής Υγείας σε συνεργασία με τον Ο.ΚΑ.ΝΑ. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<http://www.pyxida.org.gr/guide_det2.asp?kathgoria forea id=1&oid=5>

Κέντρο Πρόληψης της Εξάρτησης και Αγωγής Υγείας “Αθήνα Υγεία”.
{Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<https://www.cityofathens.gr/dimotikoi-foreis/kentro-prolipsis-tis-eksartisis-kai-agogis-ygeias-athina-ygeia>>

Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συγγενών Διαταραχών. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.alzheimer-hellas.gr/public.php?page=1>>

Γραμμή Ζωής. Κοινωφελές Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο Τηλεειδοποίησης και Βοήθειας στο Σπίτι. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://lifelinehellas.gr/>>

50 και Ελλάς. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.50plus.gr/>>

Εταιρεία Νόσου Alzheimer& Συναφών Διαταραχών Αθηνών. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.alzheimerathens.gr/>>

Πεταλούδα. Σύλλογος Σκελετικής Υγείας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://osteocare.gr/index.php/el/>>

Ένωση Γυναικών Ελλάδας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.ege.gr/>>

ΓΟΝ.ΙΣ. Γονεϊκή Ισότητα για το Παιδί. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.gonis.org.gr/index.php?pN=%CE%A3%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82>>

‘Δράση’ για την Ψυχική Υγεία. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.dpsy.gr/>>

Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<<http://www.ekpse.gr/>>

Ελληνική Γεροντολογική και Γηριατρική Εταιρεία. {Πρόσβαση στις 20/2/2014}
<www.gerontology.gr>

Ανοιχτοί Ορίζοντες. ΜΚΟ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.humanrights.gr/>>

Πορεία. Ελληνικό Κεντρο Προαγωγής Κοινωνικής και Ψυχικής Υγείας. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.poreia.org/>>

Νηφάλιοι. Κίνηση για τον Αλκοολικό και το Περβάλλον του. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.nifalioi.gr/div/>>

Σύνδεσμος Μελών Γυναικείων Σωματείων Ηρακλείου και Ν. Ηρακλείου. Ξένονας για την κακοποιημένη γυναίκα και το παιδί. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.kakopoiisi.gr/>>

Ψυχογηριατρική Εταιρεία ‘ Ο Νέστωρ’. {Πρόσβαση στις 20/2/2014} <<http://www.nstr.gr/%CE%BF-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CE%BD%CE%AD%CF%83%CF>>

MakeAWish. Κάνε Μια Ευχή Ελλάδος. {Πρόσβαση στις 4/3/2014} <<http://www.makeawish.gr/>>

Αντιγόνη. Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη Βία. {Πρόσβαση στις 4/3/2014} <<http://www.antigone.gr/gr/>>

Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος. {Πρόσβαση στις 4/3/2014} <<http://www.pedtrauma.gr/content.php?cid=96>>

Κιβωτός του Κόσμου. {Πρόσβαση στις 4/3/2014} <<http://www.kivotostoukosmou.org/kivotos/>>